

Irak

Başlıca sosyoekonomik göstergeler

Bağdat, Basra ve Erbil

Menşe Ülke Bilgisi Raporu

Eylül 2020

Irak

Başlıca sosyoekonomik göstergeler

Bağdat, Basra ve Erbil

Menşe Ülke Bilgisi Raporu

Eylül 2020

SUPPORT IS OUR MISSION

Avrupa Birliği hakkında daha fazla bilgiye İnternet üzerinden ulaşabilirsiniz (<http://europa.eu>).

Print ISBN 978-92-9465-095-5

doi:10.2847/466222

BZ-02-20-561-TR-C

PDF ISBN 978-92-9465-093-1

doi:10.2847/47913

BZ-02-20-561-TR-N

© European Asylum Support Office (EASO) 2020

Aksi belirtilmedikçe bu belge kaynak belirtilmek kaydıyla çoğaltılabilir.

Bu yayında çıkan üçüncü şahıslara ait materyaller için ilgili üçüncü şahısların kendi telif hakları beyanlarına atıfta bulunulmuştur.

Kapak fotoğrafı©: David Roberto (iStock), 1174348812: Bağdat, Irak - 6 Temmuz 2019: Cadde üzerindeki dükkanlar, 15 Eylül 2019, <https://www.istockphoto.com/photo/amazing-iraq-culture-gm1174348812-326567507>

Teşekkür

Bu rapor, EASO COI bölümü tarafından hazırlanmıştır. Aşağıda belirtilen ulusal sığınma ve göç daireleri ve kuruluşları bu raporu inceleyerek katkıda bulunmuşlardır:

ACCORD, Avusturya Menşe Ülkesi ve Sığınma Araştırma Merkezi

Polonya, COI Birimi, Yabancılar Ofisi

Hollanda, Ülke Bilgisi ve Dil Analizi Dairesi, Adalet Bakanlığı

Adı geçen birimlerin, uzmanların ya da kuruluşların yaptığı incelemeler raporun genel niteliğine katkıda bulunmaktadır, ancak EASO'nun tam sorumluluğunda olan nihai raporu resmi olarak onayladıklarını belirtmemektedir.

İçindekiler

Teşekkür	3
İçindekiler.....	4
Yasal Uyarı.....	6
Sözlük ve Kısaltmalar	7
Giriş	8
Yetki Tanımı	8
Metodoloji.....	8
Raporun yapısı ve kullanımı	8
Harita	9
1. Genel bakış.....	10
1.1 Demografik özellikler	10
1.2 İnsani bağlam	10
1.3 ÜYEK statüsündeki kişiler/geri dönenler.....	11
1.3.1 ÜYEK statüsündeki kişilerin ve geri dönenlerin sayısı	11
1.3.2 Trendler	12
1.3.3 Barınma, yaşam koşulları ve gıda güvenliği	15
1.3.4 Eğitime erişim.....	16
1.3.5 Sağlık hizmetlerine erişim	18
1.3.6 İstihdam olanakları.....	18
1.3.7 Irak içinde seyahat veya ikametle ilgili yasal kısıtlamalar	19
1.4 Kadınlar	21
1.4.1 İstihdam	21
1.4.2 Çalışma koşulları.....	22
1.4.3 Sağlık hizmetlerine erişim	22
1.4.4 Eğitime erişim/okulu bırakanların oranı	23
1.4.5 Dolaşım özgürlüğü.....	23
1.4.6 COVID-19'un kadınlar üzerindeki etkisi	23
1.5 Çocuklar.....	24
1.6 Destek ağları.....	25
1.7 Geri dönenler ve ÜYEK statüsündeki kişiler için kayıp belgelerin alınması	26
1.7.1 Eksik belgelerin yarattığı etkiler.....	26
1.7.2 Mevcut düzenlemeler ve yönetmelikler	27
1.7.3 Kayıp belgeleri alma.....	28
1.7.4 Engeller ve zorluklar.....	29
1.8 COVID-19'un etkisi.....	29

2. Irak'taki sosyoekonomik göstergeler – Bağdat, Basra ve Erbil odaklı	31
2.1 Ekonomi	31
2.1.1 Ülkeye genel bakış	31
2.1.2 Bağdat	33
2.1.3 Basra	33
2.1.4 Erbil	33
2.2 İstihdam	34
2.2.1 Ülkeye genel bakış	34
2.2.2 Bağdat	36
2.2.3 Basra	36
2.2.4 Erbil	37
2.3 Yoksulluk	37
2.3.1 Ülkeye genel bakış	37
2.3.2 Bağdat	38
2.3.3 Basra	39
2.3.4 Erbil	39
2.4 Gıda güvenliği	40
2.4.1 Ülkeye genel bakış	40
2.4.2 Bağdat	42
2.4.3 Basra	43
2.4.4 Erbil	43
2.5 Sağlık hizmetleri	44
2.5.1 Ülkeye genel bakış	44
2.5.2 Bağdat	45
2.5.3 Basra	45
2.5.4 Erbil	46
2.6 Eğitim	46
2.6.1 Ülkeye genel bakış	46
2.6.2 Bağdat	49
2.6.3 Basra	49
2.6.4 Erbil	49
2.7 Barınma ve yaşam koşulları	50
2.7.1 Ülkeye genel bakış	50
2.7.2 Bağdat	51
2.7.3 Basra	52
2.7.4 Erbil	53
Ek 1: Kaynakça	54
Ek 2: Yetki Tanımı	66
1. Genel bakış	66
2. Göstergeye göre Bağdat, Basra ve Erbil. Her şehirdeki duruma odaklanma.	66

Yasal Uyarı

Bu rapor, EASO COI (Menşe Ülke Bilgisi) Rapor Metodolojisine (2019) göre yazılmıştır.¹ Bu rapor özenle seçilmiş bilgi kaynaklarına dayanmaktadır. Kullanılan tüm kaynaklara referans verilmiştir.

Bu raporda yer alan bilgiler azami özen gösterilerek araştırılmış, değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Ancak, bu belgenin tamamen kapsayıcı olduğu iddia edilmemektedir. Belirli bir olay, kişi veya kuruluşun raporda belirtilmemiş olması, olayın gerçekleşmediği veya kişi ya da kuruluşun var olmadığı anlamına gelmez.

Ayrıca bu rapor, uluslararası koruma başvurusunun sonuçlandırılması veya başvurunun haklılığı konusunda belirleyici nitelikte değildir. Kullanılan terminoloji, belirli bir hukukî durumun göstergesi olarak kabul edilmemelidir.

‘Mülteci’, ‘risk’ ve benzer terimler; AB Sığınma Müktesebatı, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Mültecilerin Durumuna İlişkin 1967 Protokolü kapsamındaki gibi hukukî anlamda değil, genel terimler olarak kullanılmaktadır.

Bu raporda yer alan bilgilerin kullanımından EASO ya da EASO adına hareket eden hiçbir şahıs sorumlu tutulamaz.

Bu rapor, 27 Temmuz 2020 tarihinde son halini almıştır. Bu tarihten sonra gerçekleşen hiçbir olaya bu raporda yer verilmemiştir. Bu raporun referans dönemi hakkında daha fazla bilgi, [Giriş](#) kısmının metodoloji bölümünde mevcuttur.

Bu raporun İngilizce dilinde yazılan orijinal versiyonu, EASO-DGMM Yol Haritası 2019-2021’de belirtildiği üzere Türkçeye çevrilmiştir. Orijinal İngilizce versiyon ile tercüme edilen versiyon arasında herhangi bir uyumsuzluk olması halinde orijinal İngilizce versiyon geçerlidir.

---

¹ The EASO methodology is largely based on the Common EU Guidelines for processing Country of Origin Information (COI), 2008, and can be downloaded from the EASO website: [url](#).

Sözlük ve Kısaltmalar

BTI	Bertelsmann Dönüşüm Endeksi
CSIS	Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi
CSO	Irak Merkezi İstatistik Kurumu
DRC	Danimarka Mülteci Konseyi
DSÖ (WHO)	Dünya Sağlık Örgütü
DTM	Yer Değiştirme İzleme Matrisi
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu
EPIC	Education for Peace in Iraq Center
HNO	İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış (UNOCHA)
HPG	İnsani Politika Grubu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IQD	Irak Dinarı
IRC	Uluslararası Kurtarma Komitesi
ISF	Irak Güvenlik Güçleri
İŞİD (ayrıca DAEŞ olarak bilinir)	Irak ve Şam İslam Devleti
IWPR	Savaş ve Barışta Muhabirlik Enstitüsü
KRG	Kürdistan Bölgesel Hükümeti
KRI	Irak Kürdistanı
NRC	Norveç Mülteci Konseyi
OGG	Odak Grup Görüşmesi
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi
PDS	Kamu Dağıtım Sistemi
PHC	Temel Sağlık Hizmetleri
PMU (ayrıca PMF)	Halk Seferberlik Güçleri; Gönüllü Halk Güçleri
PRS	Yoksulluğu Azaltma Stratejisi
UNAMI	Birleşmiş Milletler Irak'a Yardım Misyonu
UN-HABITAT	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
UNHCR (BMMYK)	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNOCHA	Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi
USD	Amerikan Doları
ÜYEK	Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişi
WFP	Dünya Gıda Programı

Giriş

Bu raporun amacı, mülteci statüsü ve ikincil koruma dahil olmak üzere, uluslararası koruma statüsünün belirlenmesine yönelik değerlendirmeye ilgili bilgiler sunmaktır. Rapor özellikle EASO 2020 Irak Ülke Rehberliği güncellemesi kapsamındaki Dahili Koruma Alternatifi bölümünün güncellemesi hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Irak'taki başlıca sosyoekonomik göstergeler hakkında bilgi vermeyi amaçlayan bu rapor, Bağdat, Basra ve Erbil şehirlerine odaklanmakta ve bu bölgelerdeki kadınlar ile ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin (ÜYEK) durumuna çeşitli yönleriyle ışık tutmaktadır.

Bu rapor, Şubat 2019'da yayınlanan EASO COI Raporu: Irak'ın Başlıca Sosyoekonomik Göstergeleri raporunun ([url](#)) güncellemesidir.

Yetki Tanımı

Bu raporun yetki tanımı, AB+ ülkelerindeki² politika uzmanlarından EASO Irak ülke rehberliğinin geliştirilmesi bağlamında alınan bilgilere dayanmaktadır.

Raporun ilgili ulusal bağlam kapsamında Bağdat, Basra ve Erbil'in ana kentsel alanlarına ilişkin bilgilere odaklanması kararlaştırılmıştır. Rapor tamamlanmadan önce EASO COI Uzman Ağı ve EASO Ülke Rehberliği Ağı üyelerine danışılmış ve yetki tanımıyla ilgili görüşleri alınmıştır. Yetki Tanımına dahil edilmemiş olsa da, COVID-19'un ekonomi, eğitim ve dolaşım özgürlüğü gibi farklı alanlara etkisini konu alan bir bölüm eklenmiştir.

Metodoloji

Bu rapor, EASO COI Raporu Metodolojisi (2019)³ ve EASO COI Yazma ve Referans Verme Kılavuzu (2019) doğrultusunda hazırlanmıştır.⁴

Raporda yer alan bilgiler, 30 Haziran 2020'ye kadar herkese açık, uzman makaleleri esaslı ve elektronik kaynaklarla yapılan masabaşı araştırmalar sonucunda elde edilmiştir. 31 Temmuz 2020'ye kadar kalite kontrol sürecinde alınan geri bildirimlere göre bu raporun son haline getirilmesi sürecinde bazı ilave bilgiler eklenmiştir. Bu kalite kontrol sürecinde, raporun [Teşekkür](#) bölümünde adı geçen ülkelerdeki COI uzmanları ve kuruluşlar tarafından bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Değerlendiriciler tarafından yapılan tüm yorumlar dikkate alınmış ve bu raporun son halinde çoğu uygulanmıştır. Ayrıca bu raporun Şubat 2019'da yayınlanan bir önceki Irak'ın Başlıca Sosyoekonomik Göstergeleri [raporunun](#) güncellemesi olması nedeniyle, yeni bilgilerin bulunmadığı bölümlerde bir önceki rapordan alınan bilgiler eklenmiştir.

Bu raporun içeriği için belirlenen genel zaman dilimi, Ocak 2019 ve Temmuz 2020 arasındaki trendleri kapsayacak şekilde kararlaştırılmıştır. Kaynaklarda ülke, il, bölge veya şehir düzeyindeki bilgiler her durumda ayrı ayrı belirtilmemiştir. Ayrıca bazı durumlarda sadece ülke veya il düzeyinde bilgiler mevcuttur. Raporda mümkün olan durumlarda aradaki fark belirtilmiştir.

Raporun yapısı ve kullanımı

Rapor, genel bakış ve Bağdat, Basra ve Erbil şehirlerine ilişkin göstergeler olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm; demografik özellikler, insani yardım bağlamı, ÜYEK statüsündekiler/geri dönenler, kadınlar, çocuklar, destek ağları, belgeler ve COVID-19'un etkilerine ilişkin bilgiler içermektedir. İkinci bölüm, yetki tanımında belirtilen sosyoekonomik göstergelere ilişkin bilgilerden oluşmaktadır. Her bir bölüm dört alt bölüme ayrılmıştır: ulusal düzeyde göstergeye genel bakış ve ekonomi, istihdam, yoksulluk, gıda güvenliği, sağlık hizmetleri, eğitim, barınma ve yaşam koşulları göstergelerine ilişkin olarak üç şehirdeki (Bağdat, Basra ve Erbil) duruma dair bir güncelleme.

² EU Member States, Norway and Switzerland

³ The EASO methodology is largely based on the Common EU Guidelines for processing Country of Origin Information (COI), 2008, and can be downloaded from the EASO website: [url](#)

⁴ https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/2019_EASO_COI_Writing_and_Referencing_Guide.pdf

Harita

Harita 1: BM, Irak - Harita No. 3835 Rev. 6 Temmuz 2014⁵

⁵ UN, Iraq - Map No. 3835 Rev.6, July 2014, [url](http://www.un.org/Depts/da/dm/3835rev6.pdf)

1. Genel bakış

1.1 Demografik özellikler

Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığına (DFAT) göre, son tam ulusal nüfus sayımı 1987’de yapılmıştır (1997’deki nüfus sayımı KRI’yi kapsamamıştır). Tam nüfus sayımı verilerini toplama çabalarına güvensizlik, ülke içinde yer değiştirme ve kapasite sorunları engel olmuştur.⁶ Irak Merkez İstatistik Kurumu’nun (CSO) tahminine göre 2020’deki nüfus 40.150.200’dür ve bu sayının 2030’da 51.311.700’e ulaşması beklenmektedir.⁷ CSO ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) tarafından 2020’nin sonunda yeni bir demografi ve yerleşim sayımının planlandığını belirtmekte fayda vardır.⁸

Genç nüfus oranının çok yüksek olduğu Irak’ta, nüfusun yaklaşık %37’sini 0 ila 14 yaşındakiler oluşturmaktadır.⁹ Nüfusun %70’ten fazlası kentsel bölgelerde yaşamaktadır ve nüfus çoğunlukla Irak’ın kuzey, orta ve doğu kesimlerinde, temel olarak daha büyük şehir merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Büyük şehirler arasında başkent Bağdat (7.144.000 kişi), Musul (1.630.000), Basra (1.352.000), Kerkük (1.013.000), Necef (874.000) ve Erbil (847.000) yer almaktadır.¹⁰

Ülke idari olarak 18 valiliğe bölünmüş olup Irak Kürdistanı (KRI; Dohuk, Süleymaniye, Erbil), özerk bir bölge olarak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KRG) tarafından yönetilmektedir.¹¹

Irak’taki en büyük üç demografik grup Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtlerdir.¹² Nüfusun %75-80’inin Arap, %15-20’sinin ise Kürt olduğu tahmin edilmektedir. Azınlık grupları arasında Türkmenler, Ezidiler, Şabaklar, Kakailer, Bedeviler, Romanlar, Süryaniler, Çerkesler, Sabalar-Mandeanlar ve Persler yer almaktadır. Ülkenin resmi dini İslam’dır ve nüfusun %95-98’i Müslümandır (yaklaşık %64-69’u Şii ve %29-34’ü Sünni). Nüfusun %1’ini Hristiyanlar oluştururken, %1 ila %4’ü diğer dinlere mensuptur.¹³

KRI nüfusunun büyük bir kısmı kendini etnik bakımdan Kürt olarak tanımlamaktadır ve Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. KRI’de en yaygın konuşulan dil Kürtçedir.¹⁴ Ülkenin geri kalanında en yaygın konuşulan dil ise Arapçadır. Az sayıda Iraklı hem Arapça hem Kürtçe konuşmaktadır. Bu, kuzey ve güney kesimler arasında dil farklılığı olduğu anlamına gelmektedir ancak her iki dili de konuşan bazı kesimler vardır;¹⁵ örneğin, Bağdat’ta her iki dili de konuşan büyük bir Kürt topluluğu bulunmaktadır.¹⁶ Kürtçe yayın yapan medya grubu Rudaw’ın 2016 yılında yayınladığı bir rapora göre, Bağdat’ta 300.000 civarında Kürt yaşamaktadır.¹⁷

1.2 İnsani bağlam

UNOCHA, Kasım 2019 tarihli İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış (HNO) raporunda, Irak’ın ‘halen istikrarsız durumda olduğunu ve yaygın insani kaygıların bulunduğunu’ belirtmiştir. HNO, Irak’ta sosyal, mezhepsel ve etnik gerilimlerini devam ettiğini, ‘siyasi belirsizlik ve doğal afetlerin’ yoğunlaştığını bildirmiştir. Ayrıca raporda, en savunmasız kişilerin 2014-2017’de IŞİD’e karşı yaşanan çatışmanın ardından yerinden edilen ve geçim kaynakları etkilenen kişiler olduğu belirtilmiştir.¹⁸ BM İnsan Hakları Konseyi’ne göre Irak’taki güvensizlik, ‘geri kalan IŞİD birimleri saldırılar gerçekleştirmeyi

⁶ Australia, DFAT, Country Information Report – Iraq, 17 August 2020, [url](#), p. 10

⁷ Iraq, CSO, 2015-2030) التقديرات سكان العراق للفترة (Iraqi Population Estimates for the Period (2015-2030), 30 June 2020, [url](#)

⁸ Iraq, CSO, العراق وبرنامج الأمم المتحدة للمستوطنات البشرية يوقعان عقداً مشتركاً لدعم تنفيذ التعداد العام للسكان نهاية العام الجاري [Iraq and UN-HABITAT Sign a Contract to Support Conducting the Demographic Census in the End of This Year], 23 January 2020, [url](#)

⁹ US, CIA, The World Factbook; Iraq; People and Society, 17 June 2020, [url](#)

¹⁰ US, CIA, The World Factbook; Iraq; Economy, 17 June 2020, [url](#)

¹¹ US, CIA, The World Factbook; Iraq, Government, 17 June 2020, [url](#)

¹² MRG, Iraq, May 2018, [url](#)

¹³ US, CIA, The World Factbook; Iraq, People and Society 17 June 2020, [url](#)

¹⁴ Encyclopaedia Britannica, Kurd, 21 September 2018, [url](#) ; IWPR, Arabic-Kurdish Language Divide, 21 July 2006, [url](#)

¹⁵ IWPR, Arabic-Kurdish Language Divide, 21 July 2006, [url](#)

¹⁶ IWPR, Arabic-Kurdish Language Divide, 21 July 2006, [url](#)

¹⁷ Rudaw, Baghdad’s Kurdish population sees dramatic decline, official data shows, 9 April 2016, [url](#)

¹⁸ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2020, [url](#), p. 4

sürdürdükçe ev sahibi topluluklar, ülke içinde yerinden edilen kişiler, geri dönenler ve insani yardım grupları için zorluk teşkil etmeye' devam etmiştir.¹⁹ Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu (ECHO), temel ihtiyaçların yeniden inşa ve kalkınma olduğunu tespit etmiş, Irak'taki güvenlik durumunun istikrarsızlığını koruduğunu ve 'kitlesele protestoların ciddi bir endişe kaynağı oluşturduğunu' gözlemlemiştir.²⁰

Güvenlik durumuna ek olarak, Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi (IDMC), her yıl Dicle ve Fırat nehirlerinin komşu ovaları ve kentsel bölgeleri sular altında bırakması nedeniyle, 2019 yılında fırtınalar ve sellere bağlı olarak 37.000 yeni yer değiştirme gerçekleştiğini gözlemlemiştir. Ayrıca Güney Irak'taki 34.000 kişinin daha Basra, Meysan, Dikar ve Mutenna illerindeki su kıtlığı nedeniyle yer değiştirdiği tahmin edilmektedir. Yer değiştiren birçok kişinin kentsel bölgelere taşındığı bildirilmiştir.²¹

Irak'ta şu anda ÜYEK statüsünde 1.381.332 kişi bulunmaktadır²² ve bunların %78'i uzun süreli yer değiştirme ile karşı karşıya kalmıştır²³. Uzun süreli yer değiştirme ve/veya geri dönüş sürecinde, geçim kaynaklarının eksikliği, sosyal uyum eksikliği, sığınakların iyileştirilmemesi ve yerel yönetimin 'temel mülki idareyi sağlayamaması ve temel, özel hizmetleri temin edememesi' gibi 'toparlanma ve düzelme ile bağlantılı' sorunlar yaşanmaktadır.²⁴

BM İnsan Hakları Konseyi'nin gözlemine göre, yerinden edilen 4.100.000 insan hâlâ insani yardıma muhtaç durumdadır.²⁵ UNOCHA'ya göre, 2.800.000 kişi (yani yardıma muhtaç durumdaki kişilerin %68'i) 'acil yardıma ihtiyaç duymaktadır'.²⁶ Ayrıca UNICEF, 1 Ocak 2020 - 31 Mart 2020 dönemini kapsayan durum raporunda, Irak'taki 1.890.000 çocuğun insani yardıma muhtaç durumda olduğunu belirtmiştir.²⁷

Son olarak, Irak'taki COVID-19 vakalarının sayısında artış görülmüştür. UNHCR'ye göre, doğrulanmış vaka sayısı 12 Temmuz 2020 itibarıyla 77.506'ya ulaşmıştır. Bu vakaların %40'ından fazlası Bağdat'ta kaydedilmiş olup Bağdat'ı Süleymaniye ve Basra izlemiştir. Ölüm sayısı 3150'ye ulaşmıştır ve KRI ile Orta ve Güney Irak illerindeki yetkililer, sokağa çıkma yasağı ve seyahat yasakları gibi kısıtlayıcı önlemler uygulamıştır. UNHCR, yerinden edilen savunmasız durumdaki ailelerin, geçim kaynaklarının yetersizliği, aile içi şiddetin artması ve eğitim faaliyetlerine ara verilmesi gibi sosyoekonomik sonuçlar doğuran risklerle karşı karşıya kaldığını gözlemlemiştir.²⁸ KRI'de 1400'ü aşkın kişiyle anket yapan CARE, ankete katılanların %74'ünün COVID-19 krizinin yol açtığı ekonomik koşullarda hayatta kalabilmek amacıyla öğünlerini azaltmak zorunda kaldığını ve %61'inin daha fazla borca girdiğini aktarmıştır.²⁹

1.3 ÜYEK statüsündeki kişiler/geri dönenler

1.3.1 ÜYEK statüsündeki kişilerin ve geri dönenlerin sayısı

6 Mayıs 2020'de yayınlanan bir BM Güvenlik Konseyi raporunda, 27 Ocak 2020 itibarıyla Irak'ta yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilerin sayısının 1.400.000 olduğu, bu kişilerin 67 ÜYEK kampı dahil olmak üzere ülke genelinde 3000'i aşkın konuma yayıldığı belirtilmiştir.³⁰ Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları üzerine çalışan BM Özel Raportörünün tahminine göre, Irak'ta 1.500.000 kişi ÜYEK statüsünde olup bunların %70'i 'uzun süreli yer

¹⁹ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 3

²⁰ ECHO, Iraq, 20 May 2020, [url](#), p. 1

²¹ IDMC, Global Report on Internal Displacement: Grid 2020, 23 April 2020, [url](#), p. 33

²² IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq Master List Report 116, 30 June 2020, [url](#), p. 1

²³ IDMC, Global Report on Internal Displacement: Grid 2020, 23 April 2020, [url](#), p. 33

²⁴ UNOCHA, Humanitarian Response Plan: Iraq, January 2020, [url](#), p. 14

²⁵ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 5

²⁶ UNOCHA, Humanitarian Response Plan: Iraq, January 2020, [url](#), p. 14

²⁷ UNICEF, 2020 Internal Displacement Crisis Humanitarian Situation Report, 23 April 2020, available at: [url](#)

²⁸ UNHCR, Iraq: UNHCR COVID-19 Update XII, 12 July 2020, [url](#), p. 2

²⁹ CARE, CARE warns: Rapidly rising COVID-19 cases and massive lack of humanitarian funding put most vulnerable on the brink of survival in Iraq, 9 July 2020, [url](#)

³⁰ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 11

değiştirmeden' zarar görmüştür.³¹ Son olarak, Mayıs ve Haziran 2020 dönemini kapsayan Uluslararası Göç Örgütü Yer Değiştirme İzleme Matrisi (DTM) verilerine göre, ÜYEK statüsündeki kişilerin sayısı 1.381.332 olup bunların 35.034'ü Bağdat'ta, 236.496'sı Erbil'de ve 6528'i Basra'da bulunmaktadır.³²

Mayıs ve Haziran 2020 döneminin ele alındığı DTM verilerinde geri dönenlerle ilgili olarak, toplam geri dönen kişi sayısının 4.718.130 olduğu ve bunların birçoğunun 2014 ve 2017 yılları arasında yerinden edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu verilere göre, geri dönüşler aşağıda belirtilen illere gerçekleştirilmiştir: Enbar (1.503.468) – Bağdat (90.228) – Dohuk (768) – Diyala (230.244) – Erbil (53.004) – Kerkük (341.106) – Ninova (1.807.170) – Selahaddin (692.142).³³

BM İnsan Hakları Konseyi, 31 Aralık 2019 itibarıyla ÜYEK statüsündeki 4.600.000 kişinin menşe bölgelerine geri döndüklerini ve Irak hükümeti politikalarının 'geri dönüşlerin desteklenmesinde etkili olduğunu, ancak geri dönüşlerin engellenmesine ek olarak erken, rıza dışı ve zorla geri dönüş vakalarının da bildirildiğini' belirtmiştir. Ayrıca raporda, 31 Aralık 2019 itibarıyla 1.400.000 kişinin halen yerinden edilmiş halde olduğu ve bu kişilerin birçoğunun geri dönüş girişimlerinin başarıya ulaşmadığı kaydedilmiştir.³⁴ UNOCHA Ocak 2020'de yayınlanan bir raporda, verilerin toplanıp analiz edildiği tarihte kamplarda 370.000 ÜYEK statüsünde kişi bulunduğunu aktarmış, bu sayının Ocak 2020'ye kadar 288.000'e, 2020'nin sonuna kadar ise 180.000'e düşeceği tahmininde bulunmuştur.³⁵

1.3.2 Trendler

Geri dönüşün önündeki engeller

BM Güvenlik Konseyi, 6 Mayıs 2020 tarihli raporunda, 'ülke içinde yerinden edilen kişilerin geri dönüş hızının 2019 yılında önemli ölçüde düşerek Irak'taki ülkesinde yerinden edilmiş nüfusun önemli bir kısmının uzun süreli yer değiştirme yaşamasına yol açtığını' gözlemlemiştir.³⁶ Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları üzerine çalışan BM Özel Raportörü, halen yerinden edilmiş halde olan kişilerin %70'inin 'yerlerinden edilmiş olma hallerinin üç yıldan uzun sürdüğünü' bildirmiştir. Ayrıca, kısa süre önce yapılan anketlere göre, bu kişilerin %90'ının 'kısa vadede, %70'inin ise uzun vadede geri dönme niyetinde olmadığını' belirtmiştir.³⁷ Buna ek olarak, ikinci yer değiştirme sorununu ve bu sorunun geri dönemeyen, 'göz ardı edilerek ekonomik yoksullaşma ve sosyal marjinalleşmeyle karşı karşıya kalabilecek' ÜYEK statüsündeki kişiler için oluşturduğu riski gündeme getirmiştir.³⁸

Geri Dönüş Çalışma Grubu (Returns Working Group) ve Uluslararası Göç Örgütü Yer Değiştirme İzleme Matrisinde geri dönüşün yaşanmadığı yer sayısının Nisan 2020 itibarıyla 269 olduğu belirtilmiştir: Erbil (45), Ninova (115), Kerkük (13), Selahaddin (38), Diyala (43), Babil (13) ve Enbar (2).³⁹ İnsani yardım çalışanlarına atıfta bulunan İnsan Hakları İzleme Örgütü, IŞİD sempatisi olan kişilerin düşünülmesi nedeniyle güvenlik güçlerinin uyguladığı geri dönüş yasağı veya IŞİD'in savaş kalıntılarıyla dolu olmasından dolayı Irak'taki 242 bölgede hiç geri dönüş yaşanmadığını belirtmiştir.⁴⁰ UNOCHA ayrıca '3367 kilometrekarelik arazinin patlayıcı silahlarla dolu olmasının geri dönüşleri engellediğini ve hakların kullanılmasını etkilediğini' bildirmiştir.⁴¹ Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Hakları BM Özel Raportörünün raporunda, Irak'ta ÜYEK statüsündeki kişilerin geri dönmelerinin önünde çeşitli engeller olduğu belirtilmiştir. Bunlar arasında evlerin yıkılmış veya hasar görmüş olması, arazi mülkiyet hakları, uzun süredir devam eden mülk

³¹ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

³² IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq Master List Report 116 May – June 2020, 30 June 2020, [url](#), pp. 2, 3

³³ IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq Master List Report 116 May – June 2020, 30 June 2020, [url](#), pp. 1, 5

³⁴ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 3

³⁵ UNOCHA, Humanitarian Response Plan: Iraq, January 2020, [url](#), p. 14

³⁶ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 11

³⁷ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 12

³⁸ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

³⁹ RWG and IOM Displacement Tracking Matrix, Areas of origin having witnessed no return, April 2020, [url](#)

⁴⁰ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁴¹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 52

anlaşmazlıkları, arazideki savaştan kalan patlayıcı silahlar, geçim olanaklarının eksikliği, dolaşım özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar, sosyal uyum eksikliği, menşe bölgelerde misilleme yaşamış olma kaynaklı travma veya bunu yaşama korkusu, IŞİD'in yeniden harekete geçebileceği korkusu ve IŞİD ile bağlantılı görülme yer almaktadır.⁴² Ayrıca New Arab Eylül 2019'da BM ve Irak parlamentosu raporlarına atıfta bulunarak, ÜYEK statüsündekilerin menşe bölgelerine geri dönmelerini engelleyen üç nedenden bahsetmiştir. Bu üç neden; Jurf Al-Sakhr, Al-Awesat, Yathreb, Baiji, Rabi'a ve Kharaghol gibi 16 şehir ve kasabayı kontrol eden milislerin ailelerin geri dönmesini reddetmesi, IŞİD'den geri alınan bölgelerdeki geniş çaplı yıkım ve aşiretle ilgili sorunları içermektedir.⁴³ Irak İçişleri Bakanlığından bir yetkilinin tahmine göre, 250.000 ailenin IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir ve bu kişiler Irak yetkilileri ya da yerel toplulukların itirazları nedeniyle menşe bölgelerine geri dönememiştir.⁴⁴

Yukarıda bahsedilen geri dönüşlerin önündeki engellerle beraber, BM Güvenlik Konseyi raporunda, daha önceden IŞİD kontrolünde olan beş ilde (Selahaddin, Enbar, Ninova, Kerkük ve Diyala), 4 Nisan 2020 itibarıyla barınma, geçim kaynakları, eğitim ve benzeri alanlarda 2375 stabilizasyon projesinin tamamlandığı ve 215 projenin de devam etmekte olduğu bildirilmiştir. Aynı kaynakta belirtildiğine göre, bu projeler 29 Şubat 2020 itibarıyla 4.700.000 Iraklının evlerine geri dönmelerini sağlamıştır.⁴⁵

Gönüllü geri dönüşler

UNOCHA'nın Ocak 2020 tarihli raporunda, kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilerin sayısının Ocak-Kasım 2019 arasında 449.858'den 293.402'ye düştüğü belirtilmiştir. Rapora göre bunun nedeni, 'gönüllü geri dönüşlerin yanı sıra, Irak Hükümeti tarafından kampların acil olarak birleştirilmeleri veya kapatılmalarıyla hız kazanan kamptan ani ayrılmalarıdır'.⁴⁶

İnsan Hakları İzleme Örgütü gönüllü geri dönüş prosedürüyle ilgili olarak, daha önceden Enbar'daki Kilo-18 ÜYEK kampında yaşayan üç aileye tüm gereklilikleri karşılamaları üzerine evlerine geri dönüş izni verildiğini belirtmiştir. Bu gereklilikler; bir topluluk lideri (destekleyici işlevi görecek) bulmak ve hiçbir zaman IŞİD sempatisini olmadıklarına dair on kişinin ifadesini sunmaktır. Ayrıca raporda, ileri yaşta bir kadından Enbar'daki evine geri dönebilmek için çoğunluğun ait olduğu aşirete 40.000 USD ödemesinin istendiği bir vakaya yer verilmiştir.⁴⁷

Son olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Sincar'daki dört köye kendi istekleriyle dönen kişilere karşı intikam saldırıları düzenlenebileceğinden bahsetmiştir. Aynı kaynağa göre, 550 Arap aile kendi köylerine dönmüş ve Ezidi komşularının intikam saldırıları riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Geri dönenler, kaçmalarından sonra evlerinin silahlı güçler tarafından yıkıldığını ve yağmalandığını iddia etmiştir. Ayrıca kaynakta, yerel Halk Seferberlik Güçleri'nin (PMU) saldırısına uğradığını iddia eden geri dönen aileleri korumak için bölgede sadece küçük bir Irak Ordusu biriminin bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁸

Zorunlu geri dönüşler

BM kurumları, özellikle kampların kapatılması ve birleştirilmesi sonucu ÜYEK statüsündeki kişilerin zorla geri dönüşüne dair vakalar olduğunu bildirmiştir. UNOCHA, 'kamplardaki istek dışı, erken ve zoraki geri dönüşlerin' ÜYEK statüsündeki kişilerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerindeki şiddetli etkisine ilişkin uyarıda bulunmuştur. Kaynağa göre bu tür geri dönüşler özellikle Ninova, Selahaddin, Enbar ve Kerkük'te yaşanmış olup genellikle ikincil yer değiştirmeye sonuçlanmıştır.⁴⁹ UNHCR'nin Ağustos 2019 tarihli Koruma Güncellemesinde, ÜYEK kamplarından ayrılma sayısının Temmuz 2019'a kıyasla Ağustos ayında iki katına çıktığı gözlemlene yer verilmiştir. Raporda Selahaddin, Enbar, Kerkük ve Ninova'daki kampların kapatılmasından kaynaklanan 'zorla tahliyelere, zorla yer değiştirmelere ve istek dışı ayrılmalara' atıfta bulunulmuştur.⁵⁰ BM İnsan Hakları Konseyi, 31 Aralık 2019 itibarıyla ÜYEK statüsündeki 4.600.000

⁴² UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), pp. 12-13

⁴³ New Arab (The), العراق: جدل بشأن خطوات إعادة النازحين إلى مدنهم [Iraq: Debate about the Steps of Returning IDPs to Their Towns/Cities], 16 September 2019, [url](#)

⁴⁴ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁴⁵ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 11

⁴⁶ UNOCHA, Humanitarian Response Plan: Iraq, January 2020, [url](#), p. 45

⁴⁷ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁴⁸ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁴⁹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 52

⁵⁰ UNHCR, Iraq Protection Update, August 2019, available at: [url](#), p. 1

kişinin menşe bölgelerine geri döndüklerini ve Irak hükümeti politikalarının ‘geri dönüşlerin desteklenmesinde etkili olduğunu, ancak geri dönüşlerin engellenmesine ek olarak erken, rıza dışı ve zorla geri dönüş vakalarının da bildirildiğini’ belirtmiştir.⁵¹

Ayrıca New Arab’ın raporunda, Irak hükümetinin ÜYEK statüsündeki kişileri menşe bölgelerine geri gönderme amaçlı yakın zamanlı girişimlerinden ve bu girişimlerden bazılarının zorlama niteliğinde olduğunu iddia edildiğinden bahsedilmiştir.⁵² Benzer şekilde HRW, ÜYEK statüsündeki yaklaşık 60 ailenin halen enkaz halinde olan köyleri Tal Abu Jarad’a geri dönmeye zorlandıklarını belirtmiştir. Bu rapora göre, bölgedeki silahlı gruplar her ailenin bir erkek ferdi ‘yerel mahalle gözetim’ grubuna dahil etmiştir.⁵³

Hasarlı mülk tazminat planı

Global Protection Cluster, yürürlükteki tazminat planlarıyla ilgili olarak, 2009 tarihli ve 20 sayılı yasa uyarınca Irak hükümetinin ‘ÜYEK statüsündeki kişiler dahil olmak üzere savaşa bağlantılı olaylar nedeniyle mülkleri etkilenen tüm vatandaşlara tazminat ödemesi’ gerektiğini belirtmiştir. Bu yasa, ‘askeri operasyonlar ve terör eylemleri sırasında etkilenen veya zarar gören tüm Iraklıların maddi tazminat hakkına sahip olduğunu’ öngören 2015 tarihli ve 57 sayılı yasa ile değiştirilmiştir. Tazminat için beş kategori uygun görülmüştür ve bunlardan biri de hasarlı mülklere aittir.⁵⁴ Ayrıca, 2020 tarihli ve 2 sayılı yasa ile çatışmadan etkilenen illerdeki mevcut alt komitelere ek olarak Bağdat ve KRI’de tazminat alt komiteleri kurulmuş ve bu alt komitelere daha fazla görev ve yetki verilmiştir.⁵⁵

Global Protection Cluster’ın raporuna göre, tüm mülk sahipleri tazminat talebinde bulunabilir. Bunun için, ‘mülkün tapu senedinin’ bulunduğu dair kanıt dahil olmak üzere diğer belgelerle birlikte geçerli kimlik belgesinin kopyası ibraz edilmelidir. Mülkiyet belgelerinin kaybolmuş olması halinde mülk sahipleri, Bölgesel Emlak Tescil Ofisleri veya Bağdat’taki Merkezi Ofisten yeni belge talebinde bulunabilir. Alternatif olarak mülk sahibi; ‘Muhtar, topluluk liderleri, belediye meclisi, yerel makamlar ve iki şahit tarafından onaylanması gereken’ bir Mülkiyet Belgesi alabilir. ‘Tüm bu merci ve kişilerin, mülkün gerçekten talepte bulunan tarafa ait olduğunu doğrulaması gerekir’. Ayrıca taleple birlikte hasarlı mülkün yüksek kaliteli fotoğrafları sağlanmalı ve tam adresi belirtilmelidir. Halen yerinden edilmiş halde olan ÜYEK statüsündeki kişiler için hasar değerlendirmesine yönelik olarak fotoğraf yerine Muhtar, Belediye Başkanı ve komşuların yazılı talepleri sunulabilir.⁵⁶

22 Ocak 2020’de Azınlık Hakları Grubu tarafından yayınlanan bir raporda, Kasım 2019 itibarıyla Ninova ilinden 26.000 ailenin maddi hasar tazminatı talebinde bulunduğu belirtilmiştir. Raporda mekanizmadaki sorunlara, özellikle de ‘talepte bulunmak için gereken zahmetli prosedüre, süreçteki önemli gecikmelere ve yolsuzluk iddiasına’ dikkat çekilmiştir.⁵⁷ Ayrıca UNOCHA, hasarlı özel mülkler için tazminat planlarına erişimin ‘son derece zor’ olduğunu aktarmıştır.⁵⁸ Global Protection Cluster, prosedürlerin ‘oldukça karmaşık, çetrefil, yer yer çelişkili veya belirsiz’ olduğunu ve net bir talimat ya da mekanizma bulunmadığını belirtmiştir.⁵⁹ Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları üzerine çalışan BM Özel Raportörü, ‘yıkılmış veya hasarlı konutların, ayrıca kullanım hakkını kanıtlayacak belgelerin bulunmaması gibi barınma, arazi ve mülkle ilişkili diğer sorunların, ÜYEK statüsündeki kişilerin menşe bölgelerine geri dönmelerinin önündeki önemli bir engel olarak kaldığını’ belirtmiştir. Özel Raportör, hasarlı mülklere yönelik tazminat mekanizmaları bulunmasına karşın, ÜYEK statüsündeki kişilerin bu mekanizmalar hakkında bilgi

⁵¹ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 3

⁵² New Arab (The), العراق: جدل بشأن خطوات إعادة النازحين إلى مدنها [Iraq: Debate about the Steps of Returning IDPs to Their Towns/Cities], 16 September 2019, [url](#)

⁵³ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁵⁴ Global Protection Cluster, PROPERTY COMPENSATION GUIDELINES: Based on Iraqi Law 20, 2009, Law 57, 2015 (First Amendment) and Law 2 of 2020 (Second Amendment), March 2020, [url](#), p. 4

⁵⁵ Global Protection Cluster, PROPERTY COMPENSATION GUIDELINES: Based on Iraqi Law 20, 2009, Law 57, 2015 (First Amendment) and Law 2 of 2020 (Second Amendment), March 2020, [url](#), p. 5

⁵⁶ Global Protection Cluster, PROPERTY COMPENSATION GUIDELINES: Based on Iraqi Law 20, 2009, Law 57, 2015 (First Amendment) and Law 2 of 2020 (Second Amendment), March 2020, [url](#), pp. 5-6

⁵⁷ MRG, Mosul after the Battle: Reparations for civilian harm and the future of Ninewa, 22 January 2020, [url](#)

⁵⁸ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 52

⁵⁹ Global Protection Cluster, PROPERTY COMPENSATION GUIDELINES: Based on Iraqi Law 20, 2009, Law 57, 2015 (First Amendment) and Law 2 of 2020 (Second Amendment), March 2020, [url](#), p. 7

sahibi olmadığını veya başvuru sırasında belge eksikliği nedeniyle engellerle karşılaştığını bildirmiştir.⁶⁰ Özel Raportör, 13 Mayıs 2020’de yayınlanan başka bir raporda, çok sayıda tazminat talebinin işlenmediğini ve ‘taleplerin işlenmesi sürecindeki yolsuzluk, adam kayırma ve ayrımcılık iddialarının da endişe verici olduğunu’ belirtmiştir.⁶¹

1.3.3 Barınma, yaşam koşulları ve gıda güvenliği

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları üzerine çalışan BM Özel Raportörü, ‘kamplarda ve kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilerin gıda, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve geçim olanaklarına erişiminin olmadığını (veya sınırlı olduğunu)’ belirtmiştir. Raportör, ‘standartların altında’ barınaklarda yaşayan ÜYEK statüsünde kişiler olduğuna ve yoksulluk seviyesinin çok yüksek olması nedeniyle ÜYEK statüsündeki kişilerin kendilerine verilen gıdaları ve gıda dışı ürünleri sattıklarına dikkat çekmiştir.⁶² 12 Temmuz 2020 tarihli Uluslararası Göç Örgütü verilerinde, ÜYEK statüsündeki 231.590 aileden 18.817’sinin kritik durumdaki barınaklarda yaşadığı belirtilmiştir.⁶³ UNOCHA’nın tahminine göre kritik durumdaki barınaklarda (ör. tamamlanmamış veya terk edilmiş yapılar, derme çatma barınaklar ve yıpranmış çadırlar) yaşayan kişi sayısı yaklaşık 700.000’dir, ayrıca barınma ve NFI (Gıda Dışı Ürünler) desteğine ihtiyaç duyan 1.500.000 kişi tespit edilmiştir.⁶⁴ UNOCHA’ya göre, kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki yaklaşık 187.000 kişi kirayı ödeyememe veya aile içinde mülkle ilgili anlaşmazlıklar nedeniyle ‘yaşadıkları yerden tahliye edilmekten korkmaktadır’ ve geri dönenlerin %60’ı maddi hasar bildiriminde bulunmuştur.⁶⁵ Ayrıca UNOCHA, kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki yaklaşık 370.000 kişinin ve ‘kamp dışında yaşayan’ 2 milyon kişinin barınma yardımına ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür. Dahası, ‘kritik durumdaki barınaklarda yaşayan ve aile reisinin kadın olduğu ailelerin yaklaşık yarısının güvenlik ve mahremiyetle ilgili ihtiyaçlarında artış yaşanmıştır’.⁶⁶ Ayrıca The New Humanitarian, UNDP’nin Musul’un batısındaki 15.000 binayı onarmakta olduğunu belirtmiştir. Aynı kaynak, UNDP’nin sadece kısmi onarımlar gerçekleştirdiğini, ‘yeniden yapılanma sürecinin hükümetin ellerine bırakıldığını ve tüm bölgenin halen enkaz halinde olduğunu’ bildirmiştir.⁶⁷

Uluslararası Göç Örgütü geri dönenlerle ilgili olarak, geri dönenler arasından toplam 27.574 ailenin (veya tüm geri dönen ailelerin %3’ü) kritik olarak sınıflandırılan barınaklarda (yani yaşanmaz durumdaki binalar, gayriresmî yerleşim yerleri ve terk edilmiş dini binalar veya okul binaları) yaşadığını, 756.623 ailenin ise başta ev sahibi aileler, kiralık evler ve yaşanabilir durumdaki binalar olmak üzere kritik durumda olmayan barınaklarda yaşadığını belirtmiştir.⁶⁸ Bağdat’ta, geri dönen ailelerden 13.889’u kritik durumda olmayan barınaklarda yaşarken 1044’ü kritik durumdaki barınaklarda yaşamaktadır. Erbil’de ise geri dönen ailelerin neredeyse tamamı kritik durumda olmayan barınaklarda yaşamaktadır.⁶⁹ UNOCHA, Ocak - Mayıs 2019 dönemini kapsayan İnsani Müdahale Planı’nda, ‘menşe bölgelerine geri dönen ailelerin neredeyse tamamına (tahminen yüzde 95’i) iyi durumdaki konutların sağlandığını’ belirtmiştir. Rapora göre, geri dönen kişiler neden geri döndüklerine dair tutarlı nedenler sunmuşlardır ve bu nedenler arasında ‘menşe bölgelerde güvenlik durumundaki iyileşmeler, hizmetlerin sağlanması ve evlerin onarılması’ yer almaktadır.⁷⁰

Uluslararası Göç Örgütü, 2019 Irak Bilgi Formu’nda, iki yatak odalı evlerin kirasının 2019’da 200-750 USD aralığında olduğunu ve fiyatın, mülkün konumuna ve büyüklüğüne bağlı olduğunu belirtmiştir. Bekar erkekler için apartman dairesi veya stüdyo daire kiralamanın müstakil ev kiralamaktan daha kolay olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Uluslararası Göç Örgütü, geri dönenlerin konut bulmalarına yardımcı olacak hiçbir devlet kurumu bulunmadığı ve mevcut tek

⁶⁰ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

⁶¹ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, A/HRC/44/41/Add.1, 13 May 2020, [url](#), p. 12

⁶² OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

⁶³ IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq IDPS Master List: Round 115, 12 June 2020, [url](#), TAB ‘Summary’

⁶⁴ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 57

⁶⁵ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 54

⁶⁶ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 57

⁶⁷ New Humanitarian (The), Nowhere to go: Mosul residents in limbo as camps close, 11 March 2020, [url](#)

⁶⁸ IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq: Returnees Master List – Round 115, 12 June 2020, [url](#), Tab ‘Summary’

⁶⁹ IOM, Displacement Tracking Matrix, Iraq: Returnees Master List – Round 115, 12 June 2020, [url](#), Tab ‘Shelter Type by Gov of Return’

⁷⁰ UNOCHA, Humanitarian Response Plan: Monitoring Report January – May 2019, 27 August 2019, [url](#), p. 8

seçeneğin emlak acenteleri olduğu gözlemini belirtmiştir. Son olarak, hükümet 100 metrekareden daha büyük araziye sahip olan ve belirli uygunluk kriterlerini karşılayan vatandaşlara konut kredisi sağlamıştır. Ancak Uluslararası Göç Örgütü'ne göre program KRI'de beklenmemiştir.⁷¹

UNOCHA sanitasyon koşullarıyla ilgili olarak, Irak genelinde tahminen 1.850.000 kişinin 'güvenli ve elverişli WASH (su, sanitasyon ve hijyen) hizmetlerine sürekli ve eşit erişim imkanı konusunda kritik ihtiyaç içinde' olduğunu ve bu kişilerin %49'unun kadın ve genç kız, %38'inin çocuk ve %4'ünün ileri yaştaki kişiler olduğunu belirtmiştir.⁷² Ancak 6 Mayıs 2020'de yayınlanan Güvenlik Konseyi raporunda, son dönemde yaşanan COVID-19 krizi sırasında, 'ülkesinde yerinden edilmiş kişilere yönelik sağlık, su, hijyen ve sanitasyon girişimlerinin hem kamplarda hem de kamp dışı alanlarda artırıldığı' kaydedilmiştir.⁷³

UNOCHA, gıda güvenliğiyle ilgili olarak, 'geri dönen toplam 425.000 kişinin ve kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki 125.000 kişinin açlık tehdidi altında olduğunu' ve bu açıdan en yüksek rakamların Ninova, Selahaddin, Enbar ve Diyala'da görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca raporda, aile reisinin kadın olduğu ailelerin en savunmasız grup olduğu, özellikle 6 ila 17 yaşındaki kız çocukların etkilendiği, bu çocuklara 'bakıcılar tarafından yemek verilmemesi ihtimalinin daha yüksek olduğu ve ... bu çocukların güvenli olmayan gelir elde etme faaliyetlerine daha yatkın olduğu' bildirilmiştir.⁷⁴ UNOCHA, suyla ilgili olarak, 'kamplardaki ailelerin yüzde 46'sının, kamp dışında yaşayanların yüzde 36'sının ve geri dönen ailelerin yüzde 21'inin evsel kullanım için yeterli suya erişemediğini' belirtmiştir.⁷⁵

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları üzerine çalışan BM Özel Raportörü, geçim kaynaklarıyla ilgili olarak, geçim olanaklarının eksik olmasının özellikle aile reisinin kadın olduğu aileleri etkilediğini ve bu durumun kişilerin menşe bölgelerine geri dönmeleri önünde engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁷⁶ UNOCHA'nın tahminine göre, resmi kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki 370.000 kişi, kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki 343.000 kişi ve geri dönen 980.000 kişi 'asgari düzeyde yaşam standartlarına' erişememiştir.⁷⁷

Son olarak, Health Cluster Mart 2020'de, Irak Göç ve Yer Değiştirme Bakanlığının Enbar ilindeki gayriresmî yerleşimlerde kalan ÜYEK statüsündeki kişilere sağlanan insani yardımın askıya alınmasına karar verdiğini belirtmiştir. Sadece kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilerin Bakanlıktan yardım almaya devam edeceği bildirilmiştir.⁷⁸

1.3.4 Eğitime erişim

Kasım 2019 tarihli İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış Raporunda UNOCHA, 2020 yılında 6 - 17 yaşları arasında olan ÜYEK statüsündeki tahminen 1.220.000 çocuğun eğitim alanında devlet desteğine ihtiyaç duyacağını belirtmiştir. Şu anda, özellikle Ninova, Enbar, Selahaddin, Kerkük, Süleymaniye, Erbil ve Dohuk'ta ÜYEK statüsündeki yaklaşık 345.000 çocuk ve 815.500 geri dönen çocuk 'son derece savunmasız durumda ve eğitime erişim konusunda yardıma muhtaç durumdadır'.⁷⁹

BM Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Hakları Özel Raportörü, 'ülke içinde yerinden edilmiş, kampta veya kamp dışında yaşayan çocukların eğitimden mahrum bırakılma boyutlarına' dair endişelerini dile getirmiştir. Raportör ayrıca ülkesinde yerinden edilmiş ve daha önceden IŞİD kontrolündeki bölgelerde yaşamış çocukların ayrımcılık yaşadığını ve belgelerin eksik olması nedeniyle dolaşım özgürlüğünün kısıtlı olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, 'cinsel şiddet sonucu dünyaya gelen' veya babasını kaybetmiş ancak doğum sertifikası bulunmayan çocuklar doğum sertifikaları ya da diğer resmî belgeleri alamamışlar, bu durum da bu çocukların eğitime erişimlerini engellemiştir.⁸⁰ UNAMI ve

⁷¹ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p.6

⁷² UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 59

⁷³ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 10

⁷⁴ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 47

⁷⁵ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 20

⁷⁶ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

⁷⁷ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 20

⁷⁸ Health Cluster Iraq, Health Cluster Bulletin No. 3, March 2020, [url](#), p. 2

⁷⁹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 43

⁸⁰ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

OHCHR tarafından Şubat 2020’de ortaklaşa yayınlanan bir raporda, önceden IŞİD kontrolünde olan bölgelerde yaşamış çocukların ve genç yetişkinlerin ‘yıllar boyu eğitim almamaları nedeniyle akademik bilgilerinde büyük bir eksikliğin olduğu ve ayrıca bu kişilerin resmî okul eğitimine kaydolmak için gerekli resmî belgeleri almakta zorluklarla karşılaştığı’ belirtilmiştir.⁸¹ Son olarak, Özel Raportör ÜYEK statüsündeki birçok çocuğun aile bütçesine katkıda bulunmak için çalıştığı gözlemini aktarmıştır.⁸²

UNAMI/OHCHR raporunda, daha önceden IŞİD kontrolündeki bölgelerde yaşamış ÜYEK statüsündeki kişiler için eğitim sağlanmasında bir boşluk olduğu vurgulanmıştır. Rapora göre, Irak hükümetinin ‘öğretmenlere, çocukların resmî eğitim sistemine tekrar girebilmelerini sağlamak için standart “yerleştirme testi” politikalarına uyum göstermelerini’ salık veren direktifine rağmen, ‘ÜYEK bölgelerinde yaşayan öğrenciler daha yaygın olarak, yaşlarına uygun sınıflara katılmaktan alıkonmuş ve daha küçük yaştaki çocuklarla aynı sınıfa yerleştirilmişlerdir’. Bu durum, ortaöğretim ve lise eğitiminde ciddi okulu bırakma oranlarına yol açmıştır. Ayrıca sınıfların aşırı kalabalık olması, zaman kısıtlaması ve ‘tedavi edilmemiş toplumsal ve bireysel travma’, sorunu daha da kötüleştirmiştir.⁸³ Buna ek olarak, Mayıs 2019’da Birleşmiş Milletler liderliğinde Kamp Koordinasyonu ve Kamp Yönetimi Kümesi tarafından yürütülen bir haritalama çalışmasına göre, on ÜYEK kampında hiç eğitim sağlanmazken, Musul’daki okullarda üçlü sistemin uygulanmasından dolayı günlük okul süresi dört saate düşmüştür.⁸⁴ UNICEF, ‘fiziksel yapıların, eğitim materyallerinin ve kalifiye personelin sınırlı olması’ dahil olmak üzere, eğitim sektöründe yaşanan zorluklara atıfta bulunmuştur.⁸⁵ Irak Eğitim Bakanlığı bu açığı kapatmak amacıyla, her ne kadar sadece ilköğretim programı için olsa da, ülke genelinde uygulanmak üzere Hızlandırılmış Öğrenim Programını (ALP) hazırlamıştır. Bununla birlikte, ÜYEK kamplarında ve daha önceden IŞİD kontrolünde olan illerin kırsal kesimlerinde yaşayan çoğunluk, dolaşım özgürlüğünün olmamasından dolayı bu tip girişimlerden faydalanamamıştır.⁸⁶

UNAMI/OHCHR raporuna göre, Eğitim Bakanlığının güncel direktifleri, okula kayıt için çeşitli resmî belgeler talep etmektedir. ÜYEK kamplarındaki 45.000 çocuğun bu belgelere sahip olmadığı ve önceden IŞİD kontrolündeki bölgelerde yaşamış birçok ailenin temel belgelerinin eksik olduğu bildirilmiştir. Bu durum eğitime erişimi etkilemektedir. Eğitim Bakanlığının direktifleri gereği hem çocuk hem de ebeveynlerin kimlik belgelerinin ibraz edilmesi gerektiğinden, bu durum özellikle babası vefat eden çocuklar için geçerlidir.⁸⁷ Danimarka Mülteci Konseyi (DRC), Norveç Mülteci Konseyi (NRC) ve Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC) tarafından hazırlanan bir raporda, okula kayıt için gerekli belgeler konusunda iller arasında farklılıklar olduğuna dikkat çekilmiştir. Raporda, Selahaddin ilinde okula kayıt için sadece öğrencinin kimliği istenirken, Enbar’da hem öğrencinin hem de ebeveynlerin kimlikleri talep edilmiştir.⁸⁸ Son olarak, Eğitim Bakanlığı ‘okul çağındaki çocukların okullara belge olmadan kaydolmalarına izin veren ancak belgelerin kaydın ardından bir ay içinde ebeveynler tarafından ibraz edilmesi şartını getiren’ bir direktif yayınlamıştır. UNAMI’ye göre bu direktif, yayılım alanının yetersiz olması ve bir aylık gecikmeyi aşan uzun belge alma süreci nedeniyle etkili olmamıştır.⁸⁹

Uluslararası Göç Örgütü, yurt dışında okula gitmiş, geri dönen çocukların durumuyla ilgili olarak, Irak’ta okula kayıt için şu belgelerin istendiğini belirtmiştir: ev sahibi ülkede Irak büyükelçiliği ile Irak’taki Eğitim/Yüksek Öğretim ve Dışişleri bakanlıkları tarafından onaylanmış yabancı okul sertifikası, öğrenci ve ebeveynlerin kimleri, Gıda Karnesi ve kişisel fotoğraflar. Ayrıca, lise sertifikaları için Yüksek Öğretim Bakanlığından denklik alınması zorunlu tutulmuştur.⁹⁰

⁸¹ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 4

⁸² OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

⁸³ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 9

⁸⁴ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 10

⁸⁵ UNICEF, 2020 Internal Displacement Crisis Humanitarian Situation Report, 23 April 2020, available at: [url](#)

⁸⁶ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), pp. 10-11

⁸⁷ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 11

⁸⁸ NRC, et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 11

⁸⁹ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 12

⁹⁰ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 9

1.3.5 Sağlık hizmetlerine erişim

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2019 Irak Bilgi Formu'na göre, Irak'taki sağlık sistemi tüm vatandaşların erişimine açıktır. Bir klinik veya hastaneye kayıt yaptırmak isteyen yetişkinlerden sadece kimlik kartı göstermeleri talep edilmektedir. Bebeklerin aşılmasında broşürler ve kontrol listeleri verilmekte ve ebeveynlerden hastane ziyaretlerinde bu belgeleri yanlarında getirmeleri istenmektedir. Broşürde yer alan bilgiler, bebeğin doğum sertifikasından ve ebeveynlerin kimlik cüzdanlarından alınır.⁹¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü, sağlık hizmetleriyle ilgili olarak, belgeleri eksik olan kişilerin sağlık hizmetlerine erişim sağlayamadığını ve çocukları için doğum sertifikası alamadıklarını belirtmiştir.⁹²

UNOCHA'nın gözlemine göre, daha önceden gerçekleşen geri dönüş hareketi ve 'geri dönülen bölgelerdeki temel devlet sağlık hizmetlerinin kademeli olarak iyileştirilmesi' nedeniyle daha az sayıda insan, insani sağlık hizmeti desteğine ihtiyaç duymuştur. Aynı kaynak, çatışmaların sona ermesinden bu yana cephelelerde travma merkezlerine ve 'hayat kurtarıcı birinci basamak sağlık hizmetlerine' duyulan ihtiyacın ortadan kalktığını belirtmiştir.⁹³ Bununla birlikte UNOCHA, kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki yaklaşık 325.000 kişi ve kamp dışı bölgelerde yaşayan 500.000 kişinin, 'Sağlık Müdürlüğü'nün (DoH) yetkisiyle eksiklikleri ele alan insani yardım ortaklarının sağladığı temel birinci basamak sağlık hizmetleri dahil olmak üzere' temel sağlık hizmetlerine halen ihtiyaç duyduğunu gözlemlemiştir. 2020'de, insani yardım kuruluşlarının hizmet sağlamaması halinde, geri dönen yaklaşık 2 milyon kişinin geri döndükleri bölgelerde temel sağlık ihtiyaçlarının karşılanmaması riskiyle karşı karşıya kalacağı bildirilmiştir. Enbar, Babil, Bağdat, Dohuk, Diyala, Erbil, Kerkük, Necef, Ninova, Selahaddin ve Süleymaniye illeri UNOCHA'nın önceliği olmaya devam etmiştir.⁹⁴ Ayrıca, ilaç maliyetlerinin 'sağlık hizmetlerine erişimin önündeki en büyük engel olduğu' düşünülmekte olup kronik hastalıklara yönelik bazı ilaçlar her zaman bulunamamış veya Sağlık Müdürlüğü tarafından temin edilmemiştir.⁹⁵

Iraq Protection Cluster, 11 Mart 2020'de yayınlanan bir raporda, 2020 yılında Bağdat'ta 4189 kişinin psikososyal desteğe ihtiyacı olduğunu ve bunların 656'sının ÜYEK statüsündeki kişiler, 3472'sinin ise geri dönen kişiler olduğunu belirtmiştir. Erbil'de psikososyal desteğe ihtiyaç duyanların toplam sayısı 10.598 olup bunların 9764'ü ÜYEK statüsündeki kişiler, 829'u ise geri dönenlerdir. Raporda 2019 yılında, psikososyal ihtiyaçları karşılamak üzere Bağdat'ta 13, Erbil'de ise 16 uygulama ortağı/STK bulunduğu belirtilmiştir.⁹⁶

COVID-19'un Irak sağlık sistemi üzerindeki etkilerine ilişkin bilgiler için aşağıdaki [Bölüm 1.8](#)'e bakın.

1.3.6 İstihdam olanakları

UNOCHA, ÜYEK statüsündeki kişiler için 'ana iyileştirme ihtiyacının' istihdam ve işe erişim olduğunu ve bu ihtiyacın, ÜYEK statüsündeki kişiler ve geri dönenler için gıda ve tıbbi bakımın ardından üçüncü en önemli ihtiyaç olarak bildirildiğini belirtmiştir.⁹⁷ Uluslararası Göç Örgütü, Ocak 2019'da yayınlanan Entegre Yer Değiştirme Değerlendirmesi III'te, 2018'de değerlendirdiği 4000'i aşkın yerin neredeyse tamamında ÜYEK statüsündeki kişilerin en büyük kaygısının istihdam ve geçim kaynaklarına erişim olduğunu belirtmiştir.⁹⁸ Geçim kaynaklarının olmaması; gıda, ev eşyaları/gıda dışı ürünler ve barınma olanakları gibi temel ihtiyaçlara erişimde zorluklar yaşanması anlamına gelmiştir.⁹⁹ Ayrıca UNOCHA, Kasım 2019 tarihli İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış raporunda 'geçim kaynakları konusundaki eksikliğin geri dönüşlerin sürdürülebilirliğinin önündeki başlıca engel olduğunu, ÜYEK statüsündeki kişileri geri dönmekten caydırdığını ve geri dönenlerin ikinci kez yerinden edilmesinde katalizör işlevi gördüğünü' belirtmiştir. Raporda, geri dönenlerin ve kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilerin borçlarının olduğu ve Ninova, Enbar, Selahaddin, Diyala ve Kerkük'te ÜYEK statüsündeki kişiler ve geri dönenler arasında işsizliğin yüksek olduğu bildirilmiştir. Buna ek olarak UNOCHA, geçim kaynakları konusunda yardıma ihtiyacı olan insan sayısının 2020 yılında tahminen 2.390.000 olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰ Dünya Bankası, ÜYEK statüsündeki kişilerin işsizlik durumuyla ilgili olarak Ocak 2018 tarihli raporunda, Enbar, Babil, Diyala, Kerkük, Ninova, Selahaddin ve Bağdat olmak üzere çatışmadan etkilenen yedi ilde

⁹¹ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 4

⁹² HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

⁹³ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 50

⁹⁴ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 49

⁹⁵ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 20

⁹⁶ Protection Cluster Iraq, Psychosocial Support (PSS) Activities in Iraq: 2019 Achievements & 2020 Needs, 11 March 2020, [url](#)

⁹⁷ UNOCHA, Iraq: Humanitarian Needs Overview - November 2018, 16 December 2018, [url](#), pp. 51-52

⁹⁸ IOM, Integrated Location Assessment Part III, 2 January 2019, [url](#), p. 6

⁹⁹ IOM, Integrated Location Assessment Part III, 2 January 2019, [url](#), pp. 6, 34-35

¹⁰⁰ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 45

işsizlik oranının %17,7'ye ve eksik istihdamın %9,7'ye ulaştığını belirtmiştir. Rapora göre işsizlik oranı Enbar'da %33,6, Diyala'da ise %20,7'dir.¹⁰¹

Nisan 2020 tarihli İnsani Yardım Bülteni'nde UNOCHA, 2019'un sonlarında güvenlik personeli alımı için hükümet tarafından başlatılan bir kampanyaya atıfta bulunmuştur. Kampanyada 'ülkesinde yerinden edilmiş bazı kişilerin (ÜYEK) Irak Güvenlik Güçleri'nde (ISF) ve polis memuru olarak istihdam edildiği' bildirilmiştir. Bültene göre, işe alınan personel il içinde veya iller genelinde rotasyon sistemiyle çalışmakta ve izin günlerinde yaşadıkları kamplara geri dönmektedir.¹⁰²

Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırladığı 2019 Irak Bilgi Formu'na göre, Irak hükümeti işsizlik ve düşük beceri düzeyleriyle ilgili sorunları ele almak ve 'gelişmekte olan özel sektörün ihtiyaçlarına' yanıt vermek amacıyla mesleki eğitim programları sunmaktadır. Geri dönenler Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığından yardım talebinde bulunabilirler ve bu amaçla Bakanlığa kayıt için çeşitli belgelere ek olarak kimlik belgesi ve Gıda Karnesini ibraz etmeleri gerekmektedir.¹⁰³

1.3.7 Irak içinde seyahat veya ikametle ilgili yasal kısıtlamalar

2005 tarihli Irak Anayasası'nın 44. Maddesinde, 'her Iraklının Irak içinde ve Irak dışına dolaşım, seyahat ve ikamet özgürlüğünün olduğu' belirtilmektedir.¹⁰⁴ Irak Federal Yüksek Mahkemesi 11 Şubat 2019'da, Iraklı vatandaşların Irak içinde ve Irak dışına seyahat özgürlüğünden faydalanabileceğini ve bu özgürlüğün hiçbir mevzuatla kısıtlanamayacağını tekrar vurgulamıştır.¹⁰⁵ Ülke içinde dolaşım için gerekli belgelerin neler olduğuna ve Irak'taki bölgeler arasında dolaşım özgürlüğüne ilişkin yasal kısıtlamaların bulunup bulunmadığına dair çok az bilgi mevcuttur ve bu raporun hazırlanması sırasında başvuru kaynakların odak noktasında ÜYEK statüsündeki kişiler yer almaktadır.

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Hakları BM Özel Raportörü, Irak'ta ÜYEK statüsündeki kişilerin resmî belgeleri alırken 'çok sayıda engelle' karşı karşıya kaldığını bildirmiştir. Raportör, 'ÜYEK statüsündeki kişilerin temel hizmetler, eğitim, sağlık hizmeti, sosyal güvenlik yardımları, barınma, arazi ve mülkiyet hakları ve dolaşım özgürlüğüne erişim gibi çeşitli insan haklarından yararlanabilmeleri' açısından bu belgelerin önemini vurgulanmıştır.¹⁰⁶ Buna ek olarak, özellikle seyahat için güvenlik izni alınması gerekliliği ile 'ÜYEK statüsündeki kişilerin dolaşım özgürlüğüne kısıtlanma getirildiğine' dair endişesini dile getirmiştir. Raportör ayrıca, 'güvenlik izinlerinin gerekli olduğunu ve aşırılık yanlısı gruplarla bağlantısı olduğu düşünülen ailelerin fertlerine bu izinlerin genellikle verilmediğini' belirtmiştir.¹⁰⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü, 14 Haziran 2019 tarihli raporunda, Irak'taki güvenlik güçleri üyelerinin, IŞİD kontrolü altında yaşayan ÜYEK statüsündeki kişileri gözetim altında tutmak ve dolaşımlarını kısıtlamak amacıyla bu kişilere güvenlik izni verilmesini yasakladıklarını kabul ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca raporda, Irak'ta geçerli bir kimlik belgesi olmadan seyahat etmenin tutuklanmaya ve dolayısıyla işkenceye yol açabileceği belirtilmiştir.¹⁰⁸ Bunlara ek olarak, ÜYEK Statüsündeki Kişilerin İnsan Hakları BM Özel Raportörü, ÜYEK statüsündeki kişilerin kamplara kapatıldığını ve tıbbi ya da yasal hizmetlerden yararlanmak için yanlarında bir refakatçi bulunması gerektiğini belirten bilgilere atıfta bulunmuştur.¹⁰⁹ UNOCHA'nın gözlemine göre, ÜYEK statüsündeki kişiler ve geri dönenler, resmî belgeler ile Konut ve Arazi Mülkiyeti konusunda halen yüksek ölçüde hukukî yardıma ihtiyaç duymaktadır ve 500.000'den fazla ailenin

¹⁰¹ World Bank Group, Iraq: Reconstruction and Investment, January 2018, [url](#), p. 32

¹⁰² UNOCHA, Humanitarian Bulletin, April 2020, [url](#), p. 1

¹⁰³ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 5

¹⁰⁴ Iraq, Constitution of Iraq, 2005, [url](#), Art. 44

¹⁰⁵ Al-Sumaria, المحكمة الاتحادية: لا يجوز تقييد حرية سفر العراقي داخل البلاد وخارجها [Federal Court: Iraqis' Freedom of Travel inside and outside Iraq Should not be Curtailed], 11 February 2019, [url](#)

¹⁰⁶ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

¹⁰⁷ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

¹⁰⁸ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹⁰⁹ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

temel belgeleri eksiktir. Rapora göre, belgeleri eksik olan kişiler giderek kötüleşen yaşam standartlarına ve hak ihlallerine karşı savunmasız durumdadır.¹¹⁰

Norveç Mülteci Konseyi (NRC), Danimarka Mülteci Konseyi (DRC) ve Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC) tarafından 16 Eylül 2019 tarihinde yayınlanan bir raporda, görüşme yapılan kişilerden birçoğunun ‘daha önceden IŞİD kontrolünde olan bölgelerdeki kontrol noktalarından geçebilmek için hem resmî kimlik hem de güvenlik izni gerektiğini belirttikleri’ ortaya konmuştur. Selahaddin ilinde yaşayan insanlar, sahip oldukları güvenlik izinlerinin kontrol noktalarında kabul edilmemesi veya ek ‘güvenlik belgesi’ ya da kefile sahip olmalarının talep edilmesi nedeniyle il dahilinde seyahat etmekte zorluk yaşadıklarından bahsetmiştir.¹¹¹ Son olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Irak’ta resmî belgelere ve güvenlik iznine sahip olmamanın dolaşım özgürlüğü üzerinde kısıtlamaya yol açtığını gözlemlemiştir.¹¹²

UNHCR Kasım 2019’da, ‘Irak’ta Erişim ve İkamet Gerekliklerine İlişkin Menşe Ülke Bilgisi (Güncelleme I)’ raporunu yayınlamıştır. Bu rapora göre, ‘başta Sünni Araplar olmak üzere, daha önceden IŞİD kontrolünde olan veya çatışmadan etkilenen bölgelerden gelen kişilerin (üçüncü bir ülkeden Irak’a geri dönen kişiler dahil)’, Meysan, Mutenna ve Dohuk illerine erişebilmek için kefile ihtiyacı vardır. Babil, Bağdat, Basra, Diyala, Erbil, Kerkela, Kerkük, Necef, Kadisiyya, Süleymaniye ve Vasit illerine giriş için kefil gerekli görülmemiştir. Ayrıca ‘Basra, Erbil, Kadisiyya ve Süleymaniye illerine hava yoluyla veya iç kara sınırlarından girmek için kefil gerekliliği 2019 yılının başlarında kaldırılmıştır.’

UNHCR, istihdamla ilgili gözleminde, başta Sünni Araplar olmak üzere daha önceden IŞİD kontrolünde olan veya çatışmadan etkilenen bölgelerden gelen kişiler için aşağıdaki gereklikleri belirtmiştir:

- Bağdat ili: kişinin yaşamayı planladığı bölgeden iki kefil ve yerel *Muhtardan* destek mektubu.
- Dohuk ili: Dohuk’taki kefile birlikte başvuruda bulunarak yerel *Asayişten* alınan onay. Bu, ‘daha önceden IŞİD kontrolünde olan veya çatışmadan etkilenen bölgelerden gelen Araplar ile Telafer’den gelen Türkmenler’ için geçerlidir.
- Diyala ili: kişinin yaşamayı planladığı bölgeden bir kefil ve yerel *Muhtardan* destek mektubu. Hanekin Bölgesinde ‘üç kurumdan (muhtarlık ofisi, Ulusal Güvenlik ve İstihbarat) mektup gereklidir’.
- Kerkük şehri: sadece kişinin yaşamayı planladığı mahallenin yerel *Muhtarından* alınan bir destek mektubu gerekli görülmüştür. 16 Ekim 2017 tarihinde merkezi hükümet denetiminin yeniden tesisinin ardından önceki kefillik gereklikleri kaldırılmıştır.
- Güney illeri: yerel bir kefil ve yerel *Muhtardan* alınan destek mektubu.
- Erbil ve Süleymaniye illeri: kişinin yaşamayı planladığı mahalledeki yerel *Asayişten* alınan ikamet kartları (veya bilgi kartları) gerekli görülmüştür ve kefile gerek yoktur. Bekar Arap ve Türkmen erkeklerin ‘bir yıllık, yenilenebilir ikamet kartı alabilmek için işverenleri tarafından yazılmış bir destek mektubu ibraz etmeleri’ gerekli görülmüştür. UNHCR, düzenli işi olmayan kişilerin ‘sadece bir aylık yenilenebilir ikamet’ aldığını ve bu durumun düzenli bir iş bulmayı zorlaştırdığını belirtmiştir.

UNHCR son olarak, ‘erişim ve ikamet gerekliklerinin her zaman net şekilde tanımlanmadığı ve/veya uygulamanın çoğunlukla güvenlik durumuna bağlı olarak farklılık gösterebildiği ya da değiştirilebildiği’ ve ‘kefillik anlaşmalarının genellikle yasaya dayanmadığı veya resmî olarak ilan edilmediği’ sonucuna varmıştır.¹¹³

Geri dönenler ve ÜYEK statüsündeki kişiler için kaybolan belgelerin alınmasına ilişkin daha fazla bilgiye aşağıdaki [Bölüm 1.7](#)’den ulaşabilirsiniz.

¹¹⁰ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 52

¹¹¹ NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 17

¹¹² HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹¹³ UNHCR, Iraq: Country of Origin Information on Access and Residency Requirements in Iraq: Ability of Persons Origination from Formerly ISIS-Held or Conflict-Affected Areas to Legally Access and Remain in Proposed Areas of Relocation (Update I), 6 November 2019, available at: [url](#), pp. 2, 3

1.4 Kadınlar

1.4.1 İstihdam

2018 - 2022 Irak Ulusal Kalkınma Planı'nda, kadınların işgücü piyasasına katılımının zayıf olduğu (toplam %14,5, kırsal kesimlerde %12 ve kentsel bölgelerde %14) kabul edilmiştir.¹¹⁴ 27 Ağustos 2019'da Dünya Bankası'nın web sitesinde yayınlanan bir Blog yazısında, Irak'ta çalışan kadınların yüzdesinin 15 yaş ve üzeri toplam kadın nüfusunun %19'una karşılık geldiği belirtilmiştir. Daha düşük eğitilmiş kadınlar genellikle serbest çalışan olarak veya kayıt dışı sektörde çalışmaktadır.¹¹⁵ Dünya Bankası, ILO tahminlerine dayanarak, Irak'taki kadın işsizlik oranının 2019'da kadın işgücünün %30,4'ü olduğunu belirtmiştir.¹¹⁶ Ayrıca uluslararası Göç Örgütü'nün KRI'ye ilişkin 2018 demografik araştırmasına göre, Erbil ili düzeyinde kadınların %10,7'si 'işgücünün bir parçasıdır' ve KRI düzeyinde kentsel bölgelerdeki oran (%11,1) kırsal kesimlerdeki orana (%8) kıyasla daha yüksektir.¹¹⁷

REACH Kasım 2019 tarihli raporunda, kadın istihdamını korumayı ve desteklemeyi amaçlayan resmî planlardan ve politikalarından bahsetmiştir. Bu plan ve politikalar arasında 1325 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararının Uygulanması için Ulusal Eylem Planı, Iraklı Kadınların Statüsünün Geliştirilmesi için 2014-2018 Ulusal Stratejisi ve 2015 Irak İş Kanunu yer almaktadır. REACH, bu tür çabalara rağmen, bu politikaların özellikle özel sektörde uygulanmasında dikkate değer bir tutarsızlık olduğu sonucuna varmıştır.¹¹⁸

2018 - 2022 Irak Ulusal Kalkınma Planı'nda kadınların işgücü piyasasına etkin katılımını engelleyen bir dizi zorluk ana hatlarıyla açıklanmıştır. Bu zorluklar arasında sosyal ve kültürel faktörler nedeniyle 'kadınların güçlendirilmesine yönelik yasaların hayata geçirilmesindeki zayıflık', Kadın İşleri ve İnsan Hakları Bakanlıklarının feshedilmesi ve çocuk yaşta evlilik gibi Kişisel Statü Yasasını ihlal eden uygulamaların oranının yüksek olması yer almaktadır. Ayrıca, devlet bütçesinde toplumsal cinsiyet sorunlarına duyarlılığa yer verilmemesi, sosyal ve ekonomik roller bakımından kadınlara yönelik ayrımcılık, dul ve yetim sayısının artması ve kadınların eğitim düzeylerinin ve becerilerinin düşük olması da kadın istihdamını etkilemiştir.¹¹⁹ Kadınların ekonomik durumunun iyileştirilmesine yönelik olarak Planda belirlenen hedefler arasında eğitim ve kaynak temininin kolaylaştırılması ve özel sektörde kadınlara yönelik kişisel nakit kredilerin artırılması yoluyla kadınların işgücü piyasasına katılımının artırılması ve 37/2015 sayılı Irak İş Kanunu dahilindeki kadınlarla ilgili bölümün aktif hale getirilmesi yer almaktadır.¹²⁰

UNAMI; şiddet, güvensizlik, toplumun kadına bakışı ve devlet işlevlerinin performansının yetersiz olması gibi faktörlerin 'Iraklı kadınların ülkenin yeniden inşasındaki rolünü' etkilediğini gözlemlemiştir.¹²¹ Ayrıca Iraklı kadınlar, 'kadınlara ait küçük ölçekli işletmelerin gelirini ve üretkenliğini engelleyen ve kadınları daha ileri eğitim almaktan ya da gelir getiren faaliyetlerde bulunmaktan vazgeçiren' güvenilmez elektrik temininden yüksek oranda etkilenmeye yatkın olmuştur.¹²²

Dünya Bankası tarafından KRI'de yürütülen bir araştırmada, görüşülen erkek ve kadınların %70'inden fazlası kadınların özel sektörde istihdamının kabul edilebilir olduğunu ifade etmiş ve görüşülen işsiz kadınların %50'den fazlası çalışmak istediklerini söylemiştir.¹²³ Erbil şehrindeki kadınların meslek türüne bakıldığında, çalışan kadınların %82,3'ü kamu sektöründe, %10,5'i özel sektörde, %2,9'u serbest çalışan olarak ve %1,9'u günlük ücretli işçi olarak çalışmaktadır.¹²⁴ KRI 2020 Vision'da, KRI'deki çalışan kadınların yaklaşık %80'inin kamu sektöründe çalıştığı belirtilmiştir.¹²⁵

¹¹⁴ Republic of Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [url](#), p. 211

¹¹⁵ Canpolat, E. and Maier, E., Powering Women in Iraq, 27 August 2019, [url](#)

¹¹⁶ World Bank (The), Unemployment, female (% of female labor force) (modeled ILO estimate) – Iraq, 1 July 2020, [url](#), TAB. Data

¹¹⁷ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 39

¹¹⁸ REACH, Iraq: Assessment on employment and working conditions of conflict affected women across key sectors, November 2019, [url](#), p. 3

¹¹⁹ Republic of Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [url](#), p. 211

¹²⁰ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [url](#), p. 212

¹²¹ UNAMI, Country Profile, n. d., [url](#)

¹²² Canpolat, E. and Maier, E., Powering Women in Iraq, 27 August 2019, [url](#)

¹²³ World Bank (The), Helping Women in Kurdistan region of Iraq to Find Jobs, 21 March 2019, [url](#)

¹²⁴ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 100

¹²⁵ KRG, Ministry of Planning, Kurdistan Region of Iraq 2020: A Vision for the Future, n.d., [url](#), p. 16

KRI Vision 2020’de, ‘kadınların kaynaklara ve toplumdaki liderlik pozisyonlarına eşit erişiminin kültürel hususlar nedeniyle kısıtlanmaya devam ettiği’ kabul edilmiştir. Raporda, KRI’deki kadınların büyük çoğunluğunun istihdam için gerekli eğitim niteliklerine sahip olmadıklarını söyledikleri belirtilmiştir. KRG’nin hedefi, ‘erkekler ve kadınlar arasındaki okuryazarlık ve okula kaydolma farkını azaltmak’ ve ‘kadınların toplumun tüm alanlarında eşit olanaklara sahip olmasını sağlamaktır’.¹²⁶

1.4.2 Çalışma koşulları

Dünya Bankası, ‘sektörden bağımsız olarak kadınların benzer niteliklere sahip erkeklerle kıyasla çok daha az kazandığını’ belirtmiştir.¹²⁷ Aynı raporda Dünya Bankası, ‘eğitim ve beceri düzeyleri düşük olan kadınların genellikle serbest meslek erbabı olduğunu ve özel sektör faaliyetlerine odaklandıklarını’ bildirmiştir. ‘Bu faaliyetler genellikle sağlık sigortası, doğum izni veya emeklilik maaşı gibi yan haklara neredeyse hiç erişimi olmayan, kayıt dışı ve düşük ücretli işleri içermektedir’ ve kayıt dışı ekonomide çalışanlar, İş Kanunu korumaları kapsamının dışında tutulmuştur. İşgücüne katılan kadınların %70’i özel sektörde çalışmakta olup genellikle ortaokul veya lise eğitimi almıştır.¹²⁸

REACH’e göre, daha önceden çatışma bölgelerinde (Enbar, Bağdat, Dohuk, Erbil, Ninova, Selahaddin ve Süleymaniye) yaşamış, görüşme yapılan 416 kadından 167’si, mevcut iş kanunları ve politikalarından haberdar olmadıklarını söylemiştir. Ayrıca iş sözleşmesine sahip olma oranı, tarım sektöründe çalışanlara kıyasla sağlık ve eğitim sektöründe çalışan kadınlar arasında daha yüksektir. Ulaşımla ilgili olarak çok sayıda katılımcı, ‘işe yürüyerek gittiklerini’ belirtmiştir.¹²⁹ Ayrıca REACH, ‘kadınların küçük bir kısmının’ iş yerinde sözlü veya cinsel taciz vakaları bildirdiğini ve bunun konunun hassaslığından kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu küçük kısmın neredeyse %50’si, taciz mağdurunun işi bıraktığını veya iş değiştirdiğini ifade etmiştir.¹³⁰ USDOS, ÜYEK statüsündeki kadınların, dulların ve bekar kadınların ‘ekonomik sömürü ve ayrımcı istihdam koşullarına son derece açık olduklarını’, ayrıca bekar kadınların ve dulların çocuklarını kaydettirme konusunda zorluklarla karşılaştıklarını belirtmiştir.¹³¹

Ayrıca KRI’deki kadınlar, istihdamla ilgili olarak çocuk bakım çözümlerinin eksikliği, saat 17.00’den önce eve dönme zorunluluğu ve ‘iş yerinde kadınlara ve ailelere yönelik yasal korumanın yetersiz olması’ sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.¹³²

1.4.3 Sağlık hizmetlerine erişim

2018 - 2022 Ulusal Kalkınma Planı’nda, ‘üreme sağlığı ve aile planlaması merkezlerinin sınırlı sayıda olması’ nedeniyle, kadınlara sağlanan sağlık hizmetlerinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Özellikle kırsal kesimlerde kadın sağlık personelinin yetersiz olması ve kadın hastalıklarının erken teşhisinin önemi konusundaki bilinç eksikliği de kadınların Irak’taki işgücü piyasasına entegrasyonu önünde zorluk teşkil etmektedir.¹³³

Irak’taki COVID-19 salgının ardından GBV Sub-Cluster, ‘kadınların ve genç kızların, yanlarında akrabaları olmadan kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu ortamlara alınmasının kültürel açıdan kabul edilemez olması nedeniyle, enfekte olmaları halinde sağlık hizmetlerine erişemeyebileceğini’ belirtmiştir. Ayrıca, ailelerin kadınların tıbbi kontrollerinin erkek sağlık personeli tarafından gerçekleştirilmesine izin vermemesi nedeniyle, kadın sağlık personelinin bulunmaması durumunda kadınlar ve genç kızlar tıbbi bakım hizmetleri alamayabilir.¹³⁴

¹²⁶ KRG, Ministry of Planning, Kurdistan Region of Iraq 2020: A Vision for the Future, n.d., [url](#), pp. 11-12

¹²⁷ World Bank (The), Iraq systematic country diagnostic, 3 February 2017, [url](#), p. 50

¹²⁸ World Bank (The), Iraq systematic country diagnostic, 3 February 2017, [url](#), p. 49

¹²⁹ REACH, Iraq: Assessment on employment and working conditions of conflict affected women across key sectors, November 2019, [url](#), pp. 4-5

¹³⁰ REACH, Iraq: Assessment on employment and working conditions of conflict affected women across key sectors, November 2019, [url](#), p. 5

¹³¹ USDOS, 2019 Country Reports on Human Rights Practices, 11 March 2020, [url](#)

¹³² World Bank (The), Helping Women in Kurdistan region of Iraq to Find Jobs, 21 March 2019, [url](#)

¹³³ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [url](#), p. 211

¹³⁴ GBV Sub-Cluster Iraq: Guidance Note on GBV Service Provision during the Time of COVID-19, March 2020 [url](#), p. 2

1.4.4 Eğitime erişim/okulu bırakanların oranı

2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'nda, erkek öğrencilerin ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde kayıt oranlarının kız yaşlılarına göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca raporda, kız çocukların okulu bırakma oranının 'erkeklerle kıyasla daha yüksek olduğu, bu oranın, eğitim aşamalarının ilerlemesiyle birlikte arttığı' ve ailelerin 'kız çocuklarına eğitim aldırma konusunda çok istekli olmadıkları' bildirilmiştir.¹³⁵ BTI 2020 Ülke Raporu'na göre, kız çocukların okula gitme olasılığı erkek çocuklara kıyasla daha düşüktür. Dünya Bankası'na atıfta bulunulan raporda, genç erkeklerin %49'unun okula kayıt yaptırırken, 17 yaşındaki kız çocukların %19'unun okula kaydolduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, okuma yazma bilmeme oranı kadınlar arasında daha yüksektir (kadınlarda %62, erkeklerde %47).¹³⁶ Son olarak Irak CSO, 2018 yılında 15-49 yaş arası kadınlarda okuma yazma bilmeme oranının Bağdat'ta %2,3¹³⁷ ve Basra'da %28,9¹³⁸ olduğunu belirtmiştir.

1.4.5 Dolaşım özgürlüğü

NRC 11 Mayıs 2020'de yayınladığı raporda, yerinden edilen Iraklı kadınların 'menşe bölgelerindeki İslam Devleti grubuna karşı süren savaşın sona ermesinden bu yana, yıllar boyu yer değiştirme kamplarında zorlu zamanlar geçirdikten sonra evlerine geri dönme konusunda engelle karşılaşma olasılığının %11 daha fazla olduğunu' belirtmiştir.¹³⁹ Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Bakanlığı, 'özellikle kadınların ev dışındaki faaliyetlerde bulunmak için izin almasının gerekli olduğu ataerkil kültürel norm gibi sosyal ve kültürel bariyerlerin Irak'taki kadınların katılımını genellikle engellediğini' belirtmiştir.¹⁴⁰ USDOS'un İnsan Hakları Uygulamalarına ilişkin 2019 Ülke Raporu'na göre, 'yasalar ve gelenekler kadınların dolaşım özgürlüğüne genellikle saygı göstermemektedir'. Kadınların erkek bir vasi veya akraba olmadan pasaport başvurusu yapamadığı veya Ahvali Şahsiye Belgesi (çeşitli hizmetlere erişim için gereklidir) alamadığı bildirilmiştir.¹⁴¹ Aynı uygulamayı gözlemleyen Freedom House, 'kadınların dolaşım özgürlüğünün yasal kısıtlamalarla sınırlandırıldığını' belirtmiştir.¹⁴²

OXFAM, Diyala'da görüşme yapılan kadınlara göre, Irak'ta kadınların geçim kaynaklarından mahrum bırakılmasının 'yasadaki eksikliklerden değil', 'toplumsal normlar ya da güvenlik ve emniyetin yetersiz olduğunun düşünülmesi veya her ikisi sebebiyle kadınların dolaşım özgürlüğünün kısıtlanmasından' kaynaklandığını bildirmiştir.¹⁴³ Raporda, tacizin ÜYEK statüsündeki kadınların dolaşım özgürlüğünün kısıtlanmasında rol oynadığı belirtilmiştir. Kerkük'te erkek akrabaların kadınlara ev dışındaki tüm faaliyetlerinde eşlik ettikleri, aksi takdirde kadınların ev sahibi topluluklarla tüm iletişiminin kesileceği bildirilmiştir. Ayrıca Kerkük ilindeki Hawija şehrinde yaşayan kadınlar, 'silahlı gruplarla temasa geçme riskinden kaçınmak amacıyla' şehirdeki hareketlerini asgari düzeye indirme eğilimi göstermiştir.¹⁴⁴

Ağustos 2019'da Dünya Bankası'nın web sitesinde yayınlanan bir blog yazısında, Iraklı kadınların güvenilir elektrik temini nedeniyle akşamları evlerinden çıkamadıkları için 'güvensizlik duygusu ve hareket kısıtlaması' ile karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir.¹⁴⁵

1.4.6 COVID-19'un kadınlar üzerindeki etkisi

UNFPA, 23 Mart 2020'de COVID-19 krizinin Irak'taki kadınlar üzerindeki potansiyel etkisi konusunda uyarıda bulunan bir rapor yayınlamıştır. Rapora göre potansiyel riskler arasında hizmetlere erişimin kısıtlanması, patlama ve cinsel şiddet riski, kadınlar ve genç kızların üzerine bakım sağlayıcı yükünün binmesi, COVID-19 enfeksiyonu riskinin yükselmesi, evin geçimini sağlayan erkeklerle karşı uygulanan karantina önlemleri nedeniyle aile reisinin kadın olduğu

¹³⁵ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [url](#), p. 209

¹³⁶ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 23

¹³⁷ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Baghdad Statistical Summary 2018, 21 June 2020, [url](#)

¹³⁸ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Basra Statistical Summary 2018], 21 June 2020, [url](#)

¹³⁹ NRC, Iraqi women denied their property by relatives, tribes and militias, 11 May 2020, [url](#)

¹⁴⁰ O'Driscoll, D., Women's participation in peacebuilding and reconciliation in Iraq. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 24 November 2017, [url](#), p. 7

¹⁴¹ USDOS – US Department of State: Country Report on Human Rights Practices 2019 - Iraq, 11 March 2020, [url](#)

¹⁴² Freedom House: Freedom in the World 2020 - Iraq, 4 March 2020, [url](#)

¹⁴³ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), p. 23

¹⁴⁴ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), pp. 24-25

¹⁴⁵ Canpolat, E. and Maier, E., Powering Women in Iraq, 27 August 2019, [url](#)

ailelerin sayısının artması, kısıtlamalar nedeniyle göçmen kadınların yaşadığı maddi güçlükler ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olması yer almaktadır.¹⁴⁶

11 Mayıs 2020’de yayınlanan NRC raporunda, COVID-19’la ilgili olarak Irak’ta uygulanan önlemlerin kadınları daha savunmasız hale getirdiği vurgulanmıştır. Aynı kaynak tarafından Dohuk, Ninova, Enbar ve Kerkük illerinde¹⁴⁷ yürütülen bir değerlendirmeye göre, ‘araştırmaya katılan kişilerin %66’sı, önümüzdeki üç ay içinde kiralarnı ödeyemeyeceklerini’ belirtmiştir.¹⁴⁸ Ayrıca, Savaş ve Barış Raporlama Enstitüsü (IWPR), COVID-19 nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasağı önlemleri sırasında GBV’nin artışıyla mücadele etmek için bir kampanya başlatmış ve ‘departmanın “başta koronavirüs pandemisi krizinden sonra artan, kadına karşı şiddet” olmak üzere toplumsal sorunlara odaklandığını’ söyleyen bir topluluk polis amirini referans göstermiştir.¹⁴⁹

COVID-19’un Irak’taki etkisi hakkında daha fazla bilgi için aşağıdaki [Bölüm 1.8’e](#) bakın.

1.5 Çocuklar

USDOS’a göre, Irak Anayasası ve kanunu ‘çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini yasaklamaktadır’ ve Irak’ın merkezi hükümetinin yetkisi kapsamındaki bölgelerde minimum çalışma yaşı 15’tir. Buna rağmen, raporda ülke genelinde çocuk işçiliğinin var olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁰ Irak CSO, Irak’taki çocuk işçiliğinin 2018 Çoklu Gösterge Kümesi Anketlerine göre %7,3 olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹ Ayrıca 2018 yılında, çocuk işçiliğinin Bağdat’ta %4,8, Erbil’de %13,1 ve Basra’da %4,9 olduğu bildirilmiştir.¹⁵²

UNOCHA, ekonomik durumdaki kötüleşmenin ve gelir getirici faaliyetlerin eksikliğinin ‘uyuşturucu ticareti ve istismarı, çocuk işçiliği, fuhuş ve erken evlilik de dahil olmak üzere olumsuz başa çıkma mekanizmalarına’ neden olduğunu gözlemlemiştir.¹⁵³ OXFAM’a göre, Diyala ilindeki OGG katılımcılarının %70’i, özellikle düşük gelirli ve diğer savunmasız aileler arasında çocuk işçiliğinin artmakta olduğunu belirtmiştir. Rapora göre, ‘çocuklar en çok Jalawla ve Hanekin gibi kentsel bölgelerde sokak satıcısı, dilenci veya çöp toplayıcı olarak çalışmaktadır. Ayrıca çocuklar okuldan sonra yarı zamanlı olarak da çalışabilmektedir’.¹⁵⁴ Raporda, çocuk işçiliğinin Kerkük’te yaygın olduğu, çocukların ‘sokak satıcıları veya pazarlarda ya da inşaat şantiyelerinde yardımcı eleman olarak çalıştıkları ve zorla çalıştırılma veya diğer şiddet ve istismar biçimlerine maruz kalma riskinin yüksek olduğu’ belirtilmiştir.¹⁵⁵

OXFAM, Diyala’da çocukların IŞİD veya devletle bağlantılı güçler tarafından çalıştırıldığına ilişkin yer yer bilgilerin geldiğini gözlemlemiştir.¹⁵⁶ Rapor, Kerkük’te çocukların Taza ve Hawija’daki silahlı milisler tarafından çalıştırıldığını belirtmektedir.¹⁵⁷ Çocukların Irak’taki farklı aktörler tarafından çalıştırılmasına ilişkin daha fazla bilgi için EASO’nun 2019 Kişileri Hedef Alma [Raporu](#)’ndaki Bölüm 3.8.1’e bakın.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Diyala ilinin Sinsil kasabasındaki PMU’ların ÜYEK statüsündeki ailelerin geri dönüşüne olanak sağlamak için uyguladığı yöntemlerden birinin ailenin erkek üyelerinden birini mahalle devriyeleri için yerel silahlı birime almaları olduğunu belirtmiştir. Raporda, söz konusu devriyelerde ‘18 yaşın altında en az 10 üye bulunduğunu ve en küçük üyenin 16 yaşında olduğunu’ iddia eden yerel bir kaynak referans gösterilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, ‘Irak’ın önceleri çok sayıda çocuk askeri olduğunu ancak son on yılda çocuk asker sayısını

¹⁴⁶ UNFPA, GBV Sub-Cluster Iraq, Guidance Note on GBV Service Provision during the Time of COVID-19, 23 March 2020, [url](#), p. 2

¹⁴⁷ In the report, the NRC explained the methodology as follows: ‘The information and analysis in this report is based upon NRC’s programmatic experience in assisting women with housing, land and property issues in Iraq, in-depth interviews with women and other key stakeholders, focus group discussions, including separate focus group discussions for men and women, and a large scale quantitative survey in 2019.’

¹⁴⁸ NRC, Broken Home: Women’s housing, land and property rights in post-conflict Iraq, 11 May 2020, [url](#), p. 6

¹⁴⁹ IWPR, Iraq: Activists Join Police to Combat Domestic Violence, 19 May 2020, [url](#)

¹⁵⁰ USDOS, 2019 Country Reports on Human Rights Practices: Iraq, 11 March 2020, [url](#)

¹⁵¹ Iraq, CSO, مؤشرات المسح العنقودي المتعدد المؤشرات [Multiple Indicator Cluster Surveys], 21 June 2020, [url](#)

¹⁵² Iraq, CSO, 2018 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6) Briefing, n. d., [url](#), p. 34

¹⁵³ UNOCHA, Humanitarian Bulletin, March 2020, 29 April 2020, [url](#), p. 2

¹⁵⁴ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), p. 18

¹⁵⁵ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), p. 19

¹⁵⁶ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), p. 19

¹⁵⁷ OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, [url](#), p. 20

azaltmaya yönelik önemli adımlar atıldığını’ belirtmiş ve ‘yerel silahlı grupların bu uygulamasının ilerlemenin önünde tehdit oluşturduğu’ konusunda uyarıda bulunmuştur.¹⁵⁸ Ayrıca, 9 Haziran 2020’de yayınlanan BM Genel Kurulu/ Güvenlik Konseyi raporunda, 2016 yılında üç erkek çocuğun ISF ve bir çocuğun PMF bünyesine alındığı belirtilmiştir.¹⁵⁹ Ancak USDOS, ‘merkezi hükümete ait Savunma Bakanlığının çocukları güvenlik hizmetlerinde görevlendirmek üzere askere çağırıldığına veya aldığına dair hiçbir rapor bulunmadığını’ ve ‘hükümetin ve Şii dini liderlerin 18 yaşından küçük çocukların savaşta hizmet etmesini açıkça yasakladığını’ ileri sürmüştür. Rapora göre, hükümetin çocukların askere alınmasını ve Asa’ib Ehl Al-Haqq ve Hizbullah Tugayları gibi bazı PMU grupları tarafından kullanılmasını kontrol etme becerisi kısıtlıdır.¹⁶⁰

1.6 Destek ağları

EASO’nun 2019’da yayınlanan Başlıca Sosyoekonomik Göstergeler [raporuna](#) ilişkin bir yorumda Dr. Chatelard¹⁶¹, himayenin veya kayırmacılığın Irak toplumunda yapılandırıcı bir güç olduğunu ve devlet dışı destek ağlarına başvurma, nüfusun tüm kategorileri tarafından sosyal korumaya ve ekonomik kaynaklara erişmek için en sık benimsenen başa çıkma mekanizması olduğunu açıklamıştır. Hukukun üstünlüğü sağlanmadığında ve kamu kaynaklarının tahsisi için adil bir sistem bulunmadığında (bireysel koruma dahil), bu kaynaklara erişim için siyasi nüfuz sahibi kişilerin, dini figürlerin ve bağlılık karşılığında destek gruplarını temsil eden diğer nüfuzlu kişilerin arabuluculuk sağlaması gerekir. ‘Aile bağları (aşiretler bunların uzantısıdır), dini topluluk içindeki bağlantılar, siyasi partiler, silahlı gruplar veya milisler ve insanların belirli bir güven derecesiyle erişebilecekleri diğer tüm ilişki biçimleri (komşular, iş arkadaşları, eski sınıf arkadaşları veya etnik-dini topluluğun üyeleri) iş bulmak, idari prosedürleri kolaylaştırmak, sosyal yardım başvurusunu hızlandırmak, daha iyi tıbbi bakıma erişim sağlamak, borç para almak vb. için kullanılabilir.’¹⁶²

Wasta, ‘iş adamları gibi resmi siyasi sistemin ötesinde yönetimle ilgili bir dizi aktörü yönetim sistemine dahil ederek’, bağlılıkları ve bağlantıları güçlendiren bir sistemdir. Aşiretçilik, Irak’taki *wasta* sisteminde girift bir rol oynamaktadır.¹⁶³ Düşünce kuruluşu ‘The Conversation’a göre, ‘arkadaşlarınız ve aileniz gibi, sevdiğiniz ve yakın olduğunuz kişilere hizmet etmeyi içeren’ *wasta* sistemi, mücadele eden yurttaşların çoğunluğunun pahasına bu sistemi yöneten Iraklı elitlere hizmet etmeye devam etmiştir.¹⁶⁴

REACH, daha önce IŞİD’in kontrolü altında olan bölgelerde, anketlere ve OGG’lere katılan 499 kadından 407’sinin, ‘iş bulma konusunda arkadaşlarından, aile bağlantılarından ve ağlarından yardım istediklerini’ bildirmiştir. Rapora göre, devlet anlaşmalarını güvence altına almak için bağlantıların bulunması zorunludur ve ÜYEK statüsündeki kişiler siyasi bağlantılardan çok arkadaşlarına ve akrabalarına güvenme eğiliminde olmuştur.¹⁶⁵ DRC; 23 Ekim 2019’da yayınlanan bir raporda, Musul ve Telafer’de yapılan 1250’den fazla ankete dayanarak, aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar, kültürel/dini gruplar ve yerel işletmeleri içeren destek ağlarına ‘genellikle kişisel nakit kredilerle veya krediyle mal ve hizmet satın alarak yapılan yatırımın temel ihtiyaçları karşılamak’ için önemi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu ağların korunması için sosyal etkinliklere katılma, toplumsal yükümlülükleri yerine getirme ve çift taraflı davranış gibi belirli adab-ı muaşeret kuralları gerekmektedir.¹⁶⁶ Buna ek olarak, bu tür ağlara sosyal olarak yatırım yapmak kredi almak için ön şart haline gelmiştir.¹⁶⁷ Bununla birlikte İnsani Politika Grubu, Musul’da ‘yerinden edilen veya IŞİD yönetimi altındaki kişileri destekleyen ağların artık dağıldığını ve bunun yerini güvensizlik atmosferinin aldığını’ belirtmiştir. Ayrıca raporda, işlerin güvenceye alınmasında kayırmacılık ve yolsuzluk yapıldığı ve STK’larda çalışanların bile bağlantılara bağlı olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

¹⁵⁸ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹⁵⁹ UN General Assembly and UN security General, Children and armed conflict, A/74/845–S/2020/525, 9 June 2020, [url](#), p. 11

¹⁶⁰ USDOS, 2019 Country Reports on Human Rights Practices: Iraq, 11 March 2020, [url](#)

¹⁶¹ An independent consultant and social scientist currently associated with the Iraq (Erbil) branch of the Institut français du Proche-Orient (French Institute in the Near East)

¹⁶² Chatelard, G., Comment made during the review of EASO’s 2019 Key Socio-economic Indicators - Iraq, 19 October 2018

¹⁶³ Hesselink, E., On Coercion and Persuasion: How militia group Hashd al-Shaabi made strategic use of legitimacy sources in establishing civilian compliance in Ninewa governorate, Iraq, in 2017 and 2018, Utrecht University, 2 August 2019, [url](#), p. 27

¹⁶⁴ Conversation (The), Iraq’s discontent – its roots and how to begin fixing it, 23 October 2019, [url](#)

¹⁶⁵ REACH, Iraq: Assessment on employment and working conditions of conflict affected women across key sectors, November 2019, [url](#), p. 26

¹⁶⁶ DRC and UKAID, Household Debt in Iraq: Borrowing in a time of Crisis, 23 October 2019, [url](#), p. 10

¹⁶⁷ DRC and UKAID, Household Debt in Iraq: Borrowing in a time of Crisis, 23 October 2019, [url](#), p. 24

¹⁶⁸ HPG, The humanitarian response in Iraq: Support beyond international assistance in Mosul, July 2019, [url](#), p. 21

Sosyal yardım hizmetleri

Uluslararası Göç Örgütü Irak Bilgi Formu'nda, Irak hükümetinin, geri dönenler de dahil olmak üzere tüm vatandaşlara ayırım gözetmeksizin ücretsiz eğitim, sağlık hizmetleri ve gıda dağıtımı gibi temel hizmetleri sağladığı belirtilmiştir. Sosyal yardım sistemi belediyeler ve iller arasında farklılık göstermiştir ve savunmasız durumdaki kişilerin (ör. engelli bireyler ve dulların bulunduğu aileler) hangi durumlarının değerlendirildiğine bağlı olarak kriterler uygulanmıştır. Uygunluk kriterleri, geri dönen ve Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığına başvurup Kimlik Cüzdanları ve Gıda Karnelerinin yanı sıra Bakanlığın talep edebileceği diğer belgeleri ibraz etmesi gereken kişiler için geçerli olmuştur.¹⁶⁹ UNOCHA, 2020 Küresel İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış raporunda, devlet yardımına ek olarak 'insani yardım kuruluşlarının da acil yardıma ihtiyaç duyan savunmasız durumdaki geri dönen kişilerin refah ve yaşam standartlarına ilişkin destek sağlayacağını' belirtmiştir. Rapora göre, 2020'nin odak noktasında, Irak'ta yardıma muhtaç durumdaki 4.100.000 kişi arasından en savunmasız durumdaki 1.800.000 kişi yer alacaktır.¹⁷⁰

Kasım 2019'da yayınlanan bir UNOCHA raporuna göre, kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki çocuklar ve ev sahibi topluluklardaki savunmasız durumda olan çocuklar 'eğitime erişim sağlayabilmek için sosyal koruma güvenlik ağları içeren daha güçlü bağlantılara' ihtiyaç duymaktadır.¹⁷¹ Ayrıca, Nisan 2019'da DRC tarafından yayınlanan bir rapora göre, aile reisinin kadın olduğu aileler, 'düşmanca olabilecek ortamların idaresi için güçlü topluluk destek ağlarının' olmaması nedeniyle damgalanmaya ve dışlanmaya daha açıktır.¹⁷²

1.7 Geri dönenler ve ÜYEK statüsündeki kişiler için kayıp belgelerin alınması

1.7.1 Eksik belgelerin yarattığı etkiler

Yardım gruplarının tahminine göre, '2019'un başlarında, yerinden edilmiş minimum 156.000 kişinin temel resmî belgelerinden en azından bir kısmı eksiktir'.¹⁷³ Norveç Mülteci Konseyi (NRC), Danimarka Mülteci Konseyi (DRC) ve Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC) tarafından 16 Eylül 2019'da ortaklaşa yayınlanan bir raporda, Irak genelinde 80.000 ailenin resmî belgelerinden en az biri eksik olan üyeleri bulunduğu belirtilmiştir.¹⁷⁴ UNHCR, Haziran-Ağustos 2019 arasında yürütülen bir Çok Kümeli İhtiyaç Değerlendirmesine göre, 'kamp içinde ve kamp dışında yaşayan ÜYEK statüsündeki kişiler ve geri dönenler dahil olmak üzere yaklaşık 2.900.000 kişinin resmî belgelerinden en az birinin eksik olduğunu' bildirmiştir.¹⁷⁵

Dünya Bankası Grubu'nun Şubat 2020'de yayınlanan bir politika araştırma makalesinde, ÜYEK statüsündeki kişilerin Göç ve Yer Değiştirme Bakanlığı tarafından kaydedildiği belirtilmiştir. ÜYEK statüsündeki kayıtlı aileler için devletten ve STK'lardan yardım almalarını sağlayan özel kimlik kartlarının düzenlendiği bildirilmiştir.¹⁷⁶

Landinfo'ya göre, 'kamu kuruluşlarıyla iletişim, sağlık hizmetleri, sosyal yardım hizmetleri, okullar ve ev/araba alım-satımı için kullanılması nedeniyle' kimlik kartı mutlaka bulunmalıdır. Ayrıca kimlik kartı, pasaport gibi diğer resmî belgeler için başvuru sırasında ibraz edilmelidir.¹⁷⁷ Bunlara ek olarak, ölüm veya kayıp kişi sertifikasını almada yaşanan güçlük, ilgili belgeleri eşlerinin ya da babalarının adına düzenlenen 'kadınların hizmetlere erişim becerisini etkilemektedir'. Buna eşlerin ödenmemiş maaşlarını talep etmek de dahildir.¹⁷⁸

¹⁶⁹ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 7

¹⁷⁰ UNOCHA, Global Humanitarian Overview 2020, 4 December 2019, [url](#), p. 45

¹⁷¹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 43

¹⁷² NRC, Barriers from Birth: Undocumented children in Iraq sentenced to a life on the margins, April 2019, [url](#), p. 14

¹⁷³ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹⁷⁴ NRC, et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 5

¹⁷⁵ UNHCR, Iraq: UNHCR Civil Documentations for IDPs, 20 November 2019, available at: [url](#), p. 1

¹⁷⁶ Phadera, L. et al, Iraq's Universal Public Distribution System : Utilization and Impacts During Displacement, World Bank Group, February 2020, [url](#), p. 6

¹⁷⁷ Norway, Landinfo, Iraq: Travel documents and other identity documents, 16 December 2015, [url](#), p. 17

¹⁷⁸ NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 21

1.7.2 Mevcut düzenlemeler ve yönetmelikler

UNAMI/OHCHR, Şubat 2020 raporunda, ‘Ahvali Şahsiye Kanunu uyarınca, kimlik belgelerinin başvuru sahibinin menşe bölgesinde yenilenmesi gerektiğini ve bunun için ÜYEK statüsündeki kişilerin menşe bölgelerine gitmeleri gerektiğini’ belirtmiştir. Ayrıca raporda, ÜYEK statüsündeki kişilerin daha önceden IŞİD kontrolünde olan bölgelere geri dönüşünün, ‘yerel “buyruklar” ve şiddet tehditleri’ nedeniyle sorunlu olduğu bildirilmiştir.¹⁷⁹ Ayrıca Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Hakları BM Özel Raportörü, Irak yasası uyarınca mevcut uygulamada, ÜYEK statüsündeki kişilerin resmî belgelerini alabilmeleri için menşe bölgelerine gitmelerinin gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Raportör, Irak hükümeti ve insani yardım ortaklarının ‘birkaç ÜYEK kampına mobil birimler gönderme’ girişimini referans göstermiştir.¹⁸⁰

UNHCR, Aralık 2019’da yayınlanan bir raporda, ‘kamplarda ve kamp dışı bölgelerde yaşayan ÜYEK statüsündeki kişiler adına resmî belge düzenlemek üzere devlet görevlisi atamak için mobil heyetleri hayata geçirme’ konusunda İçişleri Bakanlığı ile iş birliği yaptığını belirtmiştir. Bakanlığın Erbil, Dohuk, Ninova, Süleymaniye ve Kerkük illerindeki 15 kampta yaşayan ÜYEK statüsündeki kişiler için resmî belge düzenleme çalışmaları başlattığı bildirilmiştir. İçişleri Bakanlığı 2019 Aralık ayının sonuna kadar üç il genelinde 9678 Ahvali Şahsiye Kimliği, 17.854 Vatandaşlık Sertifikası ve 471 Birleşik Ulusal Kimlik düzenlemiştir.¹⁸¹

Kirkuk Now 1 Kasım 2019’da, Ninova ilinin Musul şehrinde yeni Nüfus Cüzdanı düzenlemesi için ilk merkezin açıldığını duyurmuştur.¹⁸² Elektronik biyometrik kartlar Eylül 2015’te¹⁸³ düzenlenmeye başlamıştır. Kirkuk Now’a göre, Nüfus Cüzdanı, kimlik belgesi dahil olmak üzere diğer belgelerin yerine geçecektir ve başvuru sahiplerinin internet üzerinden randevu alabilmesi nedeniyle yeni belge alma prosedürleri çok daha kolaydır. Kaynakta, il genelinde başka ofisler açmayı planladıklarını belirten Ninova Valisine atıfta bulunulmuştur.¹⁸⁴ UNHCR, 31 Ekim 2019’da yayınlanan bir basın açıklamasında, Ninova ilinde söz konusu Ulusal Kimlik Belgesi Merkezinin açıldığını duyurmuştur. Ancak UNHCR’ye göre, yeni Nüfus Cüzdanı; ahvali şahsiye verilerini içeren belge ve vatandaşlık belgesi olmak üzere sadece iki resmî belgenin yerini alacaktır. Ayrıca UNHCR, 2020’nin sonuna kadar Ninova’daki 600.000 kişinin yeni merkezden yararlanacağını belirtmiştir.¹⁸⁵ Irak İçişleri Bakanlığı 10 Şubat 2020’de, yeni Nüfus Cüzdanı sistemine geçişe hazırlık amacıyla Meysan ilindeki üç eski resmî belge ofisinin kapatıldığını duyurmuştur.¹⁸⁶ Son olarak, medya platformu Iraq Network Press, yeni Nüfus Cüzdanında kan grubu alanında bir hata olduğuna dair şikayetler olduğunu ve vatandaşların yetkilileri, ilgili alanı standart olarak O+ ile doldurmakla suçladığını aktarmıştır.¹⁸⁷

Irak Dışişleri Bakanlığı, yurt dışında yaşayan Irak vatandaşları için ahvali şahsiye kartlarının düzenlenmesine ilişkin olarak şunları söylemiştir: ‘Konsolosluk Şubesi, Ahvali Şahsiye Kartını almak için gerekli belgeleri düzenler ve bunları Seyahat ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğüne/Ahvali Şahsiye Müdürlüğüne gönderir’. Bakanlığa göre, başvuru sahiplerinin ‘Ahvali Şahsiye kartını ilk kez almak veya yenilemek ya da hasarlı veya kayıp alternatif formunu alıp konsolosluğun sirküler kaşesiyle damgalatmak için’ başvuru formunu göndermeleri gerekmektedir. Form; aile reisi, ‘ailedeki ev kadını’, kayıt belgesi sahibi, vasisi veya yasal temsilci tarafından doldurulabilir. Formda aşağıdaki bilgiler yer almalıdır: ‘sayfa sayısı, kayıt belgesi, 1957 nüfus sayımına göre kaydın gerçekleştiği müdüriyet ve ilin adı ve başvuru sahibinin şahsi kart vermek istediği kişilerin tam açıklamaları ve isimleri. Başvuru sahibi belirtilen alana adını, soyadını ve adresini yazıp bu alanı imzalamalı ve form konsolosluk tarafından damgalanmalıdır’. Ayrıca 750 IQD (kaynağa göre

¹⁷⁹ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 12

¹⁸⁰ OHCHR, End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, [url](#)

¹⁸¹ UNHCR, IRAQ | UNHCR CIVIL DOCUMENTATION FOR IDPS, December 2019, [url](#), p. 2

¹⁸² Kirkuk Now, البطاقة الوطنية الموحدة تدخل حيز التنفيذ في نينوى للمرة الأولى [Unified National Card Enters into Force in Ninawa for the First Time], 1 November 2019, [url](#)

¹⁸³ EASO, Iraq: Internal Mobility, February 2019, [url](#), p. 21

¹⁸⁴ Kirkuk Now, البطاقة الوطنية الموحدة تدخل حيز التنفيذ في نينوى للمرة الأولى [Unified National Card Enters into Force in Ninawa for the First Time], 1 November 2019, [url](#)

¹⁸⁵ UNHCR, Press Release - With the support of UNHCR: Inauguration of the first National Identification Document Centre in Ninawa Governorate, 31 October 2019, available at: [url](#)

¹⁸⁶ Iraq, Ministry of Interior, محافظة ميسان تعلن إيقاف العمل بثلاثة دوائر لغرض العمل بالبطاقة الوطنية [Missan governorate announces the closure of three departments in order to switch to the National Card], 10 February 2020, [url](#)

¹⁸⁷ INP Plus, خطأ فادح في إصدار البطاقة الوطنية العراقية الموحدة في عدة محافظات عراقية.. فما هو؟ [A Grave Error in the Issue of the Iraqi Unified National Card in Several Iraqi Governorates.. What Is It?], 25 June 2019, [url](#)

1 USD'ye eş değerdir) ödenmesi gerekmektedir ve başvuru sahibi, Sivil İşler Bakanlığından takip için Irak'ta yaşayan başka bir Irak vatandaşına yetki verebilir. Belge düzenlendikten sonra Vatandaşlık ve Ahvali Şahsiye Bakanlığı cüzdanı Dışişleri Bakanlığına gönderir ve ardından kart, ilgili elçiliğe ya da heyete gönderilir.¹⁸⁸ Bu bilgilere Brüksel¹⁸⁹, Berlin¹⁹⁰, Viyana¹⁹¹ ve Bern'de¹⁹² yer alan Irak elçiliklerinin web sitelerinden erişilebilir.

1.7.3 Kayıp belgeleri alma

UNAMI/OHCHR raporunda, Irak'ta yeni nüfus kayıt belgelerinin alınmasına yönelik mevcut süreç ana hatlarıyla açıklanmıştır. Sürecin ilk adımı, ilgili kişinin adını başvuru sahibinin bulunduğu bölgedeki istihbarat güçlerine göndermek suretiyle güvenlik iznine başvuruda bulunmaktır. Gönderilen isimler IŞİD bağlantılarını içeren veri tabanına göre kontrol edilir ve veri tabanında bir akrabasının adı yer alan başvuru sahipleri reddedilir. Ayrıca raporda, UNAMI'ye güvenlik izinlerinin reddi, başvuru ve/veya eski belgelerin imha edilmesi ve başvuru sahiplerinin tutuklanmasıyla ilgili vakalar bildirildiği belirtilmiştir.¹⁹³ 14 Haziran 2019'da İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda da aynı prosedürden bahsedilmiştir.¹⁹⁴

İnsan Hakları İzleme Örgütü, ÜYEK statüsündeki kişilerin güvenlik izni almasıyla ilgili olarak, farklı bölgelerde farklı uygulamalar olduğunu aktarmıştır. İlk olarak, kayıp bir akrabası olan ÜYEK statüsündeki ailelerin bir hakim önünde akrabalarının IŞİD ile bağlantılı olduklarına dair şikayette bulunmasına olanak tanıyan *tabriya* (beraat) sürecinden bahsedilmiştir. Ardından hakim, ailenin güvenlik izni almasını sağlayan bir belge düzenler. Kaynak, Qaim şehrinde, geri döndükten sonra *tabriya* başvurusuna zorlandığı iddia edilen bir kadına atıfta bulunmuştur. Ayrıca *tabriya*, IŞİD ile bağlantısı olan ÜYEK statüsündeki ailelerin geri dönüşünü 'tamamen yasaklayan' belirli bölgelerde reddedilmektedir. İkinci uygulama, Enbar ilindeki Karma şehrinde, IŞİD ile bağlantılı olduğundan şüphelenilen akrabaları olan 200'ü aşkın geri dönen aile için özel pembe kimlik kartlarının düzenlenmesidir. Rapora göre, şehirdeki yetkililer 'ailelerin evlerine geri dönmelerine izin verildiğini ve ailelerin belgeleri kullanarak kontrol noktalarından geçebileceğini, ancak pembe kartlarla kalıcı olarak damgalanacaklarını' belirtmiştir. Üçüncü uygulama, Diyala ilinin Sinsil şehrinde ailenin erkek fertlerinden birinin, 'mahalle devriyeleri' yapmak üzere PMU'nun yerel silahlı birimlerinden birine ücret verilemeyecek şekilde zorla alınmasıdır.¹⁹⁵

Son olarak NRC/DRC/IRC raporunda, kayıp veya ölen bir akrabası olan kişilerin, akrabasının cesedi devlet tarafından bulunana kadar belgeleri alamadıkları belirtilmiştir. Ölümün ispatlanmasında yaşanan zorluklar nedeniyle, akrabaların polis karakolunda iki erkek veya dört kadının ifadesi ile kayıp kişiyi bildirmesi gerekmektedir. Ardından Ceza Soruşturma Mahkemesi tarafından dava açılır ve akrabaların gazetede resmi bir tebliğ yayınlamaları gerekir. İki yıl boyunca kayıp kişiden haber alınmaması durumunda, akrabaları söz konusu kişinin Şahsi Hal Mahkemesi tarafından ölü ilan edilmesini talep edebilir. Ancak kaynağa göre, bu süreç dört yıl kadar sürebilmektedir.¹⁹⁶ 5 Haziran 2018'de İnsan Hakları Konseyi tarafından yayınlanan bir raporda, hakim tarafından düzenlenen, üç yıl geçerli olan ve 'gaiplik sertifikası' olarak kabul edilen bir belgeye atıfta bulunulmuştur. Rapora göre, 'bu sertifikalar, ISF veya bağlantılı güçlere teslim olduktan sonra kaybolanlar da dahil olmak üzere, IŞİD üyesi olduğundan şüphelenilen kayıp aile fertlerinin bulunduğu ailelere verilmeyebilir.'¹⁹⁷

Irak Dışişleri Bakanlığı, yurt dışında yaşayan Iraklılarla ilgili olarak, kayıp belge alma sürecinin yukarıdaki Bölüm 1.7.2'de açıklanan olağan prosedüre benzer olduğunu belirtmiştir. Tek fark, başvuru sahibinin beyanının yer, zaman ve belgenin kaybolma şekliyle ilgili bilgilerle birlikte konsolosluk tarafından yazılması gerektiğidir.¹⁹⁸

¹⁸⁸ Iraq, Ministry of Foreign Affairs, THE CIVIL STATUS ID, n. d., [url](#)

¹⁸⁹ Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Brussels, The Civil Status ID, n. d., [url](#)

¹⁹⁰ Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Berlin, The Civil Status ID, n. d., [url](#)

¹⁹¹ Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Vienna, The Civil Status ID, n. d., [url](#)

¹⁹² Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Bern, The Civil Status ID, n. d., [url](#)

¹⁹³ UNAMI and OHCHR, The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, [url](#), p. 12

¹⁹⁴ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹⁹⁵ HRW, Iraq: Not a Homecoming, 14 June 2019, [url](#)

¹⁹⁶ NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 21

¹⁹⁷ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on her mission to Iraq, 5 June 2018, [url](#), pp. 15-16

¹⁹⁸ Iraq, Ministry of Foreign Affairs, THE CIVIL STATUS ID, n. d., [url](#)

1.7.4 Engeller ve zorluklar

16 Eylül 2019 tarihli NRC/DRC/IRC raporunda, belgelerini kaybeden kişilerin yeni belge alırken karşı karşıya kaldığı bir dizi zorluktan bahsedilmiştir. Birincisi yüksek maliyetlerdir: Çalışma kapsamında görüşülen kişiler, ahvali şahsiye belgesi almak için 200.000 IQD (148 EUR'ya eş değerdir¹⁹⁹) ve Tikrit'te evliliklere resmiyet kazandırmak için gerekli kan testine 50.000 IQD (37 EUR'ya eş değer) ödemek zorunda kaldıklarını bildirmiştir. Ayrıca, görüşme yapılan kişiler özellikle Musul'da yolsuzluk, rüşvet ve *Wasta* uygulamasının yaygın olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰ Bunlara ek olarak, nüfus müdürlüklerinin aşırı kalabalık olması (özellikle Selahaddin ve Ninova), mahkemelerin dağınık olması ve bürokrasi, Iraklıların belge alma sürecini zorlaştırmıştır. Musul'da ÜYEK statüsündeki kişiler ve geri dönenler, belge yenileme sürecinde önemli gecikmeler yaşandığını ve bu durumun iş için seyahat etmelerine engel olduğunu bildirmiştir.²⁰¹ Son olarak, belgeleri olmayan kişilerin belgelerini değiştirmek için menşe bölgelerine gitmeleri gerekmektedir; ancak çok sayıda insan maddi veya güvenlikle ilgili nedenlerden dolayı gidememektedir. Menşe bölgelerine geri dönmeleri engellenen kişiler genellikle belge alma sürecine devam edememektedir.²⁰²

1.8 COVID-19'un etkisi

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 17 Temmuz 2020 itibarıyla Irak'ta 3432 ölümlle birlikte 83.867 doğrulanmış COVID-19 vakası olduğunu belirtmiştir.²⁰³ Salgının yayılmasını sınırlamak için Irak hükümeti, 17 Mart 2020'de ülke çapında yürürlüğe giren bir sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir; KRI'de sokağa çıkma yasağı 14 Mart 2020'de başlamıştır.²⁰⁴ 12 Temmuz 2020'de yayınlanan UNHCR COVID-19 güncellemesine göre, KRG dolaşım kısıtlamalarını bir sonraki duyuruya kadar uzatmış ve iller arasında dolaşımı yasaklamıştır. Irak Hükümeti merkez ve güney vilayetlerinde hafta içi 19.00-06.00 arasında, hafta sonları ise 24 saat boyunca kısmi sokağa çıkma yasağı uygulamıştır. Ayrıca ulusal düzeyde kitlesel toplanmalar yasaklanmış ve kamusal alanların büyük bir kısmı bir sonraki duyuruya kadar kapatılmıştır.²⁰⁵

UNOCHA, COVID-19 ve buna bağlı dolaşım kısıtlaması önlemlerinin ÜYEK statüsündeki kişiler üzerindeki etkisine dair bilgiler sunmuştur. Bu etkiler arasında nakit dağıtımlarında gecikme, fiziksel hareket kabiliyetinin sınırlanması, fiyatların yükselmesi ve ürünlerin bulunamaması yer almaktadır. Ayrıca UNOCHA, bankaların kapatılması nedeniyle 'ÜYEK statüsündeki bazı kişilerin para çekebilmek amacıyla yetkili olmayan satıcılara başvurduklarını ve bu satıcıların paraya erişim için önemli miktarda komisyon aldığını' belirtmiştir. Son olarak UNOCHA, COVID-19'un Irak ekonomisi üzerindeki etkisi nedeniyle, WFP'nin 'gıda güvensizliği riski en yüksek olan kişiler listesini' ÜYEK statüsündeki ek 10.000 kişi ve geri dönen 35.000 kişiyi içerecek şekilde genişlettiğini bildirmiştir.²⁰⁶

6 Mayıs 2020'de yayınlanan bir BM Güvenlik Konseyi raporunda, COVID-19 krizine ve sonrasında 'nüfusun ekonomik refahı ve sağlık hizmetlerine erişimiyle ilgili endişelere' yol açan önleyici önlemlere atıfta bulunulmuştur. Rapora göre, Bağdat'ta ve diğer yerlerde, uygulanan önlemlere ve bu önlemlerin geçim kaynakları üzerindeki etkisine karşı protestolar düzenlenmiştir.²⁰⁷ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi 12 Mayıs 2020'de Güvenlik Konseyine sunduğu brifingde, sokağa çıkma yasağı uygulamasının 'ticari faaliyetleri durma noktasına getirerek, kendilerinin ve ailelerinin geçimini günlük kazançlarla sağlayan çok sayıda Iraklının halihazırda sorunlu olan geçim kaynaklarını tehlikeye attığını' belirtmiştir.²⁰⁸ DRC'ye göre, Irak hükümetinin uyguladığı kısıtlayıcı önlemler, 'ülkenin ekonomisi üzerinde daha şimdiden önemli sonuçlara yol açmıştır'. Değerlendirmenin yapıldığı bölgelerdeki

¹⁹⁹ Exchange rates from [url](#) accessed on 9 June 2020

²⁰⁰ NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), p. 19

²⁰¹ NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), pp. 17, 20

²⁰² NRC et al., Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, [url](#), pp. 20-21

²⁰³ WHO, WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard: Iraq, 21 June 2020, [url](#)

²⁰⁴ Health Cluster Iraq, Health Cluster Bulletin No. 3, March 2020, [url](#), p. 3

²⁰⁵ UNHCR, IRAQ | UNHCR COVID-19 UPDATE XII, 12 July 2020, [url](#), p. 1

²⁰⁶ UNOCHA, Humanitarian Bulletin, April 2020, [url](#), p. 3

²⁰⁷ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 13

²⁰⁸ UNAMI, Briefing to the Security Council by Special Representative of the United Nations Secretary-General for Iraq Jeanine Hennis-Plasschaert, 12 May 2020, [url](#)

(Dohuk, Erbil, Diyala ve Selahaddin) katılımcıların %83'ünün ailelerinde şu anda çalışan bir kişi bulunmamaktadır ve katılımcıların %97,7'si temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için borçlanmak zorunda kaldıklarını bildirmiştir.²⁰⁹

Ayrıca UNAMI, 'topluluklarındaki enfekte kişilere şahıslarına ve mülklerine yönelik sözlü ve fiziksel saldırılar da dahil olmak üzere toplumsal damgalanma uygulandığına dair güvenilir raporlar' aldığını belirtmiştir.²¹⁰ Raporda, COVID-19 krizinin petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte Irak'taki ekonomik durumu ciddi şekilde etkilediği belirtilmiştir.²¹¹ 2470 (2019) sayılı Kararın Uygulanmasına ilişkin 7 Nisan 2020 tarihli Güvenlik Konseyi Raporunda, Irak hükümetinin önümüzdeki iki ay içinde, sokağa çıkma yasağının, etkilenen yaklaşık 10 milyon vatandaş üzerindeki ekonomik etkisini azaltmak üzere 600 milyar IQD (500 milyon USD) tahsis ettiği belirtilmiştir.²¹²

Education for Peace in Iraq Center (EPIC), COVID-19'un Irak sağlık sistemi üzerindeki etkisine ilişkin olarak, Mayıs ayının ortasından itibaren COVID-19 vakalarının sayısında katlanarak artış yaşandığını gözlemlemiştir. Ayrıca raporda, 'yeni vaka dalgaları nedeniyle olağanüstü baskıyla başa çıkılma zorunda kalınması ve bu durumun çok çalışan ve kaynak yetersizliği yaşayan personeli etkilemesinden dolayı Irak'taki birçok hastanenin durumunun hızla kötüleştiği' belirtilmiştir.²¹³ Bunlara ek olarak DSÖ verileri, COVID-19 vakalarının %6,2'sini Sağlık Hizmeti Sağlayıcılarının²¹⁴ oluşturduğunu göstermektedir ve bu durum, halihazırda kısıtlı sayıda sağlık hizmeti sağlayıcısı bulunan Irak sağlık sistemi üzerinde yıkıcı etkilere neden olabilir.²¹⁵ Son olarak EPIC raporu, hastane dışındaki ölümlerin kaydedilmesinde yaşanan zorluk nedeniyle, COVID-19'a bağlı gerçek ölüm sayısının resmî rakamlardan daha yüksek olabileceğini ileri sürmüştür.²¹⁶

UNICEF, COVID-19'un eğitim üzerindeki etkisine ilişkin olarak, federal Irak'taki okulların, virüsün yayılmasını sınırlamak amacıyla 27 Şubat 2020'den bu yana kapalı olduğunu belirtmiştir. Sağlık Bakanlığının sokağa çıkma yasakları ve dolaşım kısıtlamasını uzatmasıyla birlikte okulların kapalı kalma süresi de uzatılmıştır. UNICEF'e göre bu durum, '37 milyon olduğu tahmin edilen nüfusun yaklaşık %30'unu oluşturan okul çağındaki çocukların eğitime erişimini engellemektedir'.²¹⁷

²⁰⁹ DRC, Labor Market and Livelihoods Competency Assessment : Iraq, April 2020, [url](#), p. 15

²¹⁰ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 9

²¹¹ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 13

²¹² UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 3

²¹³ EPIC, IRAQ'S HEALTH SYSTEM AT RISK: THE STRUGGLE TO FIGHT COVID-19 AND SAVE LIVES, 25 June 2020, [url](#), pp. 1-2

²¹⁴ WHO, Iraq COVID-19 dashboard, n. d., [url](#)

²¹⁵ EPIC, IRAQ'S HEALTH SYSTEM AT RISK: THE STRUGGLE TO FIGHT COVID-19 AND SAVE LIVES, 25 June 2020, [url](#), p. 3

²¹⁶ EPIC, IRAQ'S HEALTH SYSTEM AT RISK: THE STRUGGLE TO FIGHT COVID-19 AND SAVE LIVES, 25 June 2020, [url](#), p. 5

²¹⁷ UNICEF, 2020 Internal Displacement Crisis Humanitarian Situation Report, 23 April 2020, available at: [url](#)

2. Irak'taki sosyoekonomik göstergeler – Bağdat, Basra ve Erbil odaklı

2.1 Ekonomi

2.1.1 Ülkeye genel bakış

2019'un ikinci yarısında yayınlanan bir raporda Dünya Bankası, petrol üretimindeki artışın yanı sıra tarım ve elektrik sektörlerindeki gelişmelerin Irak ekonomisinde 'geniş tabanlı' bir iyileşme sağladığını bildirmiştir. Petrol sektöründeki genişleme %4,4 olarak tahmin edilmiş ve hizmet sektörünün de iyileşme kaydedildiği bildirilmiştir.²¹⁸ Ayrıca raporda, tüketimin 2019'da hız kazandığı, 'genel yatırımın' ise 'kalıcı kamu yatırım yönetimi kısıtlamaları ve elverişsiz iş ortamı nedeniyle' çok az ilerleme kaydettiği belirtilmiştir.²¹⁹ İç finansmana artan bağımlılık nedeniyle kamu borcunun 2019'da yükseldiği bildirilmiştir.²²⁰ Bertelsmann Stiftung Dönüşüm Endeksi (BTI), Irak'ta özel sektörün zayıf olduğunu ve "ekonominin büyük ölçüde kamusal veya yarı kamusal" olduğunu belirtmiştir.²²¹

Dünya Bankası'nın 2019'un ilk yarısına ilişkin yukarıda bahsedilen gözlemlerine rağmen, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Irak Özel Temsilcisi Mayıs 2020'de Irak ekonomisinin %9,7 küçüleceği tahmininde bulunmuştur.²²² BTI, 1 Şubat 2017 - 31 Ocak 2019 raporlama döneminde, dünya çapında 190 ekonomi arasında 168. sırada yer alan Irak ekonomisinin, 'dünyanın en zayıf ekonomilerinden biri olduğunu' aktarmıştır. Buna yol açan faktörler arasında yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlık ile birlikte 'vize gereksinimleri, elektrik arzındaki eksiklikler, gümrük düzenlemeleri, "anlaşmazlık çözüm mekanizmalarının güvensiz olması" ve finansmana erişimin yetersiz olması' yer almaktadır.²²³ Kaynak, 'özel sınırlı sorumlu şirketlerin (LLC'ler) Irak'taki ana yatırım organlarını oluşturduğunu, yabancı şirketlerin şubelerinin de özel sektöre önemli katkıda bulunduğunu', ancak özel sektörün halen güçsüz olduğunu belirtmiştir.²²⁴ Ayrıca CSO, Temmuz - Eylül 2019 döneminde enflasyon oranının bir önceki çeyreğe kıyasla %0,7 oranında arttığını belirtmiştir.²²⁵

BTI, devlet gelirlerinin %90'ının petrolden sağlanması nedeniyle Irak ekonomisinin küresel petrol fiyatlarına bağımlı olduğunu belirtmiştir.²²⁶ UNOCHA'ya göre bu, işsizlik oranının yükselmesine neden olmuştur. Kamu sektörünün ana işveren haline gelmesiyle birlikte, özel sektör 'iş arayan binlerce üniversite mezununa' istihdam sağlayamamaktadır.²²⁷ Ayrıca CIA World Factbook'ta, ekonominin hakimiyetindeki petrol sektörünün devlet gelirlerinin yaklaşık %85'ini ve döviz girdilerinin %80'ini sağladığı gözlemlerine yer verilmiştir.²²⁸

OPEC'in petrol üretimini azaltma kararının ardından, KRG ve Irak hükümeti petrol üretimini karar doğrultusunda azaltmayı kabul etmiştir.²²⁹ BM raporunda, 'Bağdat ve Erbil'in, devlet çalışanlarına ödenen maaşların dünya çapında petrol fiyatlarındaki düşüşten etkilenmeyeceğini doğrulamaya devam ettiklerini' belirtmiştir. Ayrıca raporda, KRI'deki

²¹⁸ World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, [url](#), p. 3

²¹⁹ World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, [url](#), p. 4

²²⁰ World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, [url](#), p. 7

²²¹ Bertelsmann Stiftung, BTI 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 19

²²² UNAMI, Briefing to the Security Council by Special Representative of the United Nations Secretary-General for Iraq Jeanine Hennis-Plasschaert, 12 May 2020, [url](#)

²²³ Bertelsmann Stiftung, BTI 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 20

²²⁴ Bertelsmann Stiftung, BTI 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 21

²²⁵ Iraq, CSO, 2019 مؤشرات الإنذار المبكر للربع الثالث لسنة 2019 [Early Warning Indicators for the Third Quarter of 2019], 2019, [url](#), p. 5

²²⁶ Bertelsmann Stiftung, BTI 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 19

²²⁷ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 11

²²⁸ US, CIA, The World Factbook: Iraq, 17 June 2020, [url](#)

²²⁹ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 4

devlet memurlarının maaşlarını almaya devam edeceklerini duyuran KRG referans gösterilmiştir.²³⁰ Ancak The New Arab, Nisan ayının ortasında Bağdat'ın KRI'ye federal bütçedeki payını ödemeyi bırakmaya karar verdiğini ve Erbil'den yapılmayan ödemeleri talep ettiğini aktarmıştır. Kaynağa göre, federal hükümet tarafından her ay KRG'ye tahsis edilen bütçe, bölgedeki kamu maaşlarının %50'sine karşılık gelmektedir.²³¹

Bazı kaynaklarda, Irak ekonomisinin karşı karşıya olduğu en büyük zorluklar olarak yolsuzluk ve yönetimle ilgili sorunlar gösterilmektedir. Dünya Bankası Grubu, zayıf yönetim ve yaygın yolsuzluğu özel sektörün gelişimini engelleyen ana faktör olarak kategorize etmiştir.²³² BTI'nin gözlemine göre, 'yolsuzluk ve kurumsal kapasite eksikliği yerelde kalarak sosyoekonomik ve siyasi sonuçlar ile vatandaşların sivil özgürlükleri ve haklarının korunmasında devletin performansını zayıflatmaktadır'.²³³ Ayrıca kaynakta, yüksek yolsuzluk seviyeleri ve hukukun üstünlüğünün zayıf olmasının 'halihazırda sorunlu olan ekonomiye' zarar verdiğinden bahsedilmiştir.²³⁴ Buna ek olarak, Birleşmiş Milletler Sekreteri Irak Özel Temsilcisi, yolsuzluğun 'Irak'taki kötü işleyişin en önemli kaynağı olduğunu', Iraklı vatandaşların gündelik yaşamlarını etkilediğini ve yatırımcıları uzaklaştırdığını belirtmiştir.²³⁵ The Heritage Foundation tarafından yayınlanan 2020 Ekonomik Özgürlük Endeksi raporuna göre, 'rüşvet, kara para aklama, adam kayırma ve kamu fonlarının kötüye kullanımı yaygındır' ve yolsuzluk yapıp cezasız kalan devlet memurları bulunmaktadır.²³⁶

COVID-19 krizinin ve aniden düşen petrol fiyatlarının Irak'ın ekonomik durumu üzerindeki etkisine ilişkin endişeler artmaktadır. BM Güvenlik Konseyi raporunda, 'Irak'ın ekonomik durumunun COVID-19 pandemisi ve dünya çapında düşen petrol fiyatlarından ciddi şekilde etkilendiği' yinelenmiştir.²³⁷ Nisan 2020'de yayınlanan WFP Irak Piyasa İzleme Raporu da aynı endişeyi dile getirmektedir. Raporda, COVID-19 krizi ve dünya çapında petrol fiyatlarının düşmesinin, %4,4'lük GSYİH büyümesinin görüldüğü 'bir önceki yılın ekonomik kazançlarını' tersine çevirme riski taşıdığı belirtilmiştir.²³⁸

Dünya Bankası Grubu, 'Iraklıların işsizlik, yolsuzluğun artması ve düşük hizmet kalitesini protesto etmek için Ekim 2019'da sokağa çıktığını' belirtmiştir. 'Çoğunlukla 18 ila 30 yaşlarındaki gençlerden oluşan göstericiler, toplumsal taleplerde bulunmak için harekete geçmiştir.'²³⁹ 21 Mayıs 2020'de Al-Monitor tarafından yayınlanan bir makaleye göre, Irak'taki gösteriler yaklaşık iki aylık sessizliğin ardından yeniden başlamıştır.²⁴⁰ Irak'taki ekonomik krizin ardından alınan devlet tedbirleri kısa süre önce bir protesto dalgasına yol açmıştır. Aljazeera 17 Haziran 2020'de, Irak'ın merkez ve güney illerinde yüzlerce insanın, hükümetin Rafha mültecilerine ödediği tazminatları/maaşları durdurma kararını protesto etmek için sokaklara çıktığını aktarmıştır.²⁴¹ Iraq Business News'a göre, Bakanlar Kurulu 9 Haziran 2020'de, eski siyasi tutuklulara (Rafha Tutukluları olarak adlandırılmaktadır) yapılan ödemeleri, devletten başka bir maaş alınmaması şartıyla her aileden bir kişiyle (aile reisi) sınırlandırma kararı almıştır.²⁴² Daha önceden sosyal yardımlar söz konusu ailelerin her ferdine ödenmiştir.²⁴³

²³⁰ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 3

²³¹ New Arab (The), In Iraqi Kurdistan, plunging oil prices raise fears of economic collapse, 28 May 2020, [url](#)

²³² World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, [url](#), p. 11

²³³ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 4

²³⁴ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 27

²³⁵ UNAMI, Briefing to the Security Council by Special Representative of the United Nations Secretary-General for Iraq Jeanine Hennis-Plasschaert, 12 May 2020, [url](#)

²³⁶ Heritage Foundation (The), 2020 Index of Economic Freedom: Iraq, 2020, [url](#), p. 265

²³⁷ UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General, S/2020/363, 6 May 2020, [url](#), p. 13

²³⁸ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 2

²³⁹ World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, [url](#), p. 13

²⁴⁰ Al-monitor, Iraqi protests resume as new government builds support for reform, 21 May 2020, [url](#)

²⁴¹ Aljazeera, الرفحايون في العراق.. من هم ولماذا يتظاهرون الآن؟ [Rafhawis in Iraq.. Who Are They and Why Are They Protesting Now?], 17 June 2020, [url](#)

According to the source, the Rafha refugees are considered by the Iraqi law as activists who participated in the 1991 revolution against the regime of Saddam Hussein and who were forced to flee Iraq to the neighbouring city of Rafha in Saudi Arabia.

²⁴² Iraq Business News, Cabinet Ends Double Payments to fmr Detainees at Camp Rafha, 24 June 2020, [url](#)

²⁴³ NRT, Iraq cuts benefits to families who sheltered in Rafha camp during gulf war, 22 June 2020. [url](#)

2.1.2 Bağdat

Irak'ın başkenti olan Bağdat şehri, Irak federal hükümetine ev sahipliği yapmaktadır. Ağır sanayi hariç olmak üzere Irak'ın üretim tesislerinin büyük bir kısmı Bağdat'ta yer almaktadır. Şehrin ana işvereni hükümettir.²⁴⁴ Bağdat ili, Irak'ın ekonomi, ticaret, bankacılık ve finans sektörlerinin merkezi konumundadır. Ayrıca petrol ve gaz endüstrisinin yanı sıra tütün, deri ve çimento üretimi için de önemli bir merkezdir. Irak'ın ana havaalanı Bağdat Uluslararası Havaalanı'dır. Başkentten ülkenin diğer kesimlerine iyi kara ve demir yolu bağlantıları mevcuttur. Bağdat şehrinde dört üniversitenin yanı sıra birkaç eğitim ve araştırma enstitüsü bulunmaktadır.²⁴⁵

New York Times; petrol fiyatlarının aniden artması, COVID-19, virüsün yayılmasını yavaşlatmak için ülke genelinde uygulanan sokağa çıkma yasağı, hükümet karşıtı protestolar ve İran destekli milislerin ABD birliklerine düzenlediği saldırılar gibi Irak'ta eş zamanlı gerçekleşen çok sayıda krizi ana hatlarıyla belirtmiştir. Kaynağa göre, sokağa çıkma yasağı nedeniyle 'inşaat işçileri, sokak satıcıları, ev işçileri ve taksi şoförleri evde kalmaya zorlanmıştır' ve 'açlık sınırında yaşamaktadır'.²⁴⁶

2.1.3 Basra

Sajad Jiyad'a göre, Basra'nın petrol ihracatı 2019 yılında Irak'ın federal gelirlerinin %98'ini oluşturmuştur ('aylık ortalama yaklaşık 6,5 milyar \$'). Kaynakta, bu büyük çaplı petrol ihracatına rağmen ilde yoksulluk ve temel hizmet eksikliğinin yaygın olduğu ve bu sorunların 2018-2019'da yaşanan protestoların ardındaki itici güç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kaynakta, başta yerel ve federal hükümetlerin sorumluluklarıyla ilgili olanlar olmak üzere, Basra'nın 2003'ten bu yana yaşadığı yönetimle ilgili sorunlara atıfta bulunulmuştur. Son olarak kaynakta, nüfusun büyüme oranı (güncel nüfus Basra şehrinde 4 milyon ve ilin kırsal kesimlerinde 1 milyondur), çevresel değişim nedeniyle kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç, dünya çapında petrol fiyatlarının düşmesi ve COVID-19 krizinin, Basra ekonomisi üzerinde etkili olabileceği aktarılmıştır.²⁴⁷

Al-Arabiya 3 Ocak 2020'de, İran Devrim Muhafızları Ordusu (IRGC) komutanı ve Iraklı bir milis grubu komutanının bir ABD hava saldırısında hedef alınmasının ardından, Bağdat'taki ABD büyükelçiliğinin tüm ABD vatandaşlarına Irak'tan ayrılma çağrısında bulunduğunu aktarmıştır. Irak Petrol Bakanlığı, Basra'daki petrol endüstrisinde çalışan bazı ABD vatandaşlarının büyükelçiliğin çağrısı doğrultusunda ülkeden ayrıldıklarını duyurmuştur.²⁴⁸

2.1.4 Erbil

KRI ekonomisine devlet istihdamları, inşaat sektörü, toptan/perakende ticaret ve tarım hakimdir. Ayrıca petrol endüstrisi büyümektedir.²⁴⁹ Dünya Bankası, 2016 yılında yayınladığı raporda, KRI ekonomisinin hakim gücünün devlet istihdamları olduğunu (toplam istihdamın %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır) ve ekonominin petrol sektörüne yüksek oranda bağımlı olduğunu bildirmiştir.²⁵⁰ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu 2017 raporuna göre, 'Kürt hükümetinin tüm gelirlerinin %90'ı petrol ve gaz sektöründen sağlanmaktadır'.²⁵¹

Erbil ili, KRI'nin ticari ve idari merkezidir. Başta petrol ve gaz olmak üzere doğal zenginlikler bakımından zengin olan bölgede, gıda temini tarımın yanı sıra İran ve Türkiye'den ithal edilen gıda ürünlerine bağımlıdır.²⁵² Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, 'Erbil şehri Irak'ın ticari merkezi ve başta Türkiye olmak üzere yurt dışından Irak'a getirilen ithal

²⁴⁴ Encyclopaedia Britannica, Iraq, 25 October 2018, [url](#)

²⁴⁵ NCCI, Baghdad Governorate Profile, December 2015, [url](#), p. 2

²⁴⁶ New York Times (The), Oil Prices Crash, Virus Hits, Commerce Stops: Iraq Is in Trouble., 29 March 2020, [url](#)

²⁴⁷ Jiyad, S., Failure of Governance in Basra puts all of Iraq at Risk, LSE, 2 April 2020, [url](#)

²⁴⁸ Al-Arabiya, Iraq oil ministry confirms US oil workers leaving Basra, 3 January 2020, [url](#)

²⁴⁹ Georges, V., et. al, Initiatives to Improve Quality of Education in the Kurdistan Region — Iraq: Administration, School Monitoring, Private School Policies, and Teacher Training. Kurdistan Regional Government, 2016, [url](#), pp. 3-4

²⁵⁰ World Bank (The), The Kurdistan region of Iraq - Reforming the economy for shared prosperity and protecting the vulnerable, 2016, [url](#), pp. x-xi

²⁵¹ MRG, Crossroads: The future of Iraq's minorities after ISIS, 7 June 2017 [url](#), p. 21

²⁵² IOM, Community Stabilization Handbook: An overview of community transition and recovery achievements in Iraq 2015-2016, 19 January 2017, [url](#), p. 138

malların birçoğu için geçiş noktasıdır.²⁵³ Turistlerin ilgisini çeken Erbil, KRI'nin en çok ziyaret edilen bölgesi olup turistlerin üçte ikisine ev sahipliği yapmaktadır.²⁵⁴ Süleymaniye'de bulunan Irak Amerikan Üniversitesi'nde ekonomist olarak görev yapan Mark A. DeWeaver'ın 2017 tarihli analizine göre KRI, 2014 yılında dünya çapında petrol fiyatlarının çakılmasıyla (yılın ikinci yarısında %50'den fazla düşüş yaşanmıştır) başlayan ekonomik durgunluğun üçüncü yılına girmiştir.²⁵⁵ 2014 yılında bölgesel ve federal hükümet arasında petrol gelirinin paylaşımıyla ilgili yaşanan gerilimlerin²⁵⁶ ardından, KRG'nin Eylül 2017'de düzenlediği ve oy verenlerin %93'ünün ezici bir şekilde Irak'tan ayrılmayı desteklediği bağımsız referandumla birlikte Erbil ve Bağdat arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir.²⁵⁷ Bağdat'ın ve Irak'ın komşu ülkeleri Türkiye, İran ve Batılı güçlerin karşı çıktığı oylamaya Bağdat'tan, Erbil Uluslararası Havaalanı'nın zorla kapatılması ve petrol bakımından zengin Kerkük bölgesi gibi ihtilafli bölgelerin kontrolünün yeniden ele geçirilmesi dahil olmak üzere askeri ve ekonomik misilleme ile karşılık verilmiştir.²⁵⁸

Dünya Bankası Nisan 2018'de, Irak'ın cezai tedbirleri sonucunda 'KRG'nin petrol gelirinin yarısını kaybettiğini', 'federal bütçenin KRG'ye yapılan transferleri 2017'de 12 trilyon ID'den [yaklaşık 8,86 milyar EUR] 2018'de 6,7 trilyon ID'ye [yaklaşık 4,95 milyar EUR] düşürmeyi önerdiğini ve KRG'nin kalan petrol ihracatı gelirlerinin tamamını federal hükümete aktarmasını talep ettiğini' belirtmiştir.²⁵⁹ Dünya Bankası, düşük transfer seviyelerinin KRG'deki devlet memurları ve askeriye maaşlarını ödemede yetersiz kalabileceğini ve 'bunun KRG'nin daha da savunmasız hale gelmesine neden olabileceğini' vurgulamıştır.²⁶⁰ Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü Mayıs 2018 tarihli raporunda, 'KRG'nin borcunun en az 17 milyar USD [yaklaşık 15 milyar EUR] olduğunu ve bunun, bölgedeki GSYİH'yi %100 oranında aşabilecek, sürdürülemez bir seviye olduğunu' aktarmıştır.²⁶¹

The New Arab'a göre, petrol fiyatlarında kısa süre önce yaşana ani düşüş, KRI'deki ekonomik krizi daha da şiddetlendirmiştir. Kaynak, KRG Başbakanı'nın 'Kürt ekonomisi kısa süre önce petrol fiyatının çakılmasıyla birlikte %90'dan fazla kesintiye uğramıştır' sözlerine atıfta bulunmuştur. Bu kriz, hizmet sektörü ve özel işletmeler dahil olmak üzere ekonomiye katılan tüm sektörleri etkilemiştir. Ayrıca, Mayıs ayının ortalarında ekonomiyi çeşitlendirme ve tarım, endüstri ve turizm gibi petrol dışı sektörlerle yatırım planları yapılmıştır.²⁶²

2.2 İstihdam

2.2.1 Ülkeye genel bakış

2017 itibarıyla kamu sektörü Irak'ın en büyük işvereni olup tüm işlerin %42-%50²⁶³'sini oluşturmakta ve bu rakam %60'a kadar çıkmaktadır.²⁶⁴ Sektör ağırlıklı olarak eğitim, savunma ve İçişleri Bakanlığında istihdam sağlamaktadır. Kamu sektörü ücretleri, 2017'de devlet bütçesinin %40'ını oluşturmuştur.²⁶⁵ Aynı trend KRI'de de görülmüştür. 2016 yılında kamu sektöründe, KRG hariç olmak üzere, yaklaşık 1.800.000 çalışan olduğu tahmin edilmektedir. Eğitim Bakanlığı 650.000'i aşkın iş imkanıyla en fazla iş sağlayan kurum olmuştur.²⁶⁶ 2018 yılında KRI'de kamu sektörünün 682.021 iş imkanı sağladığı tahmin edilmektedir.²⁶⁷

²⁵³ IOM, Community Stabilization Handbook: An overview of community transition and recovery achievements in Iraq 2015-2016, 19 January 2017, [url](#), p. 138

²⁵⁴ World Bank (The), The Kurdistan region of Iraq - Reforming the economy for shared prosperity and protecting the vulnerable (Vol. 2): Main report, 2016 [url](#), p. 52

²⁵⁵ DeWeaver, M. A., Making Ends Meet: Economic Reforms in the Kurdistan Region of Iraq, in IRIS Iraq Report , American University of Iraq-Sulaimani, 2017, [url](#), p. 2

²⁵⁶ CRF, The Time of the Kurds, 29 July 2015, [url](#)

²⁵⁷ Reuters, Iraqi Kurds gear up for elections hoping to end turmoil, 11 September 2018, [url](#)

²⁵⁸ IPS, Homebound: Hardship Awaits Internally Displaced Iraqis, 18 April 2018, [url](#)

²⁵⁹ World Bank (The), Iraq Economic Monitor From War to Reconstruction and Economic Recovery, April 2018 [url](#), p. x

²⁶⁰ World Bank (The), Iraq Economic Monitor From War to Reconstruction and Economic Recovery, April 2018 [url](#), p. 15

²⁶¹ USIP, Kurdistan Region's Debt Crisis Threatens Iraq's Economy, 9 May 2018, [url](#)

²⁶² New Arab (The), In Iraqi Kurdistan, plunging oil prices raise fears of economic collapse, 28 May 2020, [url](#)

²⁶³ IMF, Iraq – Selected Issues: IMF Country Report 17/252, August 2017, [url](#), pp. 5-6

²⁶⁴ BTI, Iraq Country Report, 2018, [url](#), p. 30 ; Mirza, A. "The Rentier Trap in Iraq: Comments and Recommendations", cited in: Atlantic council, Beyond Security: Stabilization, Governance, and Socioeconomic Challenges in Iraq, July 2018, [url](#)

²⁶⁵ IMF, Iraq – Selected Issues: IMF Country Report 17/252, August 2017, [url](#), pp. 5-6

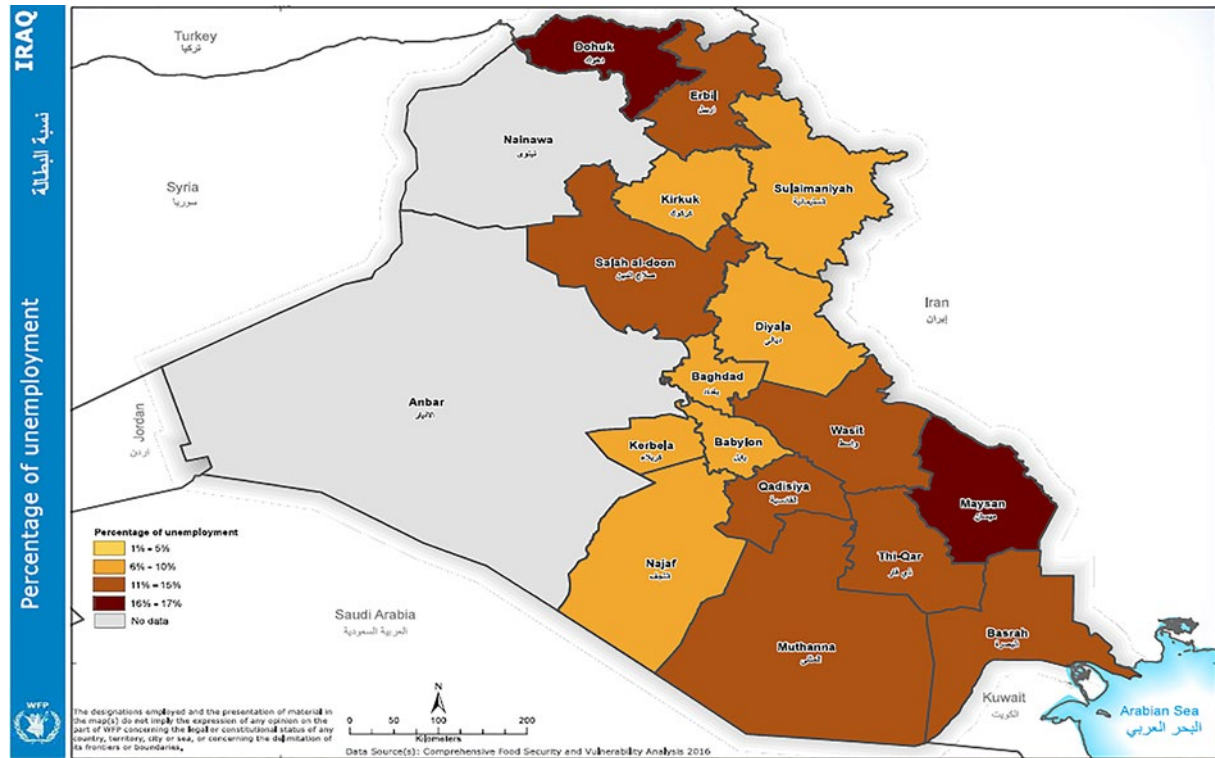
²⁶⁶ IMF, Middle East and Central Asia Department, Public Wage Bills in the Middle East and Central Asia, 2018, [url](#), p. 51

²⁶⁷ LSE Middle East Centre Blog, [url](#), 31 July 2018, [url](#)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2017 yılında Irak'taki toplam istihdamın yaklaşık %40'ının serbest meslek gruplarına ait olduğunu belirtmiştir.²⁶⁸ Özel sektörde inşaat alanı, tüm özel sektör istihdamının %15'ini oluşturmuştur. Özel sektörde üretim şirketleri mevcuttur; ancak şirketlerin %97'si devlete ait büyük şirketlerdir. Bunlara ek olarak tarım, önceleri altıncı en büyük ekonomik sektör olmasına rağmen, yıllar süren çatışmalar, iklim değişikliği, yasal zorluklar ve yeni teknolojilere yapılan yatırımın düşük olması sektörü olumsuz etkilemiştir.²⁶⁹

Kayıt dışı veya gayriresmî çalışma, Irak istihdamının %20'sini oluşturmaktadır.²⁷⁰ Iraklılar, yasal veya yasa dışı yollarla Irak'ta yaşayan ve çalışan yabancı çalışanlarla iş piyasasında rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Medyada, belirli nitelikler nedeniyle veya yabancı çalışanların daha düşük ücretleri kabul etmelerinden dolayı işverenlerin yabancı çalışanları tercih edebileceği aktarılmıştır.²⁷¹

Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSIS) tarafından 26 Mayıs 2020 tarihinde yayınlanan bir rapora göre, Irak'ta işsizliğe ilişkin güvenilir rakamlar bulunmamaktadır; ancak göstergeler, 'Irak'ın 2020-2030 döneminde her yıl genç erkek ve kadınlar için yaklaşık 300.000-450.000 yeni iş sağlayabileceğine' işaret etmektedir.²⁷² Nisan 2020'de yayınlanan bir DRC raporunda, 2,5 milyon işsiz Iraklı'nın acil işe ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.²⁷³ 2017 verilerine göre WFP, işsizlik oranlarının %10,8 olduğunu ve 11 ilde bu oranın %15'in üzerine çıktığını belirtmiştir. Ayrıca işsizlik oranları Mutenna, Dikar, Vasit, Meysan ve Selahaddin'in bazı ilçelerinde %25'i aşmıştır.²⁷⁴ Aşağıdaki haritada Irak genelindeki işsizlik yüzdeleri gösterilmektedir:

Harita 2: 2016 verilerine göre WFP 2019 işsizlik Yüzdeleri ²⁷⁵

CIA Factbook ve 2017 tahminlerine göre, 15-24 yaş arası gençler arasında işsizlik toplam %25,6 olup erkekler arasında %22 ve kadınlar arasında %63,3'tür.²⁷⁶ Dünya Bankası, ILO tahminlerine dayanarak, 2018'e kıyasla 2019 yılında işsizlik

²⁶⁸ World Bank Data, Self-employed, total (% of total employment) (modelled ILO estimate), September 2018, [url](#)

²⁶⁹ DRC, Labor Market and Livelihoods Competency Assessment : Iraq, April 2020, [url](#), pp. 9-10

²⁷⁰ Gunter, F. R., The Political Economy of Iraq, Cheltenham, Elgar 2013, p. 195

²⁷¹ Arab Weekly (The), Foreign workers seeking jobs in Iraq despite perils, 18 February 2018, [url](#); Washington Post (The), Protests are mounting in Iraq? Why?, 21 July 2018, [url](#)

²⁷² CSIS, Strategic Dialogue: Shaping a U.S. Strategy for the "Ghosts" of Iraq, 26 May 2020, [url](#), p. 31

²⁷³ DRC, Labor Market and Livelihoods Competency Assessment : Iraq, April 2020, [url](#), p. 9

²⁷⁴ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 40

²⁷⁵ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 42

²⁷⁶ US, CIA, The World Factbook: Iraq, 17 June 2020, [url](#)

oranlarında neredeyse hiçbir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Verilere göre, işsizlik oranı 2018’de %12,86 ve 2019’da %12,82’ye ulaşmıştır²⁷⁷; erkekler için işsizlik oranı 2018’de %10,10 ve 2019’da %10,8²⁷⁸ iken kadınlar için 2018’de %30,85 ve 2019’da %30,40’tır²⁷⁹.

Uluslararası Göç Örgütü, Irak Bilgi Formu’nda, güvenlik durumundaki iyileşmenin özel yatırımda artışı beraberinde getirdiğini ve özellikle kurtarılan bölgelerde turizm ve eğlence sektörlerinde iş olanaklarının yaratıldığını belirtmiştir. Bilgi Formuna göre, maaşlar eğitim ve beceri düzeylerine bağlı olarak 200 USD ile 2.500 USD aralığındadır. Ayrıca birçok şehirde istihdam merkezleri kurulmuş ve hükümet, ‘günde bir dolardan az kazanan işçilere ve işsiz kişilere yardım’ programını onaylamıştır. Son olarak Uluslararası Göç Örgütü, ulusal düzeyde nakit işsizlik yardımı yapılmadığını aktarmıştır.²⁸⁰

2.2.2 Bağdat

WFP’ye göre Bağdat ili %6 ile %10 (2016 verileri)²⁸¹ arasında değişen en düşük işsizlik oranlarına sahipken, 15 ila 24 yaşındaki kişiler arasında işsizlik oranı %5,7’dir (2017 verileri)²⁸². CSO’ya göre, Bağdat’ta 15 ila 24 yaşındaki gençler arasında işsizlik oranı 2016 yılında %18,6 iken²⁸³, 2017’deki toplam işsizlik oranı %9,3 olmuştur.²⁸⁴ Bu raporun hazırlandığı sırasında daha yakın tarihli veri bulunamamıştır.

2.2.3 Basra

Güney Irak’taki istihdam olanakları, petrol endüstrisinin hakimiyeti nedeniyle ‘sınırlı’ ifadesiyle tanımlanmaktadır. DFAT 2018 yılında, insanların iş aramak için Irak’ın diğer bölgelerine (ör. Bağdat) taşındıklarını aktarmıştır.²⁸⁵

Petrol ekonomiye hakim olmakla birlikte ulusal düzeyde işgücünün yalnızca yüzde birini oluşturmuştur.²⁸⁶ Basra’daki petrol şirketleri Iraklılar yerine genellikle yabancı işçi çalıştırarak ve buna bağlı olarak güney kesimlerdeki işsizlik oranlarını artırarak yerel nüfusun bu konuda yaşadığı hüsrana körüklemektedir.²⁸⁷ Buna cevaben hükümet, yabancı şirketler tarafından istihdam edilen petrol çalışanlarının %50’sinin Iraklılar olmasını şart koşan bir yönetmeliği onaylamıştır.²⁸⁸ Basra’da bir piyasa değerlendirmesi yürüten NRC, iş anketine katılan işverenlerden %80’inin Basra’daki özel sektörü istihdam sağlayan ana sektör olarak gördüğünü aktarmıştır. Katılımcıların %60’ı ana iş türünün ticaret olduğunu söylerken, ‘%7’si Basra’daki ana iş türlerinin temel metal imalatı, ağaç mamulleri, sağlık, makine ve elektrik mühendisliği, petrol ve gaz üretimi, petrol arıtma ve hizmet sektörleri olduğunu belirtmiştir’.²⁸⁹

Basra ilinin kırsal kesimlerinde istihdam temel olarak tarım alanındadır; ancak sektör, 2018 yılında su tuzluluğu ve kıtlığından olumsuz etkilenmiştir.²⁹⁰

NRC Bilgi Toplama Heyeti Eylül 2018’de, Basra’da yaşayan insanların son yıllarda işsizliğin kötüleştiğini, ‘genellikle tek işverenin’ silahlı gruplar olduğunu ve günlük işler de dahil olmak üzere iş bulmanın son derece zor olduğunu belirttiklerini aktarmıştır.²⁹¹ Bazı analistler, IŞİD’den ayrılan ve geri dönen eski Gönüllü Halk Güçleri (PMF) üyelerinin

²⁷⁷ World Bank (The), Unemployment, total (% of total labor force) (modelled ILO estimate), 21 June 2020, [url](#), TAB: Data

²⁷⁸ World Bank (The), Unemployment, male (% of male labor force) (modelled ILO estimate), 21 June 2020, [url](#), TAB: Data

²⁷⁹ World Bank (The), Unemployment, female (% of female labor force) (modelled ILO estimate), 21 June 2020, [url](#), TAB: Data

²⁸⁰ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 5

²⁸¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 42

²⁸² WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 43

²⁸³ Iraq, CSO, مؤشرات التشغيل والبطالة [Employment and Unemployment Indicators], n. d., [url](#)

²⁸⁴ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

²⁸⁵ Australia, DFAT, Country Information Report – Iraq, 9 October 2018, [url](#), p. 30

²⁸⁶ National (The), In Iraq’s oil-rich Basra, shanty towns flourish, 19 April 2018, [url](#)

²⁸⁷ National (The), In Iraq’s oil-rich Basra, shanty towns flourish, 19 April 2018, [url](#); Al Monitor, Basra protests spark government scramble to create jobs, 22 August 2018, [url](#)

²⁸⁸ Al Monitor, Basra protests spark government scramble to create jobs, 22 August 2018, [url](#)

²⁸⁹ NRC, Market Assessment Report: Basra City, November 2019, [url](#), pp. 15-16

²⁹⁰ NRC, Basra Livelihoods Technical Assessment, 21 October 2018, [url](#)

²⁹¹ NRC, Basra Fact-Finding Mission Report #2, 22 September 2018, [url](#), p. 3; the FFM took place from 26 to 29 August 2018

hizmetler ve istihdam talebi üzerinde ek baskı oluşturduğunu bildirmiştir.²⁹² NRC, genç insanların para kazanma konusunda karşılaştıkları zorluklarla ilgili olarak, Basra'da iş arayan 40 gençle bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Gençlerin istihdam konusunda yaşadığı zorluklar arasında 'yolsuzluk (%34), istihdam olanaklarının bulunmaması (%20), özel sektörde işverenlerin yerel halk yerine yabancı çalışanları işe alması (%18), gençlerin deneyim ve beceri eksikliği (%9), örf ve adetler (%5) ve yerli üretim eksikliği (%14) yer almaktadır'.²⁹³

Son olarak WFP, Basra ilinde işsizlik oranı %11 ila %15 (2016 verileri)²⁹⁴ iken 15 ila 24 yaşındaki kişiler arasında işsizliğin %8 ila %10 (2017 verileri)²⁹⁵ olduğunu aktarmıştır. CSO'ya göre, Basra'da 15-24 yaşlarındaki gençler arasında işsizlik 2016'da %25,5²⁹⁶ ve 2017'de toplam %7,6 olmuştur.²⁹⁷ Bu raporun hazırlandığı sırasında daha yakın tarihli veri bulunamamıştır.

2.2.4 Erbil

Uluslararası Göç Örgütü 2018 demografik anketine göre, Erbil şehrinde işgücüne katılım oranı erkekler için %65,9 ve kadınlar için %14,8 olarak kaydedilmiştir.²⁹⁸ Uluslararası Göç Örgütü verileri meslek türüyle ilgili olarak, Erbil şehrinin işgücünün %43,7'sinin kamu sektöründe, %13'ünün özel sektörde, %18,7'sinin serbest meslek sahibi olarak ve %19,2'sinin günlük ücretli işçi olarak çalıştığını göstermiştir.²⁹⁹

Erbil ilinde, nüfusun çoğunluğu kamu sektöründe çalışmaktadır ve çalışan nüfusun %78'i yazılı sözleşmeye sahipken, kayıt dışı istihdam inşaat ve toptan/perakende satış sektörü gibi sektörlerde daha yaygın olma eğilimindedir.³⁰⁰ UNHCR, bu sektörlerde 'çalışanların sadece %30'unun yasal olarak istihdam edildiğini ve maaş yerine ücret aldıklarını' bildirmiştir.³⁰¹

WFP, Erbil ilindeki işsizlik oranlarının %11 ile %15 arasında değiştiğini (2016 verileri) gözlemlemiştir.³⁰² 2017 verilerine göre, 15-24 yaş arasındaki kişilerin işsizlik oranı %8-10'dur.³⁰³ CSO'ya göre, Erbil'de 15-24 yaş arasındaki gençler arasında işsizlik oranı 2016 yılında %13,6'dır.³⁰⁴ Bu raporun hazırlandığı sırasında daha yakın tarihli veri bulunamamıştır.

2.3 Yoksulluk

2.3.1 Ülkeye genel bakış

BTI, Irak nüfusunun %22,5'inin yoksulluk sınırının altında olduğunu, yoksulluk oranlarının KRI'de %3,5'ten %12,5'e yükseldiğini, IŞİD kontrolündeki bölgelerde %41,2'ye ve güney illerinde %30'a ulaştığını aktarmıştır.³⁰⁵ Ayrıca UNESCO'nun gözlemine göre, 'günde 1,90 \$ şeklinde belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı' %2,5'tir.³⁰⁶ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Irak Özel Temsilcisi, yoksulluk oranlarının 2020'de iki katına çıkarak

²⁹² FP, Northern Iraq May Be Free, but the South is Seething, 9 November 2018, [url](#); NRC, Basra Fact Finding Mission Report #1, 9 September 2018, [url](#), p. 2, the FFM took place from 26 to 29 August 2018

²⁹³ NRC, Market Assessment Report: Basra City, November 2019, [url](#), p. 26

²⁹⁴ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 42

²⁹⁵ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 43

²⁹⁶ Iraq, CSO, مؤشرات التشغيل والبطالة [Employment and Unemployment Indicators], n. d., [url](#)

²⁹⁷ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], n. d., [url](#)

²⁹⁸ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 105

²⁹⁹ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 100

³⁰⁰ UNHCR, Displacement as challenge and opportunity Urban profile: Refugees, internally displaced persons and host community Erbil Governorate, Kurdistan Region of Iraq, April 2016, [url](#), p. 34

³⁰¹ UNHCR, Displacement as challenge and opportunity Urban profile: Refugees, internally displaced persons and host community Erbil Governorate, Kurdistan Region of Iraq, April 2016, [url](#), p. 30

³⁰² WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 42

³⁰³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 43

³⁰⁴ Iraq, CSO, مؤشرات التشغيل والبطالة [Employment and Unemployment Indicators], 21 June 2020, [url](#)

³⁰⁵ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 17

³⁰⁶ UNESCO, Iraq : General Information, n. d., [url](#)

%40'a ulaşacağını tahminini ifade etmiştir.³⁰⁷ Al-Sumariya 2 Temmuz 2020'de, Irak Çalışma ve Sosyal İşler Bakanının, COVID-19 krizi ve petrol fiyatlarının ani düşüşü nedeniyle Irak'ta yoksulluğun %22'den %34'e çıktığını ilan ettiğini bildirmiştir.³⁰⁸

Irak'ta nüfusun büyük bir yüzdesinin kamu sektöründe istihdam edilmesi veya emeklilik maaşı alması nedeniyle, sosyal güvenlik ağı 'genişlemektedir'.³⁰⁹ Uluslararası Göç Örgütü, kamu sektörü çalışanlarının 25 yıl hizmet verdikten sonra 65 yaşında emekli olabileceğini aktarmıştır. Ancak Bağdat'ta, çalışanlar 55 yaşında veya 25 yıl boyunca hizmet verdikten sonra ya da tıbbi sorunları olan çalışanlar 15 yıl boyunca hizmet verdikten sonra emekli olabilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü, özel sektörle ilgili olarak, 'özel sektördeki bazı çalışanların işverenlerinin belirlediği bir emeklilik ücreti alabileceklerini' aktarmıştır.³¹⁰

WFP'ye göre, yoksulluğu azaltmaya yönelik mekanizmalar mevcuttur ve hükümet tarafından yürürlüğe konmuştur. Bu mekanizmalar arasında Iraklı ailelerin %95'ine erzak dağıtımını gerçekleştiren Kamu Dağıtım Sistemi (PDS), Sosyal Koruma Ağı (ekonomik ve sosyal güvenlik ağları sunarak savunmasız durumdaki 1,2 milyonu aşkın Iraklı aileye destek sağlamıştır), eğitim yardımları ve halk sağlığı hizmetleri yer almaktadır.³¹¹ PDS işleyişine devam etmektedir; ancak ülkedeki siyasi istikrarsızlıktan etkilenmiştir ve erzak dağıtımını düzenli olarak gerçekleştirilmemiştir.³¹² USDOS, PDS'nin 'ara sıra ve düzensiz olarak uygulandığını ve kısa süre önce kurtarılan bölgelerde erişimin sınırlı olduğunu' gözlemlemiştir. Malların tamamının her ay dağıtılmadığı ve vatandaşların 'PDS erzaklarını veya diğer hizmetleri sadece kayıtlı ikamet yerlerinde almaları' gerektiği için sistemin ÜYEK statüsündeki herkes için erişilebilir olmadığı bildirilmiştir.³¹³

Irak hükümeti, 2018-2022 dönemi için Yoksulluğu Azaltma Stratejisini (PRS) uygulamaya koymuştur. PRS'nin ele almayı amaçladığı zorluklar; güvenlik ve istikrar, gıda yönetimi, gelirin adil dağıtımını ve çeşitlendirilmesi, ekonomik reformların yoksullar üzerindeki olumsuz etkisinin hafifletilmesi, terörizmle savaşın yüksek maliyetleri ve IŞİD'e karşı savaşın ardından ortaya çıkan ÜYEK krizi ile ilişkilidir.³¹⁴

Dr. Chatelard, aile reisinin kadın olduğu aileler, boşanmış kadınlar ve dullar dahil olmak üzere erkek akrabası olmayan kadınların ekonomik açıdan ve tacize maruz kalma bakımından savunmasız duruma getirildiğini, bu kadınların iş bulmakta zorluk yaşadığını ve durumun, 'erkek bir akrabanın korumasından yoksun olan ve iş bulup kendisine bağımlı çocukların geçimini sağlamak için gerekli bağlantılara sahip olmayan' dullar için kayda değer ölçüde daha iyi olmadığını aktarmıştır.³¹⁵ UNOCHA 2017'de, başta aile reisinin kadın olduğu aileler, dullar, engelli kadınlar, genç kızlar ve kız çocuklar olmak üzere, ÜYEK statüsündeki kişilerin istismara maruz kalma riski altında olduklarını ve insani yardıma ulaşma konusunda zorluk yaşadıklarını bildirmiştir.³¹⁶ Bağdat'ta yaşayan, aile reisinin kadın olduğu ailelere ait ÜYEK statüsündeki kişiler arasında, geçim kaynağı olmadığını ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için insani yardımlara ve devlet yardımına yüksek oranda bağımlı olduğunu belirten kişilerin sayısı yüksektir.³¹⁷

2.3.2 Bağdat

WFP Irak Sosyoekonomik Atlası, Bağdat için zenginlik endeksi beşte birlik dilimini şu şekilde aktarmıştır: en yoksul (%17), alt orta (%24), orta (%19), üst orta (%21) ve en zengin (%19). Atlasta ev sahipliği ile ilgili olarak Bağdat için şu bilgiler sağlanmıştır: ev sahibi (%67), kiralık (%19), mal sahibi sözleşmesiyle ücretsiz (%11) ve düzensiz inşa edilmiş

³⁰⁷ UNAMI, Briefing to the Security Council by Special Representative of the United Nations Secretary-General for Iraq Jeanine Hennis-Plasschaert, 12 May 2020, [url](#)

³⁰⁸ Al-Sumariya, العمل تعلن زيادة نسبة الفقر من 22 الى 34 بالمئة في البلاد [Ministry of Labour announces that poverty rates increased from 22 % to 34 % in the country], 2 July 2020, [url](#)

³⁰⁹ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), pp. 22-23

³¹⁰ IOM, Country Factsheet: Iraq, 2019, [url](#), p. 7

³¹¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 40

³¹² BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 22

³¹³ USDOS, 2019 Country Reports on Human Rights Practices, 11 March 2020, [url](#)

³¹⁴ Iraq, Ministry of Planning, Strategy for the Reduction of Poverty in Iraq 2018-2022, January 2018, [url](#), pp. 1-2

³¹⁵ Chatelard, G., Comment made during the review of this report, 19 October 2018

³¹⁶ UNOCHA, Humanitarian needs overview, January 2017, p. 15, [url](#)

³¹⁷ REACH, Comparative Multi-Cluster Assessment of IDPs Living in Camps, April 2018, [url](#), p. 18

evler (%3).³¹⁸ Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi 2019 verilerine göre, 2018'de Bağdat ili nüfusunun %1,14'ü çok yoksul ve %4'ü yoksulluğa karşı savunmasız durumdadır.³¹⁹

Bağdat'ta aile reisinin kadın olduğu, kamplarda yaşayan ÜYEK statüsündeki ailelerin sayısı yüksektir (Nisan 2018 itibarıyla REACH tarafından görüşülenlerin %24'ü).³²⁰ Ayrıca Uluslararası Göç Örgütü, Ekim 2017'de nüfustaki zayıf grupların sayıca yüksek olduğunu belirtmiştir: 'Bağdat, korunmaya ihtiyaç duyan ÜYEK statüsündeki kişilerin %17'sine ev sahipliğine yapmaktadır; bu kişilerin %30'unu 18 yaşın altındaki anneler, %18'ini aile reisliği yapan kadınlar ve %17'sini fiziksel ve/veya zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır. Geri dönen fiziksel ve/veya zihinsel engelli kişilerin toplam %5'i de bu ilde yaşamaktadır.'³²¹

Ülkesinde yerinden edilmiş ve geri dönen kişiler, Bağdat'ta yaşayan kişiler için en büyük endişe kaynağının istihdama erişim olduğunu belirtmiştir.³²² Uluslararası Göç Örgütü, ÜYEK statüsündeki kişilerin %88'inin kayıt dışı çalışmalardan elde edilen gelirlere, %20'den daha azının emeklilik maaşlarına, %17'sinin aile ve arkadaşlarının desteğine ve %26'sinin nakit yardımına bağımlı olduğunu aktarmıştır.³²³ Uluslararası Göç Örgütü ve Georgetown Üniversitesi tarafından yürütülen ortak bir çalışmada, diğer illere kıyasla, yeterli yaşam standardına sahip olduğunu bildiren ÜYEK statüsündeki kişilerin oranı en yüksek Bağdat'ta (%73,7) çıkmıştır. Bağdat'taki yerel hayır kurumları ve yardım kuruluşları, başkentte yaşayan ÜYEK statüsündeki kişilere yardım sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, ÜYEK statüsündeki kişilerin bir bölümünün Bağdat'ta yaşayan ve onlara yardım eden akrabaları bulunmaktadır.³²⁴

2.3.3 Basra

Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi 2019 verilerine göre, 2018'de Basra ili nüfusunun %2,25'i çok yoksul ve %8,79'u yoksulluğa karşı savunmasız durumdadır.³²⁵

Basra ilinin ilçeleri arasında yoksulluk seviyesi önemli ölçüde farklılık göstermektedir.³²⁶ Dünya Bankası 2015 yılında, Basra şehrinin il genelindeki en yüksek yoksulluk oranına sahip olduğunu ve Basra'yı Al Zubair, Al Khaseeb, Al Qurna, Al Hartha, Al Deer ve Shatt Al Arab ilçelerinin izlediğini belirtmiştir.³²⁷

Basra şehrinde dilencilik giderek büyüyen bir sorun haline almıştır; dilenciler örgütlü sistemler ve çeteler kurmakta, suç ağlarıyla bağlantılı çalışmakta ya da bu ağlar tarafından yönetilmektedir.³²⁸ Bazı kadın dilencilerin, dilenmek için yollarında getirdikleri çocuklarına uyuşturucu madde verdikleri bildirilmiştir.³²⁹ Basra'nın yoksul bölgelerinde, şehir daha zengin sakinlerinin çöplerini ayıklayarak geçimini sağlayan çeteler ortaya çıkmaktadır.³³⁰

2.3.4 Erbil

Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi 2019 verilerine göre, 2018'de Erbil ili nüfusunun yüzde sıfırı çok yoksul ve %5,32'si yoksulluğa karşı savunmasız durumdadır.³³¹

³¹⁸ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 101

³¹⁹ Alkire, S. et al., The Global Multidimensional Poverty Index (MPI), Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2019, [url](#), Tab 5.1 MPI Region

³²⁰ REACH, Comparative Multi-Cluster Assessment of IDPs Living in Camps, April 2018, [url](#), p. 15

³²¹ IOM, Iraq Displacement Tracking Matrix, Integrated Location Assessment II, Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 5

³²² IOM, Iraq Displacement Tracking Matrix, Integrated Location Assessment II, Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 32

³²³ IOM, Iraq Displacement Tracking Matrix, Integrated Location Assessment II, Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 25

³²⁴ IOM, SFS/Georgetown University, Access to durable solutions among IDPs in Iraq; Part One, April 2017, [url](#), p. 23

³²⁵ Alkire, S. et al., The Global Multidimensional Poverty Index (MPI), Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2019, [url](#), Tab 5.1 MPI Region

³²⁶ NCCI, Basrah Governorate Profile, December 2015, [url](#), p. 5

³²⁷ World Bank The), Where are Iraq's Poor: Mapping Poverty in Iraq, 2015, [url](#), p. 56

³²⁸ Niqash, Mister can you spare a dinar – life with the beggar mafia of Basra, 30 January 2014, [url](#)

³²⁹ Niqash, Mister can you spare a dinar – life with the beggar mafia of Basra, 30 January 2014, [url](#)

³³⁰ Niqash, Mister can you spare a dinar – life with the beggar mafia of Basra, 30 January 2014, [url](#)

³³¹ Alkire, S. et al., The Global Multidimensional Poverty Index (MPI), Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2019, [url](#), Tab 5.1 MPI Region

2015 Dünya Bankası değerlendirmesine göre, Erbil ilinde yoksulluk oranı %4,1'dir.³³² Uluslararası Göç Örgütü'nün 208 verilerine göre, Erbil ilinde görüşme yapılan hanelerin %29'u 500.000 ila 750.000 IQD (yaklaşık 368 - 550 EUR) aylık gelirle geçinmekte, %25,9'u 250.000 ila 500.000 IQD (yaklaşık 184 - 368 EUR) kazanmakta ve %21,1'i 750.000 ila 1.000.000 IQD (yaklaşık 550 - 735 EUR) arasında aylık gelir elde etmektedir.³³³ Erbil ilinde yaşayan ve görüşme yapılan hanelerin %8,2'si, 250.000 IQD'nin (yaklaşık 184 EUR) altında aylık gelirle geçinmektedir. Diğer KRI illeriyle karşılaştırıldığında Erbil'de yüksek gelire sahip haneler daha yaygındır (%16).³³⁴

Uluslararası Göç Örgütü 2018 KRI demografik anketinin bulgularına göre, aile reisinin kadın olduğu haneler Erbil (%10,7) ve Süleymaniye'de (%11,2) daha yaygın olup genel olarak kırsal kesimlere kıyasla kentsel alanlarda daha fazladır (kent %11 ve kırsal %8).³³⁵ Evdeki sorumluluklar ve boşanmış bir kadın ya da dul olarak çalışmanın damgalanması nedeniyle, aile reisinin kadın olduğu hanelerin iş olanakları daha az olmuştur.³³⁶ Gelir kaynakları olmadığı için, aile reisinin kadın olduğu hanelerin aileleri, arkadaşları ve kurumlar tarafından desteklenmesi daha olasıdır.³³⁷ Uluslararası Göç Örgütü, 'aile reisinin kadın olduğu ailelerin yaklaşık %50'sinin gelir kaynağı olarak emeklilik maaşlarına bağımlı olduğunu ve kadınların aile reisliği yapmasının genellikle ileri yaşta dul kalmayla ilişkilendirilmesinden dolayı bunun beklenen bir bulgu olduğunu' aktarmıştır.³³⁸

2.4 Gıda güvenliği

2.4.1 Ülkeye genel bakış

2018 - 2020 Irak Ulusal Kalkınma Planı, Irak'ın 4.095.377 dönümlük (yaklaşık 4095 kilometrekare) tarımsal arazisinin çölleşme tehlikesi altında olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur.³³⁹

WFP, 2019 Irak Sosyoekonomik Atlası'nda, 2017 yılında Iraklı ailelerin tahminen %11'inin geçim kaynağı olarak Irak'ın ana gıda güvenliği kaynağı olan tarıma bağımlı olduklarını aktarmıştır. Atlasa göre tarım, toplam GSYİH'nin %9'unu oluşturmuştur ve Irak topraklarının sadece %27'si tarıma elverişlidir. Ayrıca raporda şiddetli hava değişiklikleri, arazi bozulması ve savaşın yol açtığı yer değiştirme ve altyapı hasarının Irak'ta tarım açısından tehdit oluşturabileceği belirtilmiştir.³⁴⁰

WFP, Irak genelinde gıda güvenliği sorunu yaşayan ailelerin yüzdesiyle ilgili olarak, kentsel bölgelerde erkekler arasında gıda güvenliği %1,8 ve kırsal alanlarda %4,9 iken kadınlar arasında yüzdelerin kentsel bölgelerde %1,5 ve kırsal alanlarda %7,6 olduğunu aktarmıştır.³⁴¹ Aşağıdaki haritalar, cinsiyete göre ve il düzeyinde gıda güvensizliği dağılımının yanı sıra Irak'ın gıda güvenliği sağlanan bölgelerini göstermektedir.

³³² World Bank (The), Where are Iraq's Poor: Mapping Poverty in Iraq, 2015, [url](#), p. 28

³³³ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 44

³³⁴ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 44

³³⁵ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 22

³³⁶ Kaya, Z. N. and Luchtenberg, K. N., Displacement and Women's Economic Empowerment: Voices of Displaced Women in the Kurdistan Region of Iraq, 2018, [url](#), p. 23

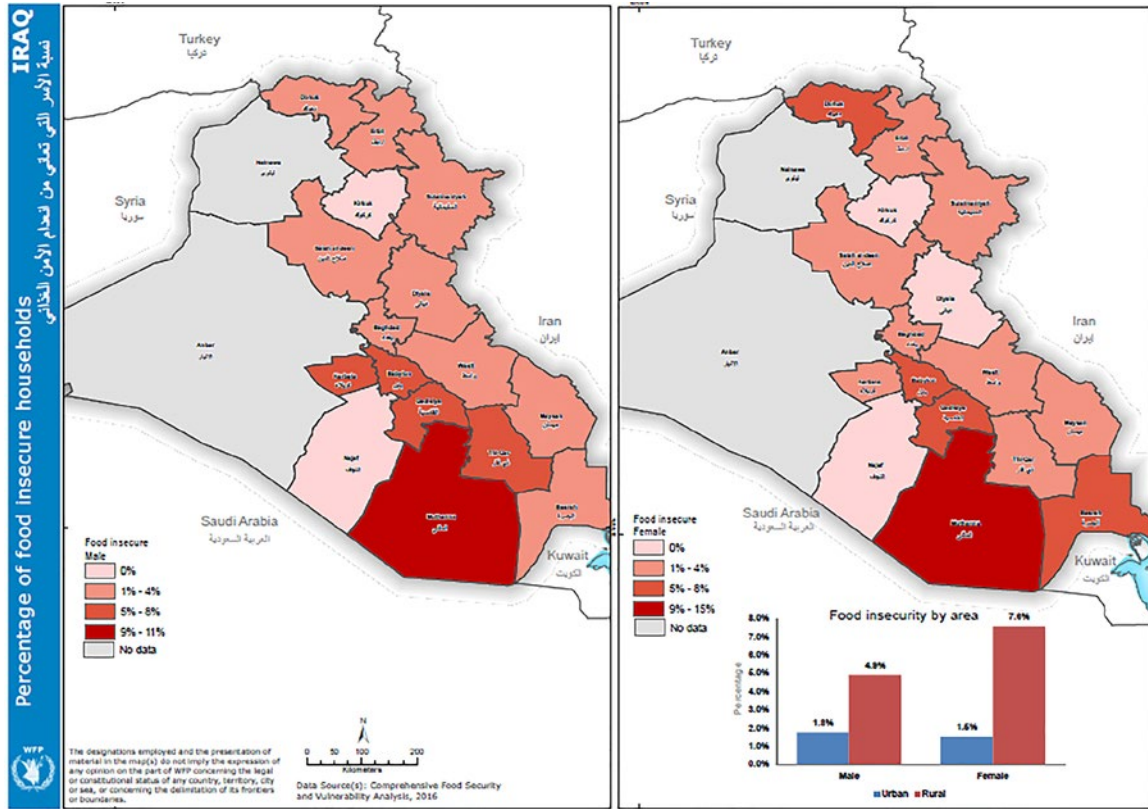
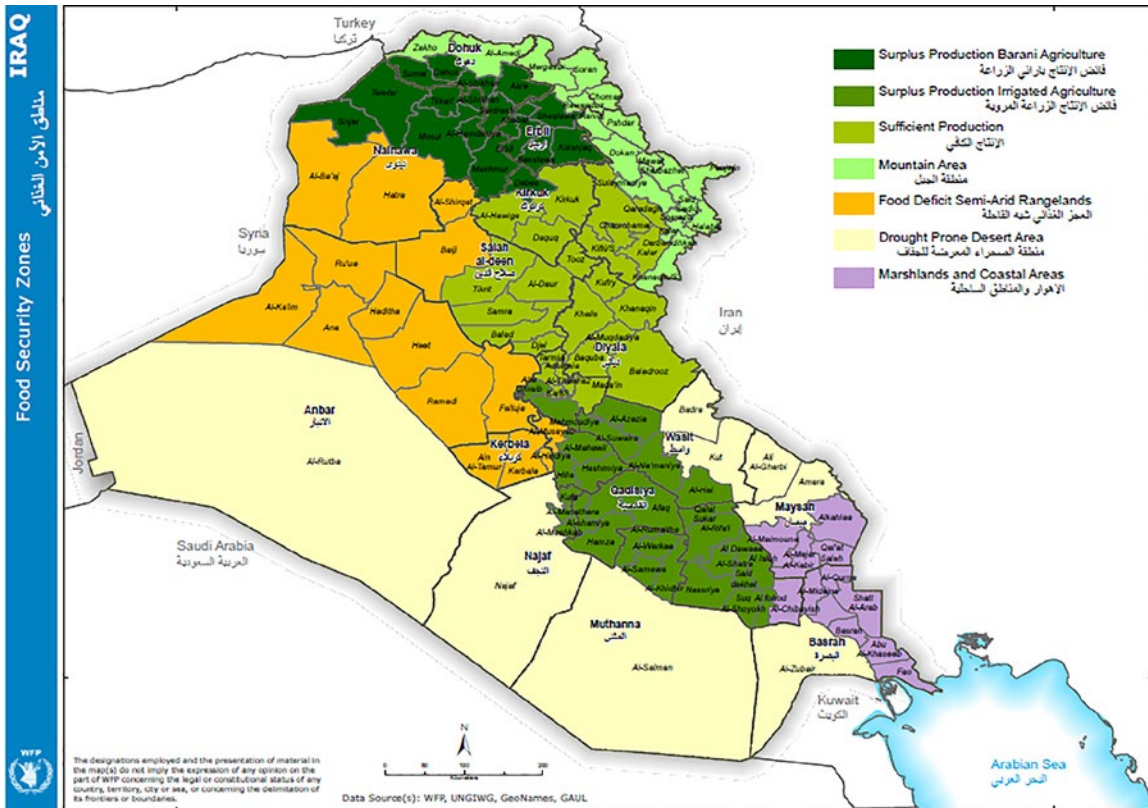
³³⁷ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 45

³³⁸ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 45

³³⁹ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 226

³⁴⁰ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 19

³⁴¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 34

Harita 3: WFP'nin 2016 verilerine göre aktardığı üzere 2019 yılında gıda güvensizliği yaşayan hanelerin yüzdesi ³⁴²Harita 4: WFP 2019 Gıda Güvenliği Sağlanan Bölgeler³⁴³³⁴² WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 34³⁴³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 33

WFP'ye göre, gıda güvensizliğine karşı savunmasız kişilerin yüzdesi önemli ölçüde daha yüksek olup kentsel bölgelerde yaklaşık %50 ve kırsal bölgelerde %60'a ulaşmıştır.³⁴⁴

Planlama Bakanlığı, Irak'taki su kaynaklarıyla ilgili olarak, Fırat ve Dicle'nin su seviyelerindeki düşüş, iklim değişikliği ve yüksek kontaminasyon düzeyi gibi harici ve dahili faktörlerden kaynaklanan ciddi bir su kaynağı sorunu olduğunu vurgulamıştır.³⁴⁵ BTI, Irak'taki su kıtlığının ardında yatan ana nedenin, Türkiye'de 'Dicle ve Fırat nehirlerinin su akışını etkileyen proje ve barajların sayısının giderek artması' olduğunu aktarmıştır.³⁴⁶ Irak, uzun süren kuraklık ve su altyapısının eskimesi nedeniyle nüfusa su ve sanitasyon sağlama gücünü kaybetmiştir; su ve sanitasyona erişimde en çok zorluk yaşayan grup kırsal kesimlerdir.³⁴⁷ Suya erişim konusunda 2010 yılından bu yana iyileşmeler yaşanmaktadır; ancak Irak'ın temiz su kaynaklarının tükenmesiyle birlikte Iraklıların büyük bir kısmı halen 'gayriresmî kuyulara, devlete ve STK'lara ait su tanklarına ve güvenilir olmayan musluk sistemlerine' bel bağlamaktadır.³⁴⁸ Su kıtlıkları bildirilmiştir.³⁴⁹

WFP, 30 Nisan 2020 tarihli bir raporda, COVID-19 sokağa çıkma yasağı döneminde gıda stoklama eğilimi görüldüğünü ve bu durumun Mart ayının sonlarına doğru gıda fiyatlarında artışa neden olduğunu aktarmıştır. Ancak, fiyat kontrol önlemleri ve temel gıda ürünlerinin PDS üzerinden dağıtımı sayesinde fiyatlar Nisan ayında dengeli hale gelmiştir. Bununla birlikte WFP, 'petrol fiyatlarındaki küresel düşüşün Irak gibi petrole dayalı ekonomiler için önemli bir gelir kaybına yol açtığını belirtmiş ve bu durumun devam etmesi halinde PDS gibi sosyal güvenlik ağlarının kendilerini idame ettirmekte zorlanabileceği konusunda uyarıda bulunmuştur.³⁵⁰ Ulusal düzeyde gıda bulunabilirliği 10 üzerinden ortalama 8,5 olmuştur ve ülke genelindeki marketler, tedarik zinciri bakımından oldukça iyi bir esneklik göstermiştir.³⁵¹ WFP, gıda fiyatlarıyla ilgili olarak, Irak'ta yıllık (bir önceki yıla göre) buğday unu fiyatının 2019 yılında %21 daha yüksek olduğunu aktarmıştır. Bir önceki yıla göre en yüksek fiyat artışı yumurtada (%28) gerçekleşirken, domates ve fasulye gibi gıdalarda bir önceki aya göre sırasıyla %24 ve %15 olmak üzere fiyat artışları yaşanmıştır.³⁵²

2.4.2 Bağdat

WFP Irak Sosyoekonomik Atlası'nda, Bağdat'taki hanelerin %53'ünün gıda güvenliğinin bulunduğu, %46'sının ucu ucuna gıda güvenliğinin olduğu ve %1'inin gıda güvensizliği yaşadığı belirtilmiştir.³⁵³ WFP Irak Piyasa İzleme raporunda, Bağdat'ta Mart-Nisan aylarında bir önceki aya göre önemsiz fiyat değişiklikleri yaşandığı; ancak gelecekteki fiyatlar için öngörülebilirliğin düşük olduğu aktarılmıştır.³⁵⁴

Bağdat ilinde buğday üretimi ciddi bir düşüş göstererek 2017'de 159.984 ton iken 2018'de 91.141 ton olmuştur. Benzer şekilde, arpa üretimi 2017'de 10.378 tondan 2018'de 5466 tona düşmüştür. Ancak hurma üretimi, 2017'de 124.176 tondan 2018'de 130.593 tona yükselmiştir.³⁵⁵

Dünya Bankası, Bağdat'taki insanların özellikle yaz aylarında günlük su kesintileri yaşadığını aktarmıştır. Kuraklık³⁵⁶, yetersiz altyapı, nüfusun hızla büyümesi ve ÜYEK statüsündeki kişilerin bölgeye gelmesi, su kıtlıklarına ve su kaynaklı hastalıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kanalizasyon borularındaki sızıntılar içme suyu şebekelerini kirletmektedir. Bu nedenle aileler, 'gelirlerinin büyük kısmını tıbbi bakıma ve şişelenmiş su satın almaya ayırmaktadır'.³⁵⁷

³⁴⁴ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 35

³⁴⁵ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), pp. 132-133

³⁴⁶ BTI, 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, [url](#), p. 25

³⁴⁷ IRIN, Water shortage leads people to drink from rivers, 18 February 2007, [url](#)

³⁴⁸ EPIC, Drought in the land between two rivers, 18 July 2017, [url](#)

³⁴⁹ World Bank (The), Iraq Economic Monitor, October 2018, [url](#), p. 6

³⁵⁰ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 4

³⁵¹ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 3

³⁵² WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 4

³⁵³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 101

³⁵⁴ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 3

³⁵⁵ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

³⁵⁶ Al Jazeera, Iraqi farmers, including in the areas near Baghdad Iraq's farmers hit hard by water shortages, 3 August 2018, [url](#)

³⁵⁷ World Bank (The), Iraq: 5 Million Residents in Baghdad to Benefit from Improved Water Supply and Wastewater Services, 31 February 2018, [url](#), EPIC, Drought in the land between two rivers, 18 July 2017, [url](#)

Bağdat şehrindeki içme suyu ve tarımda kullanılan suyun kalitesi düşüktür. Başkentte sudaki organik malzeme kirliliği seviyesinin, ulusal limitler ve DSÖ'nün belirlediği limitlerin üç kat üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin Sadr kentindeki tek temiz su kaynağı şişelenmiş sular ve bu da daha yoksul nüfus için suyu erişilemez hale getirmektedir.³⁵⁸

2.4.3 Basra

WFP Irak Piyasa İzleme raporunda, Basra'da Mart-Nisan aylarında bir önceki aya göre önemsiz fiyat değişiklikleri yaşandığı; ancak gelecekteki fiyatlar için öngörülebilirliğin düşük olduğu aktarılmıştır.³⁵⁹

Basra ilinde buğday üretimi yarıdan fazla düşüş göstererek 2017'de 38.643 ton iken 2018'de 15.637 ton olmuştur. Benzer şekilde, arpa üretimi 2017'de 1225 tondan 2018'de 584 tona düşmüştür. Ancak hurma üretimi neredeyse aynı kalmıştır: 2017'de 37.556 ton ve 2018'de 37.816 ton.³⁶⁰

2015 yılında, Basra'nın kamu su şebekesine ortalamanın üzerinde yüksek erişim oranlarına ve 'iyileştirilmiş su kaynaklarına' sahip olduğu, ancak su kalitesinin düşük olduğu bildirilmiştir.³⁶¹ Güvenli içme suyuna erişim, Basra'daki temel sorunlardan biridir.³⁶² Başta Basra olmak üzere Güney Irak'ın temiz suyu ağırlıklı olarak Şattülarap Nehri'nden sağlanmaktadır; ancak nehir, kaynak yönündeki barajlar, kuraklık ve kirlilik nedeniyle çok tuzlu hale gelmiştir. Son yıllarda su kıtlığı, pirinç ve buğday gibi mahsullerin ekiminin azalmasına neden olmuştur.³⁶³ Eylül 2018'de Basra kentine gönderilen bilgi toplama heyetinin ardından NRC, su krizinin Basra çevresindeki kırsal kesimlerde tarımsal geçim kaynaklarını olumsuz etkilediğini ve Güney Irak'ın kırsal bölgelerindeki 3780 kişiyi Ağustos 2018'de yer değiştirmeye zorladığını aktarmıştır.³⁶⁴ Su kıtlığı nedeniyle, Eylül 2018'de Basra'da kırsaldan kente yer değiştirmede artış olduğu gözlemlenmiştir.³⁶⁵ Uluslararası Göç Örgütü Kasım 2018'de, güney illerinde su krizi ve kuraklık nedeniyle yer değiştiren ailelerin sayısının 3522 (çoğunluğu Dikar kentinden) olduğunu bildirmiştir.³⁶⁷

2.4.4 Erbil

WFP Irak Piyasa İzleme raporunda, Erbil'de Mart-Nisan aylarında bir önceki aya göre 'yüksek fiyat değişiklikleri' yaşandığı ve gelecekteki fiyatlar için öngörülebilirliğin yüksek olduğu aktarılmıştır.³⁶⁸

Erbil ilinde hemen hemen herkes güvenli içme suyuna erişim sağlayabilmektedir; hanelerin %89,7'sinde temiz su temini için kamu şebekesi/musluk sistemi mevcutken %8,9'luk kesim kuyuları kullanmaktadır.³⁶⁹ Kaynaklarda, hızlı nüfus artışı ve atıklar nedeniyle KRI'de su kıtlıkları yaşanabileceği belirtilmiştir.³⁷⁰ Yapılan değerlendirmeye göre, Erbil'in içme suyu kalitesinin kabul edilebilir sınırlar dahilinde olduğu belirlenmiştir.³⁷¹ Erbil ilindeki evler, kapalı kanal (%25,6) veya septik tanklarla (%71,8) kamu kanalizasyon şebekesine bağlantı gibi sanitasyon olanaklarıyla donatılmıştır.³⁷²

³⁵⁸ EPIC, Drought in the land between two rivers, 18 July 2017, [url](#)

³⁵⁹ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 3

³⁶⁰ Iraq, CSO, 2018 الموزن الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], n. d., [url](#)

³⁶¹ NCCI Iraq, Basrah Governorate Profile, December 2015, [url](#), p. 5

³⁶² UNIAU, Basrah Governorate Profile, November 2010, available at: [url](#), p. 1

³⁶³ Bloomberg, Basra's Tap Water is Too Salty and Polluted Even for Washing, 2 August 2018, [url](#)

³⁶⁴ NRC, Basra Fact-Finding Mission Report #2, 22 September 2018, [url](#), p. 3; the FFM took place from 26 to 29 August 2018

³⁶⁵ NRC, Iraq: Basra's children face disease outbreak in rundown schools, 23 October 2018, [url](#)

³⁶⁶ NRC, Basra Fact Finding Mission Report #1, 9, September 2018, [url](#), p. 8; the FFM took place from 26 to 29 August 2018

³⁶⁷ IOM, Iraq Water Crisis (Central/South), November 2018, [url](#)

³⁶⁸ WFP, Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, [url](#), p. 3

³⁶⁹ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018 [url](#), p. 50

³⁷⁰ Denmark, DIS, The Kurdistan Region of Iraq (KRI): Access, Possibility of Protection, Security and Humanitarian Situation, 11 April 2016, [url](#), p. 59; Rudaw, Erbil water shortages to be solved by new pipeline: governor, 8 July 2018, [url](#)

³⁷¹ Jadoon, S., et al., Evaluation of Drinking Water Quality in Erbil City Kurdistan, Region-Iraq, Journal of Environment and Earth Science, Vol.5, No.21, 2015, [url](#), p. 17

³⁷² IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 49

2.5 Sağlık hizmetleri

2.5.1 Ülkeye genel bakış

Reuters, 2 Mart 2020'de yayınlanan bir raporda, 'Irak'ın sağlık sisteminin krizde olduğunu', ülkede ilaç ve tıbbi personel eksikliği yaşandığını aktarmıştır. Reuters, Irak'taki sağlık sisteminin merkezi olduğunu; Bağdat'ın 'fonun büyük bir kısmını' aldığını, ancak Basra'ya yeterli fon sağlanmadığını aktarmıştır. Raporda, 'Irak'ın geri kalan kısımlarında 1000 kişiye 1,1 hastane yatağı ve 0,8 doktor düşerken Kürdistan'da bu rakamların 1,5 yatak ve 1,4 doktor' şeklinde olduğu aktarılmıştır. Sağlık Bakanlığı, sağlık sisteminin kapasitesini artırmak amacıyla özel sektör yatırımlarına olanak tanıyarak Irak'ta 2019'da yılının başında 1000 kişi başına düşen yatak sayısının %4 artmasını sağlamıştır.³⁷³ Kongre Araştırma Servisi (CRS), Irak'ın hem kamusal hem de özel sağlık sistemlerinde kapasitenin sınırlı olduğunu ve önemli eksiklik bulunduğunu belirtmiştir. Dünya Bankası'nı referans gösteren raporda, 'Irak'ta 1000 kişi başına yaklaşık 0,8 doktor ve 1,3 hastane yatağının düştüğü (sırasıyla 1,5 ve 2,7 olan küresel ortalamaların altında)' bildirilmiştir.³⁷⁴

kanser ilaçların ‘en zor bulunan ve en çok kaçakçılığı yapılan ilaçlar arasında olduğunu’ aktarmıştır. Buna ek olarak Reuters, eczanelerin güvenilirmez veya tarihi geçmiş olabilecek kaçak ilaçlarla dolu olduğunu bildirmiştir.³⁷⁸

EPIC’e göre, 2008 sonrası döneme dair güvenilir verilerin sayısı az olsa da, 2014’teki IŞİD saldırısından sonra güvenlik durumundaki kötüleşme, ruh sağlığı hizmetleri ve uzman personele olan ihtiyacı artırmıştır.³⁷⁹ 2018 yılında, ülke nüfusunun %15 ila %20’sinin ruh sağlığı sorunları yaşadığı tahmin edilmektedir.³⁸⁰ Landinfo ve DIS’nin 2018 yılında görüştüğü DSÖ temsilcileri, ruh sağlığıyla ilgili olarak ‘ihtiyacın çok fazla olduğunu ve mevcut hizmetlerin talebi karşılamadığını’ aktarmıştır.³⁸¹ IRIN News’in aktardığına göre, ülkede sadece 80 klinik psikolog ve sınırlı sayıda psikiyatr bulunması nedeniyle, artan ruh sağlığı ihtiyaçları uzman personel eksikliğinden dolayı karşılanamamıştır.³⁸²

2.5.2 Bağdat

WFP Sosyoekonomik Atlası ve 2017 verilerine göre, Bağdat ilinde 140.001-177.000 kişiye bir devlet hastanesi düşmektedir. WFP, toplam hastane sayısı (devlet ve özel) ilgili olarak, Bağdat ilinde 50 ila 95 hastane bulunduğunu ve her 10.000 kişiye %10,1-15 doktor düştüğünü aktarmıştır.³⁸³ Ayrıca Bağdat’ta beş yaşın altındaki çocukların ölüm oranı %20,1 ila %30’dur.³⁸⁴ CSO 2017 yılında, devlet hastaneleri ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri merkezlerinin sayısının sırasıyla 95 ve 257 olduğunu bildirmiştir.³⁸⁵ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı ve 2016 verilerine göre, Bağdat’ta standart ve gerçek rakamlar arasında 110 devlet hastanesi ve 538 birinci basamak sağlık hizmeti birimi açığı bulunmaktadır.³⁸⁶

DSÖ 2018 Irak Sağlık Kümesi Müdahale İzleme İnteraktif Gösterge Panosu, Bağdat ilinde altı kuruluşun 12 yerde sağlık hizmeti tesisi işlettiğini belirtmiştir. Buna bir ruh sağlığı merkezi ve yaygın hastalıkların tedavisine yönelik sekiz sağlık merkezi dahildir.³⁸⁷ DSÖ’nün Irak Ülke İş Birliği stratejisine göre, tüm Irak genelinde birinci basamak bakım olarak ruh sağlığı hizmetleri yetersiz düzeyde sağlanmıştır. 2016’da Bağdat’ta iki travma merkezi açılmıştır. UNAMI/OHCHR raporunda, 2016 yılında Bağdat’ta, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığına kayıtlı 45 STK bulunduğu ve bunların özellikle engellilik alanında tıbbi destek sağladığı bildirilmiştir. UNAMI/OHCHR raporu kapsamında görüşülen STK’lara göre, Bağdat’ta plastik uzuvlar ve tıbbi yastıklar sağlayan tek bir merkez ve omurilik zedelenmelerine bağlı engellilik yaşayan kişilere özel sadece bir hastane bulunmaktadır.³⁸⁸

2.5.3 Basra

Reuters, 2 Mart 2020’de yayınlanan bir raporda, devletin büyük çaplı petrol üretimine karşın Basra’daki sağlık sistemine yeterli fon sağlanmadığını aktarmıştır. Rapora göre, Basra’daki doktorlar ve hemşireler ‘fazla çalıştırılmaktadır’. Ayrıca Basra’da hayati tıbbi ekipmanlarda sıkıntı yaşanmaktadır ve bir milyon insan başına sadece üç BT tarayıcı ve bir MRG ünitesi bulunmaktadır (‘gelişmiş ülkelerde ortalama 34 BT tarayıcı ve 24 MRG ünitesi oranına kıyasla küçük bir oran’).³⁸⁹

WFP Sosyoekonomik Atlası ve 2017 verilerine göre, Basra ilinde 177.001-227.100 kişiye bir devlet hastanesi düşmektedir.³⁹⁰ WFP, Basra ilinin 16-26 devlet hastanesi ve özel hastaneye sahip olduğunu ve 10.000 kişiye düşen doktor oranının %8,1-10 olduğunu kaydetmiştir.³⁹¹ Ayrıca Basra’da beş yaşın altındaki çocukların ölüm oranı %30,1 ila

³⁷⁸ Reuters, The medical crisis that’s aggravating Iraq’s unrest, 2 March 2020, [url](#)

³⁷⁹ EPIC, Iraq’s quiet mental health crisis, 05 May 2017, [url](#)

³⁸⁰ Rudaw, Seminar examines mental health challenges in post-conflict Iraq, 2 April 2018, [url](#)

³⁸¹ Denmark, DIS, Norway, Landinfo, Northern Iraq: Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI), 5 November 2018, [url](#), p. 54

³⁸² IRIN News, Iraq’s growing mental health problem, 16 January 2017, [url](#)

³⁸³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), pp. 51,52

³⁸⁴ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 61

³⁸⁵ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

³⁸⁶ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 173

³⁸⁷ WHO, Iraq Health Cluster Response Monitoring Interactive Dashboard 2018, [url](#)

³⁸⁸ UNAMI, Report on the Rights of Persons with Disabilities in Iraq, December 2017, [url](#), p. 12-13

³⁸⁹ Reuters, The medical crisis that’s aggravating Iraq’s unrest, 2 March 2020, [url](#)

³⁹⁰ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 51

³⁹¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), pp. 51-52

%40'tır.³⁹² CSO 2017 yılında, Basra'daki sağlık hizmeti merkezlerinin sayısının 246 olduğunu; bunların 19'unun devlet hastanesi ve 139'unun Birinci Basamak Sağlık Hizmeti Merkezi olarak hizmet verdiğini aktarmıştır.³⁹³ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı ve 2016 verilerine göre, Basra'da standart ve gerçek rakamlar arasında 42 devlet hastanesi ve 154 birinci basamak sağlık hizmeti birimi açığı bulunmaktadır.³⁹⁴

2.5.4 Erbil

Üç KRI ilinde, devlet hastanelerinin bölge sakinlerine oranı önemli ölçüde daha yüksektir (60.000-75.000 kişi başına bir hastane).³⁹⁵ WFP'ye göre Erbil ilinde 27-49 devlet hastanesi ve özel hastane bulunmaktadır ve 10.000 kişi başına düşen doktor oranı daha yüksek olup 15,1-19 doktordur.³⁹⁶ Ayrıca Erbil'de beş yaşın altındaki çocukların ölüm oranı %10,1 ila %20'dir.³⁹⁷ Buna ek olarak Reuters, KRI'de 1000 kişi başına 1,5 hastane yatağı düştüğünü aktarmıştır.³⁹⁸ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı ve 2016 verilerine göre, Erbil'de standart ve gerçek rakamlar arasında 11 devlet hastanesi ve 96 birinci basamak sağlık hizmeti birimi açığı bulunmaktadır.³⁹⁹

KRI'de temel birinci basamak sağlık hizmetlerinin birçoğu sunulmakla birlikte bunlar istikrarsız bir şekilde sağlanmaktadır.⁴⁰⁰ PHC [Temel Sağlık Hizmetleri] sistemi, Irak vatandaşı olup KRI'de yaşamayan kişiler dahil olmak üzere tüm Iraklıları kapsamaktadır. Ancak Irak vatandaşlığı olmayan ve KRI'de yaşamayan kişiler, Kürdistan vatandaşlarıyla aynı şartlar altında sağlık hizmetleri ve ilaçlardan yararlanamamaktadır.⁴⁰¹ Aynı kaynakta, 'tüm vatandaşların devlet hastaneleri ve PHC'lerde sağlık hizmetleri, dış hastalıkları ve acil servis hizmetlerini içeren geniş kapsamlı bir sağlık paketinden yararlanabileceği' aktarılmıştır. 'Sağlanan hizmetler bütçe, mevcut ekipmanlar ve ilaçlar, ayrıca personelin eğitimi ile sınırlıdır'.⁴⁰² KRI'de yaşayan Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine erişim hakkı vardır.⁴⁰³ PHC merkezleri Kürdistan Bölgesi genelinde eşit şekilde dağılmamaktadır; ana PHC'lerin çoğu çok sayıda insana hizmet verirken, alt merkezlerin birçoğu çok az sayıda insana hizmet sunmaktadır. Ancak daha geniş bir nüfusa hizmet sağlayan merkezlerde, alt merkezlerle kıyasla daha fazla sayıda doktor ve hemşire bulunmaktadır.⁴⁰⁴ Rudaw Ağustos 2018'de, ilaçların KRI'ye yasa dışı yollarla getirildiğini ve buna sahte ilaçların da dahil olduğunu aktarmıştır.⁴⁰⁵

2.6 Eğitim

2.6.1 Ülkeye genel bakış

Sivil toplum hareketi 'Global Campaign for Education', 2019 raporunda, 2019 yılında eğitim finansmanında artış olduğunu aktarmıştır. Ancak kaynaktaki bu artışın, daha önce IŞİD kontrolünde olan bölgelerde çatışma sırasında hasar gören binlerce okulu iyileştirmek için yeterli olmayacağı bildirilmiştir.⁴⁰⁶ BTI, Irak'ın 'özellikle IŞİD grubundan kurtarılan bölgelerde eğitim altyapısının zayıf' olduğunu belirtmiştir. IŞİD ile çatışma sırasında beş okuldan birinin yıkıldığı bildirilmiştir.⁴⁰⁷

³⁹² WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 61

³⁹³ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], n. d., [url](#)

³⁹⁴ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 173

³⁹⁵ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 51

³⁹⁶ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), pp. 51,52

³⁹⁷ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 61

³⁹⁸ Reuters, The medical crisis that's aggravating Iraq's unrest, 2 March 2020, [url](#)

³⁹⁹ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 173

⁴⁰⁰ Moore, M., Ross C. A. et al., The future of health care in the Kurdistan Region – Iraq, 2014, [url](#), p. 70

⁴⁰¹ Moore, M., Ross C. A. et al., The future of health care in the Kurdistan Region – Iraq, 2014, [url](#), p. 60

⁴⁰² Moore, M., Ross C. A. et al., The future of health care in the Kurdistan Region – Iraq, 2014, [url](#), p. 60

⁴⁰³ Ceasefire Centre for Civilian Rights, Asuda, Broken Lives: Violence against Syrian refugee women and girls in the Kurdistan Region of Iraq, March 2018, [url](#), p. 4

⁴⁰⁴ Moore, M., Ross C. A. et al., The future of health care in the Kurdistan Region – Iraq, 2014, [url](#)

⁴⁰⁵ Rudaw, 27 August 2018, KRG cracks down on counterfeit medications worth millions, [url](#)

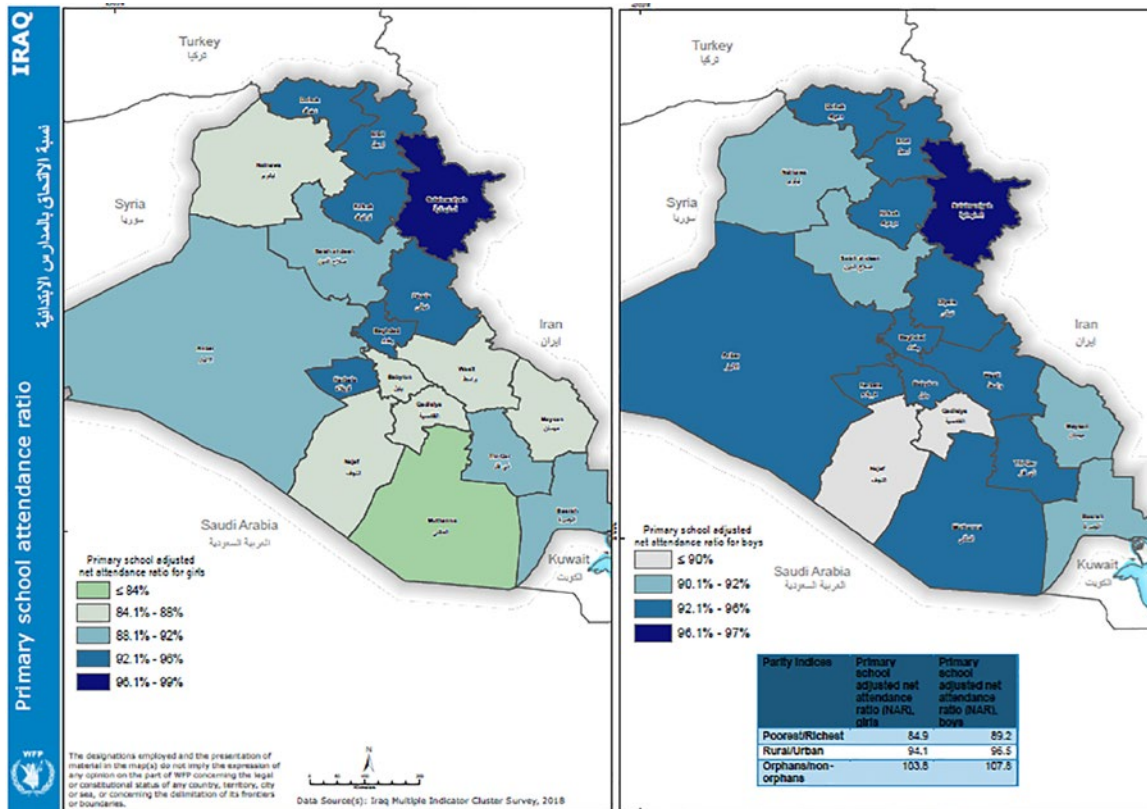
⁴⁰⁶ Global Campaign for Education, Iraq Spotlight Report 2019, 2019, [url](#), p. 7

⁴⁰⁷ BTI, Iraq Country Report, 2018 [url](#), p. 25

2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'nda, 2016 verilerine göre erkeklerin ilkökul, ortaokul ve liseye kayıt oranının kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu aktarılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin okulu bırakma oranları, erkek öğrencilerden daha yüksektir.⁴⁰⁸ BTI, Irak'ta yıllarca süren çatışmanın okula gitme oranında düşüşe sebep olduğunu, özellikle bazı aileler ve çocukların önlerinde 'parlak bir gelecek göremediklerini' aktarmıştır.⁴⁰⁹ CSO, 2018/2019 dönemi için ulusal düzeyde aşağıdaki verileri sağlamıştır:

- İlkokul: Okul sayısı 17.235 – Okula kayıt 6.501.053 – Okulu bırakma 127.891 – Öğretmen sayısı 290.664.
- Ortaokul: Okul sayısı 8139 – Okula kayıt 3.140.110 – Okulu bırakma 72.658 – Öğretmen sayısı 168.330.
- Mesleki eğitim: Okul sayısı 314 – Okula kayıt 50.603 – Okulu bırakma 1.607 – Öğretmen sayısı 10.976.⁴¹⁰

Aşağıdaki haritada, cinsiyete göre ilkökul, ortaokul ve lise devamlılık oranları gösterilmektedir:

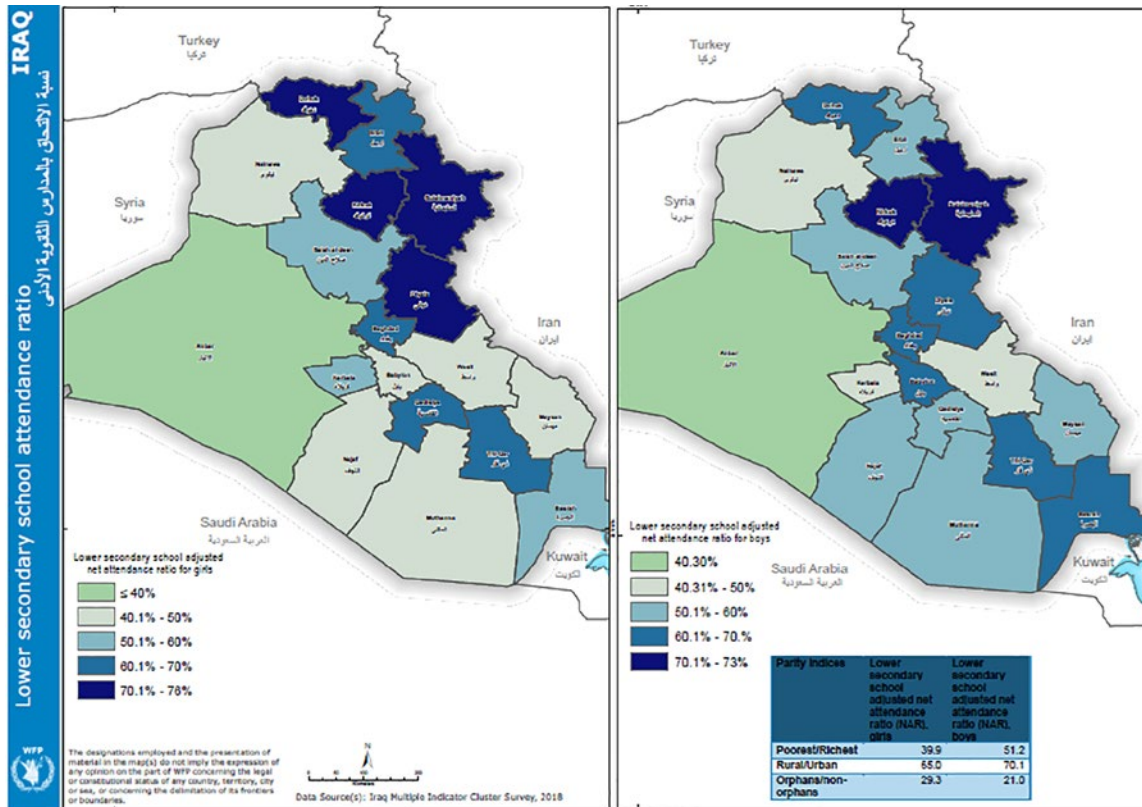
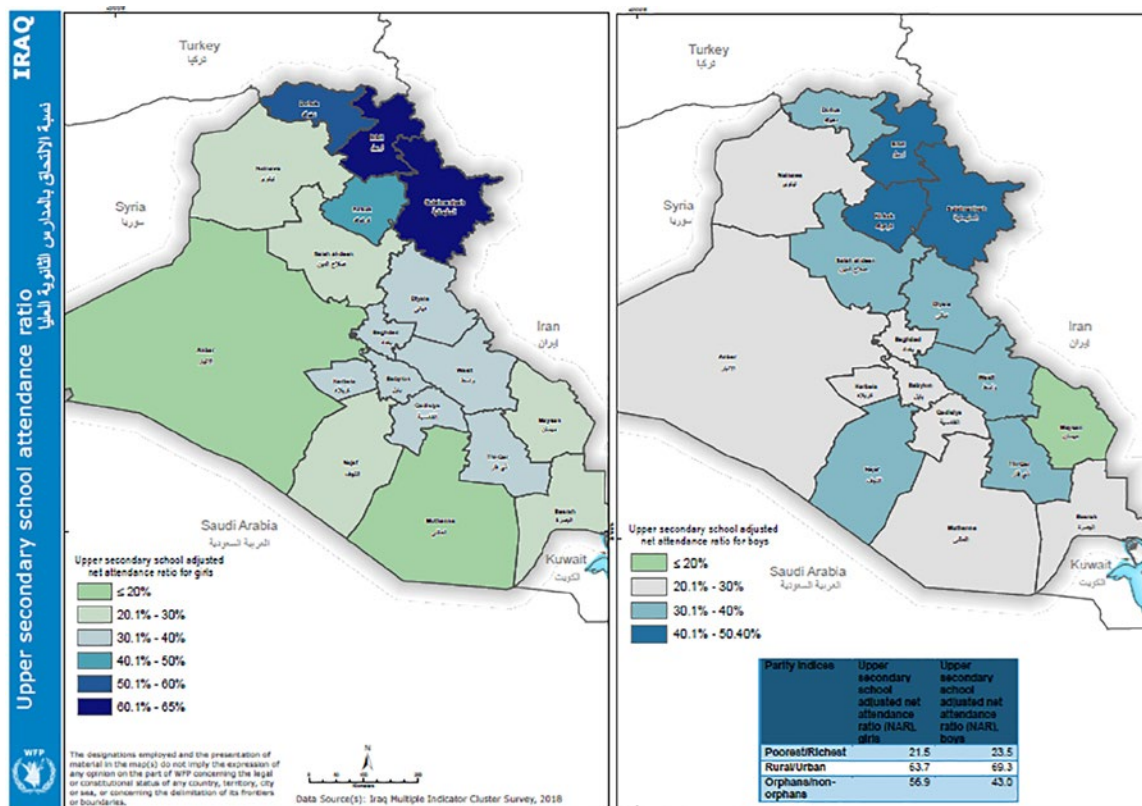
Harita 6: WFP İlkokul Okula Devam Etme Oranı 2019⁴¹¹

⁴⁰⁸ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 209

⁴⁰⁹ BTI, Iraq Country Report, 2018, [url](#), p. 25

⁴¹⁰ Iraq, CSO, مؤشرات التعليم [Education Indicators], n. d., [url](#)

⁴¹¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 84

Harita 7: WFP Ortaokul Okula Devam Etme Oranı 2019⁴¹²Harita 8: WFP Lise Okula Devam Etme Oranı 2019⁴¹³⁴¹² WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 85⁴¹³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 86

2.6.2 Bağdat

Bağdat'ta 2016/2017 döneminde okula kayıt oranları ilkokul için %97, ortaokul için %67,7, lise hazırlık için %34,6 ve lise için %66,3'tür.⁴¹⁴ CSO, Bağdat'ta 2017/2018 öğretim yılında, 1.573.526 öğrencinin ilkokula ve 788.082 öğrencinin liseye kayıt yaptırdığını bildirmiştir.⁴¹⁵ Ayrıca WFP, 10 yaş üzerindeki aile üyelerinin eğitim düzeyiyle ilgili olarak şu dökümü sunmuştur: okuma yazma bilmeyenler (%9), sadece okuyabilenler (%2), okuma yazma bilenler (%14), ilkokul (%33), ortaokul (%15), lise (%12), diploma (%5) ve üstü (%9).⁴¹⁶

Ulusal Kalkınma Planı'nda, 'Bağdat'ta yaşayanların kriterlerine göre standart sayıya ulaşmak için Bağdat'ta 2908 anaokuluna, 2849 ilkokula, 353 ortaokul ve liseye ihtiyaç olduğu' belirtilmiştir.⁴¹⁷

Özel okulların halen yeterince gelişmemiş olduğu ülkenin diğer kısımlarından farklı olarak, Bağdat'ta özel okul oranının %5 olduğu tahmin edilmektedir.⁴¹⁸ Bağdat'ta zengin aileler özel ve uluslararası okullarda yüksek kaliteli eğitime erişim sağlayabilmiştir. Özel okulların aylık ortalama ücreti yaklaşık 1300 USD'dir (1145 EUR).⁴¹⁹

2.6.3 Basra

2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'nda, Basra ilinde 2016/2017 öğretim yılında okula kayıt oranlarının ilkokul için %96,5, ortaokul için %59,8, hazırlık sınıfları için %28,2 ve lise için %60,8 olduğu bildirilmiştir.⁴²⁰ Ayrıca Basra bölgesinde anaokulları bakımından 1022 ve ilkokullar bakımından 734 bina eksikliği, ortaokullar ve liseler bakımından ise 47 bina fazlası olduğu bildirilmiştir.⁴²¹ CSO, 2017/2018 öğretim yılında, 602.512 öğrencinin ilkokula ve 291.393 öğrencinin liseye kayıt yaptırdığını bildirmiştir.⁴²²

2.6.4 Erbil

WFP, 2018 yılında yapılan bir ankete göre, Erbil ilinde ilkokula giden çocukların yüzdesinin %20,1 ila %25 olduğunu belirtmiştir.⁴²³ Erbil Mülteci Konseyi, Uluslararası Göç Örgütü, Ortak Kriz Koordinasyonu Merkezi, UNHCR, UN-HABITAT, OCHA ve UNFPA tarafından hazırlanan ortak bir rapora göre, 'temel eğitim ve lise eğitimi ağırlıkla devlet okulları tarafından sağlanmaktadır ve devlet okulları, Kürdistan Bölgesi'nde yaşayan kişiler için ücretsizdir.'⁴²⁴ KRI'deki ekonomik kriz, 2012-2013 yılından bu yana sürekli düşüş gösteren eğitim finansmanını ciddi şekilde etkilemiş ve bu durum, eğitim bütçesi uygulama oranının 2021-2013'te %45,9'dan 2015-2016'da %3,7'ye düştüğü Erbil ili üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.⁴²⁵

Erbil ilinde üç üniversitenin yanı sıra birkaç yüksekokul ve diğer eğitim merkezleri bulunmaktadır.⁴²⁶ Uluslararası Göç Örgütü'nün 2018 demografik anketine göre Erbil ili KRI'deki en yüksek okuma yazma düzeylerine sahiptir; ankete katılanların %80'i okuma yazma bilmektedir.⁴²⁷ Erbil ilinde okula devam etme seviyesi %37 olarak kaydedilmiştir; %45,9'luk kesim şu anda okula gitmemektedir ve %17,1'lik kesim hiç okula gitmemiştir.⁴²⁸ Opendemocracy.net'te yayınlanan bir makalede, Süleymaniye şehrinde insanların en çok 'ekonomik sorunlar' nedeniyle okulu bıraktığı

⁴¹⁴ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 170

⁴¹⁵ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

⁴¹⁶ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 101

⁴¹⁷ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 170

⁴¹⁸ World Bank (The), Iraq: reconstruction and investment, part 2, January 2018, [url](#), p. 25

⁴¹⁹ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 9 October 2018, [url](#), p. 9

⁴²⁰ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 170

⁴²¹ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 171

⁴²² Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], 21 June 2020, [url](#)

⁴²³ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 83

⁴²⁴ UNHCR, Displacement as challenge and opportunity Urban profile: Refugees, internally displaced persons and host community Erbil Governorate, Kurdistan Region of Iraq, April 2016, [url](#), pp. 23-24

⁴²⁵ UNICEF, The Cost and Benefits of Education in Iraq: An analysis of the education sector and strategies to maximize the benefits of education, 21 May 2017, available at: [url](#), p. 33

⁴²⁶ NCCI, Erbil Governorate Profile, December 2015, [url](#), p. 3

⁴²⁷ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 34

⁴²⁸ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 35

belirtilmiştir. Ayrıca makalede, KRI'deki okulların %25'inin 'hizmet veremeyecek durumda' olduğu ve okulların %50'sinde yenileme çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu aktarılmıştır.⁴²⁹ Doğrulayıcı bilgi bulunamamıştır.

2.7 Barınma ve yaşam koşulları

2.7.1 Ülkeye genel bakış

Barınma

2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'na göre, 2016 yılının sonunda Irak'ta 2,5 milyon konut açığı bulunmaktadır ve bunun %50'si Bağdat ve Ninova ili için geçerlidir. Ayrıca planda, 'iller, kırsal kesimler ve kentsel bölgeler arasında konut temini konusunda devam eden eksiklikler' bulunduğu atıfta bulunulmuştur. Hızla artan nüfus ve hem şehirde hem şehirlerin etrafında (özellikle Bağdat ve Basra) kayıt dışı yerleşimlerin sürekli artması da Irak'taki mevcut barınma durumunu etkilemektedir.⁴³⁰

UNOCHA, Kasım 2019 tarihli İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış raporunda, yaklaşık 700.000 kişinin (barınma ve NFI yardımına ihtiyaç duyduğu tahmin edilen 2.400.000 kişi içinde), derme çatma barınaklar, bitmemiş ya da terk edilmiş binalar, eskimiş çadırlar veya kamu binaları gibi kritik durumdaki barınaklarda yaşamaya devam ettiğini aktarmıştır.⁴³¹ Uluslararası Göç Örgütü, ÜYEK statüsündeki kişilerle ilgili olarak, yerinden edilmiş kişilerin çatışmadan etkilenen alanlarda kalmasındaki 'ana sorunun' konutların yıkılmış olması olduğunu, en şiddetli konut yıkımının Enbar'da bildirildiğini ve ÜYEK statüsündeki kişilerin geri dönmeme nedenleri olarak bunu gösterme olasılıklarının yüksek olduğunu aktarmıştır.⁴³²

Elektrik, hijyen, kanalizasyon sistemi ve sanitasyon

UNOCHA Şubat 2018'de, Irak'ta 5.400.000 kişinin su, hijyen ve sanitasyon konusunda desteğe ihtiyacı olduğunu bildirmiştir.⁴³³ Aralık 2018'de, su ve sanitasyon erişimine ihtiyaç duyan insanların 2.300.000 kişiye düştüğü tahmin edilmiştir.⁴³⁴ UNICEF, 1 Ocak 2020 ve 31 Mart 2020 tarihleri arasında, 1.850.000 kişinin (851.000 çocuk ve 943.000 kadın) 'en az bir insani WASH desteğine' ihtiyaç duyduğunu aktarmıştır.⁴³⁵

Elektrik temininde kronik bir eksiklik yaşanmaktadır; çatışma öncesinde de teminin yetersiz olduğu bildirilmiştir. Yıllarca ihmal edilmesi nedeniyle elektrik altyapısı bakımsız durumdadır. Sık sık elektrik kesintisi yaşanmaktadır.⁴³⁶ Uluslararası Göç Örgütü, 2019 ILA III raporunda, genel olarak ÜYEK statüsündeki kişilerin/geri dönenlerin yaşadığı yerlerdeki çoğu konuta kamu şebekesinden elektrik sağlandığını; ancak günlük kullanılabilir elektrik saatinin bölgeden bölgeye farklılık gösterdiğini aktarmıştır. Güney illerine günde 20 saat elektrik sağlanırken, Ninova ve Selahaddin günde 10 saatle en düşük kullanılabilirlik oranına sahiptir.⁴³⁷ Reuters 4 Haziran 2020'de, Irak'ın İran'la iki yıllık (2020 ve 2021) elektrik ithalatı sözleşmesi imzaladığını aktarmıştır.⁴³⁸ Ancak ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar nedeniyle Irak hükümeti enerji tedariki için Körfez Ülkelerine geçmeyi planlamaktadır. Al-Mada'ya göre, Irak'ın elektrik şebekelerini Körfez İş Birliği Konseyi şebekesine bağlanması projesinin %80'i tamamlanmıştır.⁴³⁹ AFP'yi referans gösteren Kurdistan 24, bu anlaşmanın 'bir "dönüm noktası anlaşması" olarak karşılandığını ve Irak'ın "genişletilmiş şebekesine 2020'ye kadar" 500 megawatt elektrik sağlanması planlandığını' bildirmiştir.⁴⁴⁰

⁴²⁹ Open Democracy, Corruption corrodes Kurdish education, 15 October 2018, [url](#)

⁴³⁰ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 158

⁴³¹ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, [url](#), p. 57

⁴³² IOM, Reasons to Remain – Categorizing Protracted Displacement in Iraq, November 2018, [url](#), p. 13

⁴³³ UNOCHA, Iraq: 2018 Humanitarian Response Plan, 14 February 2018, [url](#), p. 5

⁴³⁴ UNOCHA, Iraq: Humanitarian Needs Overview - November 2018, 16 December 2018, [url](#), pp. 6, 37

⁴³⁵ UNICEF, 2020 Internal Displacement Crisis Humanitarian Situation Report, 23 April 2020, available at: [url](#), p. 3

⁴³⁶ World Bank (The), Iraq Economic Monitor, From War to Reconstruction and Economic Recovery, 2018, [url](#), p. 6

⁴³⁷ IOM, Integrated Location Assessment Part III, 2 January 2019, [url](#), p. 30

⁴³⁸ Reuters, Iran signs two-year contract with Iraq to export electricity: IRNA, 4 June 2020, [url](#)

⁴³⁹ Al-Mada, الكهرباء تعلن إكمال 80 % من خطوط النقل الخليجية [Electricity Department announces that 80 % of the GCC lines have been finalised], 26 June 2020, [url](#)

⁴⁴⁰ Kurdistan 24, US hails Gulf Arab plan to supply electricity to Iraq, 17 July 2020, [url](#)

Uluslararası Göç Örgütü, ulusal düzeyde ‘en yetersiz [altyapı ve hizmet] sektörlerinin kanalizasyon ve atık yönetimi/ imhası olduğunu, bu sistemlerin mevcut olmasına rağmen sadece geri dönenlerin %10’u ve ÜYEK statüsündekilerin %40’ının yaşadığı yerlerde çalıştığını’ belirtmiştir. ‘Bu hizmetler çoğunlukla KRI’de mevcut olsa da, kuzey-merkez illerdeki ana sorun her iki hizmetin de olmaması gibi görünürken, güneyde arıza bildirilmiştir.’⁴⁴¹

Irak nüfusunun büyük bir kısmı kanalizasyon sistemlerine bağlı değildir.⁴⁴² IŞİD’le çatışma, başta erişilmesi zor olan bölgeler olmak üzere Irak’taki kritik altyapıyı etkilemiş ve kısa süre önce IŞİD’den kurtarılan bölgelerdeki su altyapısının daha fazla hasar görmesi, yerinden edilmiş kişileri olumsuz etkilemiştir.⁴⁴³ UNOCHA; Ninova, Kerkük, Selahaddin ve Enbar’dan gelen ve 33 kampa yayılan ÜYEK statüsündeki kişiler dahil olmak üzere 1.400.000 kişinin, olanakların ve sanitasyon kapsamının yetersiz olması nedeniyle su ve sanitasyona erişim desteğine ihtiyaç duyduğunu bildirmiştir.⁴⁴⁴

2.7.2 Bağdat

WFP tarafından yayınlanan bir haritada, Bağdat ilinde 334-1022 kayıt dışı yerleşim bulunduğu görülmektedir.⁴⁴⁵ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı’nda, 2017 tahminlerine göre, Bağdat ilinde 1022 kayıt dışı yerleşim ve 136.689 kayıt dışı konut bulunduğu bildirilmiştir.⁴⁴⁶

WFP Sosyoekonomik Atlası’nda, su ve sanitasyonla ilgili olarak, Bağdat’taki evlerin %70’ine sürekli içme suyu sağlanırken, %30’unda temiz su kullanılabilirliğinin düzensiz olduğu aktarılmıştır. Ayrıca nüfusun %91’i içme suyunu genel şebekeden alırken %9’u şişelenmiş su kullanmaktadır.⁴⁴⁷ CSO, Bağdat’ta yaşayanların %86,9’una 2017 yılında içme suyu şebekeleriyle hizmet sağlandığını aktarmıştır.⁴⁴⁸ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı’nda, Bağdat’ın civarındaki bölgelerde içme suyu arzının karşılanmasında %35’lik bir açık olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁹

Ayrıca Ulusal Kalkınma Planı’nda, Bağdat’taki kanalizasyon sisteminin eski olduğu, ‘kullanım ömrünü tamamladığı’ ve özellikle yağmurlu dönemlerde çeşitli sorunlar yaşandığı bildirilmiştir.⁴⁵⁰ WFP Atlası’nda, tuvaletlerin %52’sinde sifon bulunurken %48’inde bulunmadığı belirtilmiştir.⁴⁵¹ CSO 2017 yılında, Bağdat’ta yaşayanların %75,9’unun kanalizasyon sistemi hizmeti aldığını aktarmıştır.⁴⁵²

Uluslararası Göç Örgütü, Bağdat’taki altyapının genel anlamda çalıştığını belirtmiştir.⁴⁵³ Ancak elektrik kesintileri sık sık yaşanmaktadır.⁴⁵⁴ Bağdat ilinde konut stokunun gördüğü hasarın 337,5 milyar IQD (251,2 milyon EUR) tutarında olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁵⁵ Önemli konut hasarı çoğunlukla Ebu Gureyb (%3) ve Mahmudiye’de (%7) bildirilmiştir.⁴⁵⁶

ÜYEK statüsündeki kişilerin ve göçmenlerin kitlesel olarak kentsel bölgelere gitmesi, Bağdat’taki konut piyasası üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur.⁴⁵⁷ 2018 tarihli bir akademik çalışmaya göre, Bağdat’taki tahmini 187.000 konut (başkentteki konut stokunun yaklaşık %31’i) uygunsuz durumdadır. Konut maliyetlerinin artmasının ana nedenleri, konut eksikliği, inşaat malzemelerinin bulunmaması ve hizmet verilen kentsel arazilerin az olmasıdır.⁴⁵⁸

⁴⁴¹ IOM, Integrated Location Assessment Part III, 2 January 2019, [url](#), p. 28

⁴⁴² BTI, Iraq Country Report, 2018 [url](#), p. 8

⁴⁴³ REACH, Iraq, Multi-Cluster Needs Assessment (MCNA), December 2017, [url](#), p. 4

⁴⁴⁴ UNOCHA, Iraq: Humanitarian Needs Overview - November 2018, 16 December 2018, [url](#), p. 37

⁴⁴⁵ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 46

⁴⁴⁶ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 158

⁴⁴⁷ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 101

⁴⁴⁸ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

⁴⁴⁹ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 161

⁴⁵⁰ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 163

⁴⁵¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 101

⁴⁵² Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي بغداد [Statistical Summary Baghdad 2018], n. d., [url](#)

⁴⁵³ IOM, Iraq Displacement Tracking Matrix, Integrated Location Assessment II, Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 10

⁴⁵⁴ Reuters, As Baghdad life improves, some still seek refuge in its past, [url](#)

⁴⁵⁵ World Bank, Iraq reconstruction & investment part 2 Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, January 2018, [url](#), p. 16

⁴⁵⁶ IOM, Iraq Displacement Tracking Matrix, Integrated Location Assessment II, Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 6

⁴⁵⁷ World Bank, Iraq - Systematic Country Diagnostic, 3 February 2017, [url](#), p. 44

⁴⁵⁸ Al-Hafith, Omar, B.K. Satish (et al.), A systematic assessment of architectural approaches for solving the housing problem in Iraq, in: Frontiers of Architectural Research, July 2018, [url](#), p. 2

Bağdat'taki konut fiyatları bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir ve merkez dışında fiyatlar daha düşüktür. Uluslararası Göç Örgütü, Bağdat'ın banliyö bölgesinde 200 m²'lik mobilyasız bir evin kirası 100-300 USD (87-263 EUR) iken Bağdat'ın içinde aynı büyüklükte bir evin kirasının 750-1000 USD (658-877 EUR) olduğunu aktarmıştır.⁴⁵⁹

Uluslararası Göç Örgütü, Irak'taki yaşam maliyetleriyle ilgili olarak, bir ailenin aylık harcamalarını şu şekilde bildirmiştir: Gaz 13 USD (11 EUR), su 9-22 USD (8-19 EUR), kamu şebekesi elektriği 22-30 USD (19-26 EUR) - özel ya da topluluk jeneratörleri için de aynı fiyat geçerlidir.⁴⁶⁰

2.7.3 Basra

Ayrıca WFP, Basra ilinin Bağdat'la aynı sayıda (334-1022) kayıt dışı yerleşime sahip olduğunu belirtmiştir.⁴⁶¹ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'nda, Basra ilinde 677 kayıt dışı yerleşim ve 62.602 kayıt dışı konut bulunduğu bildirilmiştir.⁴⁶²

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 22 Temmuz 2019'da yayınlanan bir raporda, Iraklı yetkililerin 'Irak'ın su kaynaklarını düzgün şekilde yönetme ve düzenleme konusunda başarısız olarak Irak'ın güneyindeki Basra ilinde yaşayan insanları güvenilir içme suyu hakkından mahrum bıraktığını' aktarmıştır. Rapora göre, Basra'nın ana su kaynağı, temiz su kanallarına sahip olan Şattülarap Nehri'dir. Ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü, Basra ilinde 300.000'i aşkın kişinin su ve kanalizasyon şebekesine bağlı olmadığını, bu durumun insanların 'ham kanalizasyon atıkları ile yeraltı suyunu kirlitmelerine ve suya erişmek için tesisat şebekesine yasa dışı yollarla girmelerine neden olarak sistemlerde atık, gelir kaybı, su basıncında düşüş ve potansiyel kontaminasyona yol açtığını' bildirmiştir. Buna ek olarak, Basra'daki kamusal su tesisleri 'nehre karışan deniz suyundaki çözünmüş bileşenlerin Şattülarap Nehri'nden giderilmesi için gereken teknolojiyle donatılmamıştır ve bu durum, zararlı maddelerin temizlenmesinde klorun etkisini azaltmaktadır'. Son olarak, tuzluluk ve su kalitesiyle ilgili diğer sorunlar il genelinde tarım, hayvancılık ve balıkçılığı etkilemiştir.⁴⁶³ CSO, Basra'da yaşayanların %90'ına 2017 yılında içme suyu şebekeleriyle hizmet sağlandığını aktarmıştır.⁴⁶⁴ 2018 - 2020 Ulusal Kalkınma Planı'nda, su teminiyle ilgili olarak, Basra'nın civarındaki bölgelerde içme suyu arzının karşılanmasında %26'lık bir açık olduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁵ CSO 2017 yılında, Basra'da yaşayanların sadece %34,1'inin kanalizasyon sistemi hizmeti aldığını aktarmıştır.⁴⁶⁶

Washington'daki Arab Gulf States Institute (AGSIW), elektrikle ilgili olarak, yüksek gerilim hatlarının çatışma yıllarında hasar gördüğünü ve hasarın genellikle kuzeyde yoğunlaşmasına rağmen, tüm illerin ulusal şebekeyle birbirine bağlı olmasından dolayı 'güneydeki petrol ili Basra da dahil olmak üzere tüm ülkeyi etkilediğini' aktarmıştır.⁴⁶⁷ Ticari istihbarat ve ekonomi analizi kaynağı olan Meed tarafından 12 Haziran 2020'de yayınlanan bir makaleye göre, Irak, İran'dan ortalama 1200 MW elektrik ithal etmiştir. Ayrıca kaynakta, Basra yakınlarında bağımsız bir enerji projesinin (yani Rumaila elektrik santrali) devam ettiği ve ikinci fazın 'devreye girdiği' bildirilmiştir. Projenin 3.000 MW elektrik üretmesi beklenmektedir.⁴⁶⁸

Al-Monitor 26 Kasım 2019'da, Basra'da çok sayıda kişinin öldüğü 'ölümcül protestolar' yaşandığını aktarmıştır.⁴⁶⁹ BBC 3 Ekim 2019'da, Basra'daki insanların elektrik kesintileri, güvenli olmayan içme suyu, yolsuzluk ve işsizlik karşısında haftalar boyu protesto yaptığını bildirmiştir.⁴⁷⁰ Euronews 24 Kasım 2019'da, Basra'da 'insanların elektrikten günde sadece birkaç saat yararlanabilmelerine neden olan akut elektrik kesintileri ve kronik hale gelen temiz su eksikliği başta olmak üzere düşük hizmet kalitesine karşı haftalar süren protestolar yaşandığını' aktarmıştır.⁴⁷¹

⁴⁵⁹ IOM, Information on Return and Reintegration in Iraq, December 2015, [url](#), pp. 7-8

⁴⁶⁰ IOM, Information on Return and Reintegration in Iraq, December 2015, [url](#), p. 5

⁴⁶¹ WFP, Iraq Socio-economic Atlas, 2019, [url](#), p. 46

⁴⁶² Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 158

⁴⁶³ HRW, Basra is Thirsty: Iraq's Failure to Manage the Water Crisis, 22 July 2019, [url](#)

⁴⁶⁴ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], n. d., [url](#)

⁴⁶⁵ Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 161

⁴⁶⁶ Iraq, CSO, 2018 الموجز الإحصائي البصرة [Statistical Summary Basra 2018], n. d., [url](#)

⁴⁶⁷ AGSIW, Iraq's Electricity Challenges Mount as Oil Revenue Slows to a Trickle, 15 May 2020, [url](#)

⁴⁶⁸ Meed, The 3,000MW Rumaila plant is being developed as an independent power project, Power Technology, 12 June 2020, [url](#)

⁴⁶⁹ Al-Monitor, Protests spread in oil-rich Basra as death toll rises, 26 November 2019, [url](#)

⁴⁷⁰ BBC, Iraq protests: Curfew imposed in Baghdad amid widespread unrest, 3 October 2019, [url](#)

⁴⁷¹ Euronews, Iraq protests: Basra streets fill with black smoke, burning tyres, 24 November 2019, [url](#)

2.7.4 Erbil

Uluslararası Göç Örgütü 2018 verileri, ‘Erbil ilindeki neredeyse tüm ailelerin uygun konutlarda (ör. tüm evin tek bir aileye ait olması [%92,1], bir evin birden fazla aile tarafından paylaşılması [%6,3] veya apartman dairesinde yaşam [%1,4] yaşadığını göstermiştir.⁴⁷² Ekonomik nedenlerle göç edenler ve ÜYEK statüsündeki kişilerin şehre gelmesiyle birlikte, Erbil ilinin kentselleşme oranının %80’in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷³ Uluslararası Göç Örgütü, 2017 yılında, tüm bölgelerde altyapının çoğunlukla işler durumda olduğunu aktarmıştır.⁴⁷⁴

2018 yılında Uluslararası Göç Örgütü tarafından yürütülen KRI demografik anketinde, ‘KRI’de elektrik şebekesine erişimin genel anlamda sağlandığı, ancak teminin kısıtlı olduğu ve evlerde günde ortalama 17 saat elektrik kullanılabildiği’ bildirilmiştir.⁴⁷⁵ Erbil’de kamu elektrik şebekesinden besleme yapılan evlerdeki günlük ortalama kullanım süresi 15,6 saattir.⁴⁷⁶

⁴⁷² IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 48

⁴⁷³ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 14

⁴⁷⁴ IOM, Integrated Location Assessment Part II – Governorate Profiles, October 2017, [url](#), p. 14

⁴⁷⁵ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 50

⁴⁷⁶ IOM, Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq, July 2018, [url](#), p. 50

Ek 1: Kaynakça

Sözlü Kaynaklar:

Chatelard, G., EASO 2019 Başlıca Sosyoekonomik Göstergeler raporunun incelemesi sırasında yorumda bulunmuştur - Irak, 19 Ekim 2018

Herkese Açık Kaynaklar:

AGSIW (The Arab Gulf States Institute in Washington), Iraq's Electricity Challenges Mount as Oil Revenue Slows to a Trickle, 15 May 2020, <https://agsiw.org/iraqs-electricity-challenges-mount-as-oil-revenue-slows-to-a-trickle/>, accessed 23 July 2020

Al-Arabiya, Iraq oil ministry confirms US oil workers leaving Basra, 3 January 2020, <https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2020/01/03/Dozens-of-US-oil-workers-preparing-to-leave-Iraq-after-air-strike-sources>, accessed 30 June 2020

Al-Hafith, Omar, B.K. Satish, A., Bradbury, S., De Wilde, P., systematic assessment of architectural approaches for solving the housing problem in Iraq, in: Frontiers of Architectural Research, July 2018, <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2095263518300402?token=1D731083D714503531BB0BC3FD7F8C3D82BE107F4CA8E1DF4CEE54F4A4A39A04ACF462AF7947DDFC50265C610ED8592A>, accessed 5 June 2020

Aljazeera, Iraqi farmers, including in the areas near Baghdad Iraq's farmers hit hard by water shortages, 3 August 2018, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2018/08/iraq-farmers-hit-hard-water-shortages-180802193258236.html>, accessed 20 June 2020

Aljazeera, رافحوي واحد فرل، قارعلال يف نوي واح فرل، [Rafhawis in Iraq.. Who Are They and Why Are They Protesting Now?], 17 June 2020, <https://www.aljazeera.net/news/2020/6/17/%D8%B1%D9%81%D8%AD%D8%A7%D8%A1-%D9%85%D8%A7%D8%B0%D8%A7-%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%85-%D8%B9%D9%86-%D9%85%D8%AD%D8%AA%D8%AC%D8%B2%D9%8A-%D8%B1%D9%81%D8%AD%D8%A7%D8%A1-%D9%81%D9%8A>, accessed 23 June 2020

Alkire, S., Kanagaratnam, U. and Suppa, N., The Global Multidimensional Poverty Index (MPI), Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2019, <https://data.humdata.org/dataset/iraq-population-and-poverty-data>, accessed 20 July 2020

Al-Mada, الكهرباء لن توضع في 80 ٪ من خطوط النقل، [Electricity Department announces that 80 % of the GCC lines have been finalised], 26 June 2020, <https://www.almadapaper.net/view.php?cat=227998>, accessed 26 July 2020

Al-Monitor, Basra protests spark government scramble to create jobs, 22 August 2018, available by subscription at: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/iraq-oil-companies-jobs-protests.html>, accessed 24 July 2020

Al-Monitor, Basra protests spark government scramble to create jobs, 22 August 2018, available by subscription at: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/iraq-oil-companies-jobs-protests.html>, accessed 30 June 2020

Al-Monitor, Iraqi protests resume as new government builds support for reform, 21 May 2020, available by subscription at: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/05/iraq-kadimi-protests.html>, accessed 22 July 2020

Al-Monitor, Protests spread in oil-rich Basra as death toll rises, 26 November 2019, available by subscription at: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/11/iraq-basra-protests.html>, accessed 13 June 2020

Al-Sumaria, دالبال يف ئئملاب 34 ىل 22 نم رقفال ةبسن ةدايز لن لعت لم عل، [Ministry of Labour announces that poverty rates increased from 22 % to 34 % in the country], 2 July 2020, <https://www.alsumaria.tv/news/%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF/350591/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D9%84-%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%86-%D8%B2%D9%8A%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D9%86%D8%B3%D8%A8%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%82%D8%B1-%D9%85%D9%86-22-%D8%A7%D9%84%D9%89-34-%D8%A8%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A6%D>

8%A9-%D9%81%D9%8A?utm_campaign=magnet&utm_source=entity_page&utm_medium=related_articles, accessed 26 July 2020

Al-Sumaria, اهڃراځو دالبال لځاډ ي قارعلال رفس ډي ډي قوت زوجي ال: ډي داځتال ا ډم كځم ال [Federal Court: Iraqis' Freedom of Travel inside and outside Iraq Should not be Curtailed], 11 February 2019, <https://www.alsumaria.tv/news/260552/>, accessed 1 September 2020

Arab Weekly (The), Foreign workers seeking jobs in Iraq despite perils, 18 February 2018, <https://thearabweekly.com/foreign-workers-seeking-jobs-iraq-despite-perils>, accessed 21 July 2020

Australia, DFAT (Department of Foreign Affairs and Trade), Country Information Report – Iraq, 17 August 2020, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-iraq.pdf>, accessed 31 August 2020

BBC, Iraq protests: Curfew imposed in Baghdad amid widespread unrest, 3 October 2019, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49909774>, accessed 3 July 2020

Bertelsmann Stiftung, BTI 2018 Country Report, 2018, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Iraq.pdf, accessed 25 July 2020

Bertelsmann Stiftung, BTI 2020 Country Report — Iraq, 29 April 2020, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_IRQ.pdf, accessed 3 July 2020

Bloomberg, Basra's Tap Water is Too Salty and Polluted Even for Washing, 2 August 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-02/water-crisis-salts-the-earth-in-iraq-s-long-neglected-south>, accessed 18 June 2020

Canpolat, E. and Maier, E., Powering Women in Iraq, 27 August 2019, <https://blogs.worldbank.org/energy/powering-women-iraq>, accessed 25 July 2020

CARE, CARE warns: Rapidly rising COVID-19 cases and massive lack of humanitarian funding put most vulnerable on the brink of survival in Iraq, 9 July 2020, <https://reliefweb.int/report/iraq/care-warns-rapidly-rising-covid-19-cases-and-massive-lack-humanitarian-funding-put-most>, accessed 20 July 2020

Ceasefire Centre for Civilian Rights, Asuda, Broken Lives: Violence against Syrian refugee women and girls in the Kurdistan Region of Iraq, March 2018, https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2018/05/MRG_CFRep_EN_SyrRef_Mar18.pdf, accessed 18 July 2020

Conversation (The), Iraq's discontent – its roots and how to begin fixing it, 23 October 2019, <https://theconversation.com/iraqs-discontent-its-roots-and-how-to-begin-fixing-it-124959>, accessed 18 June 2020

CRF (Council on Foreign Relations), The Time of the Kurds, 29 July 2015, https://www.cfr.org/interactives/time-kurds?cid=otr-marketing-use-Kurds_InfoGuide#!/, accessed 19 July 2020

CSIS (Center for Strategic and International Studies), Strategic Dialogue: Shaping a U.S. Strategy for the “Ghosts” of Iraq, 26 May 2020, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200526_Ghosts_of_Iraq.pdf, accessed 29 May 2020

Denmark, DIS (Danish Immigration Service), Norway, Landinfo, Northern Iraq: Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI), 5 November 2018, https://coi.easo.europa.eu/administration/denmark/PLib/IRAQ_Report_on_security_IDPs_and_access.pdf, accessed 19 July 2020

Denmark, DIS (Danish Immigration Service), The Kurdistan Region of Iraq (KRI): Access, Possibility of Protection, Security and Humanitarian Situation, 11 April 2016, <https://www.nyidanmark.dk/-/media/Files/US/Landerapporter/FactfindingreportKurdistanRegionofIraq11042016.pdf?la=en-GB&hash=8F7A27A4E41780A5FFB64DE5487EAF8B998952C>, accessed 20 July 2020

DeWeaver, M. A., Making Ends Meet: Economic Reforms in the Kurdistan Region of Iraq, in IRIS Iraq Report, American University of Iraq-Sulaimani, 2017, http://auis.edu.krd/iris/sites/default/files/IIR_Making%20Ends%20Meet_DeWeaver_2017.pdf, accessed 29 May 2020

DRC (Danish Refugee Council) and UKAID, Household Debt in Iraq: Borrowing in a time of Crisis, 23 October 2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Assessment%20on%20the%20Working%20>

Conditions%20of%20Women%20across%20Key%20Sectors%20-%20Final%20Report%20-%20Iraq.pdf, accessed 13 June 2020

DRC (Danish Refugee Council), Labor Market and Livelihoods Competency Assessment : Iraq, April 2020, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/drc_labor_market_and_livelihoods_competency_assessment.pdf, accessed 20 July 2020

EASO (European Asylum Support Office), Iraq: Internal Mobility, February 2019, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/publications/Iraq-Internal-Mobility.pdf>, accessed 24 July 2020

ECHO (European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations), Iraq, 20 May 2020, https://ec.europa.eu/echo/printpdf/where/middle-east/iraq_en, accessed 20 July 2020

Encyclopaedia Britannica, Iraq, 25 October 2018, <https://www.britannica.com/place/Iraq>, accessed 3 June 2020

Encyclopaedia Britannica, Kurd, 21 September 2018, <https://www.britannica.com/topic/Kurd>, accessed 3 June 2020

EPIC (Education for Peace in Iraq Center), Drought in the land between two rivers, 18 July 2017, <https://www.epic-usa.org/iraq-water/>, accessed 18 June 2020

EPIC (Education for Peace in Iraq Center), Iraq's health system at risk: the struggle to fight covid-19 and save lives, 25 June 2020, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/enablingpeace.org-IRAQS%20HEALTH%20SYSTEM%20AT%20RISK%20THE%20STRUGGLE%20TO%20FIGHT%20COVID-19%20AND%20SAVE%20LIVES.pdf>, accessed 28 June 2020

EPIC (Education for Peace in Iraq Center), Iraq's quiet mental health crisis, 05 May 2017, <https://www.epic-usa.org/iraq-mental-health/>, accessed 18 July 2020

Euronews, Iraq protests: Basra streets fill with black smoke, burning tyres, 24 November 2019, <https://www.euronews.com/2019/11/24/iraq-protests-basra-streets-fill-with-black-smoke-burning-tyres>, accessed 1 July 2020

FP (Foreign Policy), Northern Iraq May Be Free, but the South is Seething, 9 November 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/11/09/northern-iraq-may-be-free-but-the-south-is-seething-basra-isis-sistani-pmf-shiites-oil-poverty/>, accessed 11 June 2020

Freedom House: Freedom in the World 2020 - Iraq, 4 March 2020 <https://www.ecoi.net/en/document/2030805.html>, accessed 12 June 2020

GBV Sub-Cluster Iraq: Guidance Note on GBV Service Provision during the Time of COVID-19, March 2020 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/gbv_sc-covid-19_guidance_note_-iraq-march_2020.pdf, p. 2, accessed 3 June 2020

Georges, V., Culbertson, S., Constant, L., and Karam, R., Initiatives to Improve Quality of Education in the Kurdistan Region — Iraq: Administration, School Monitoring, Private School Policies, and Teacher Training. Kurdistan Regional Government, 2016, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR900/RR960/RAND_RR960.pdf, accessed 27 July 2020

Global Campaign for Education, Iraq Spotlight Report 2019, 2019, <https://www.campaignforeducation.org/docs/HLPF/Iraq%20Spotlight%20Report%202019.pdf>, accessed 13 June 2020

Global Protection Cluster, PROPERTY COMPENSATION GUIDELINES: Based on Iraqi Law 20, 2009, Law 57, 2015 (First Amendment) and Law 2 of 2020 (Second Amendment), March 2020, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/property_compensation_guidelines_amended.pdf, accessed 9 June 2020

Gunter, F. R., The Political Economy of Iraq, Cheltenham, Elgar 2013

Health Cluster Iraq, Health Cluster Bulletin No. 3, March 2020, https://www.ecoi.net/en/file/local/2031037/iraq_hq_bulletin3_march_2020.pdf, accessed 25 July 2020

Heritage Foundation (The), 2020 Index of Economic Freedom: Iraq, 2020, https://www.heritage.org/index/pdf/2020/book/index_2020.pdf, accessed 1 July 2020

IOM (International Organization for Migration), Reasons to Remain – Categorizing Protracted Displacement in Iraq, November 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Categorizing_Protracted_Displacement_in_Iraq_2018-11_IOM_RWG_SI.pdf, accessed 9 June 2020

IOM (International Organization for Migration), SFS/Georgetown University, Access to durable solutions among IDPs in Iraq; Part One, April 2017, <https://georgetown.app.box.com/s/pozrs2p8lqybh5sozeo0szez81nbbkr0>, accessed 19 July 2020

IPS (Inter Press Service), Homebound: Hardship Awaits Internally Displaced Iraqis, 18 April 2018, http://www.ipsnews.net/2018/04/homebound-hardship-awaits-internally-displaced-iraqis/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=homebound-hardship-awaits-internally-displaced-iraqis, accessed 12 June 2020

Iraq Business News, Cabinet Ends Double Payments to fmr Detainees at Camp Rafha, 24 June 2020, <https://www.iraq-businessnews.com/2020/06/24/cabinet-ends-double-payments-to-fmr-detainees-at-camp-rafha/>, accessed 30 June 2020

Iraq, Constitution of Iraq, 2005, https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, accessed 1 September 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2018 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6) Briefing, n. d., <https://www.unicef.org/iraq/sites/unicef.org/iraq/files/2019-01/English%20MICS6.pdf>, accessed 4 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), ناعقوي ةيرشبلا تانطوتسملل ةدحتلما مألأل جمأنربو قارعل، [Iraq and UN-HABITAT Sign a Contract to Support Conducting the Demographic Census in the End of This Year], 23 January 2020, http://cosit.gov.iq/ar/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1259, accessed 29 June 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2018 ةرصبلا يئاصحال زجوم، [Basra Statistical Summary 2018], 21 June 2020, http://cosit.gov.iq/ar/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1206, accessed 20 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2018 دادغب يئاصحال زجوم، [Baghdad Statistical Summary 2018], 21 June 2020, http://cosit.gov.iq/ar/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1205, accessed 19 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2015-2030 ةرتفلل قارعل ناكس تاري دقت، [Iraqi Population Estimates for the Period (2015-2030)], 30 June 2020, <http://cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-43-38>, accessed 8 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2019 ةنسل ثلثال عبللل ركبملا راذنلإ تارشؤم، [Early Warning Indicators for the Third Quarter of 2019], 2019, http://cosit.gov.iq/documents/national_accounts/national_income/reports/alar/%D9%85%D8%A4%D8%B4%D8%B1%D8%A7%D8%AA%20%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D8%B0%D8%A7%D8%B1%20%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A8%D9%83%D8%B1%20%D9%84%D9%84%D8%B1%D8%A8%D8%B9%20%D8%A7%D9%84%D8%AB%D8%A7%D9%84%D8%AB%20%D9%84%D8%B3%D9%86%D8%A9%202019.pdf, accessed 3 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2013-01-31-08-48-55 ةلاطبالا وليغشتلا تارشؤم، [Employment and Unemployment Indicators], n. d., <http://cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-48-55>, accessed 3 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2013-02-25-07-39-31 ميلعتلا تارشؤم، [Education Indicators], n. d., <http://cosit.gov.iq/ar/2013-02-25-07-39-31>, accessed 8 July 2020

Iraq, CSO (Central Statistical Organization), 2013-02-25-07-38-44 تارشؤملا ددعتلما يدوقنعلل حسمل تارشؤم، [Multiple Indicator Cluster Surveys], 21 June 2020, <http://cosit.gov.iq/ar/2013-02-25-07-38-44>, accessed 27 June 2020

Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Brussels, The Civil Status ID, n. d., https://www.mofa.gov.iq/brussels/?page_id=572&lang=en, accessed 1 September 2020

Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Berlin, The Civil Status ID, n. d., https://www.mofa.gov.iq/berlin/?page_id=572, accessed 1 September 2020

Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Vienna, The Civil Status ID, n. d., <https://www.mofa.gov.iq/vienna/en/the-civil-status-id/>, accessed 1 September 2020

Iraq, Embassy of the Republic of Iraq in Bern, The Civil Status ID, n. d., https://www.mofa.gov.iq/bern/?page_id=572, accessed 1 September 2020

Iraq, Ministry of Foreign Affairs, THE CIVIL STATUS ID, n. d., <https://www.mofa.gov.iq/the-civil-status-id>, accessed 1 September 2020

Iraq, Ministry of Interior, ميسان يحل إغلاق ثلاثة أقسام من أجل التحويل إلى البطاقة الوطنية [Missan governorate announces the closure of three departments in order to switch to the National Card], 10 February 2020, <http://www.nid-moi.gov.iq/>, accessed 17 June 2020

Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018 – 2022, June 2018, [https://mop.gov.iq/en/static/uploads/8/pdf/1545900842d4eeef48c6122449898d79a86b841fb--%D8%AE%D8%B7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%86%D9%85%D9%8A%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B7%D9%86%D9%8A%D8%A9%20%D8%A7%D9%86%D9%83%D9%84%D9%8A%D8%B2%D9%8A\).pdf](https://mop.gov.iq/en/static/uploads/8/pdf/1545900842d4eeef48c6122449898d79a86b841fb--%D8%AE%D8%B7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%86%D9%85%D9%8A%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B7%D9%86%D9%8A%D8%A9%20%D8%A7%D9%86%D9%83%D9%84%D9%8A%D8%B2%D9%8A).pdf), accessed 15 June 2020

Iraq, Ministry of Planning, Strategy for the Reduction of Poverty in Iraq 2018-2022, January 2018, <https://mop.gov.iq/en/static/uploads/1/pdf/15192838546d2344468c97dc099300d987509ebf27--Summary.pdf>, accessed 13 June 2020

IRIN News, Iraq's growing mental health problem, 16 January 2017, https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2017/01/16/iraq-s-growing-mental-health-problem?utm_source=IRIN%20-%20the%20inside%20story%20on%20emergencies&utm_campaign=d3636c5daa-RSS_EMAIL_ENGLISH_ALL&utm_medium=email&utm_term=0_d842d98289-d3636c5daa-15757289, accessed 2 June 2020

IRIN, Water shortage leads people to drink from rivers, 18 February 2017, <http://www.irinnews.org/report/70243/iraq-water-shortage-leads-people-drink-rivers>, accessed 24 June 2020

IWPR (Institute for War and Peace Reporting), Arabic-Kurdish Language Divide, 21 July 2006, <https://iwpr.net/global-voices/arabic-kurdish-language-divide>, accessed 3 June 2020

IWPR (Institute for War and Peace Reporting), Iraq: Activists Join Police to Combat Domestic Violence, 19 May 2020, <https://iwpr.net/global-voices/iraq-activists-join-police-combat-domestic>, accessed 9 July 2020

Jadoon, S., Munir, S. and Fareed I., Evaluation of Drinking Water Quality in Erbil City Kurdistan, Region-Iraq, Journal of Environment and Earth Science, Vol.5, No.21, 2015, <https://www.iiste.org/Journals/index.php/JEES/article/download/27040/27723>, accessed 19 July 2020

Jiyad, S., Failure of Governance in Basra puts all of Iraq at Risk, LSE, 2 April 2020, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/04/02/failure-of-governance-in-basra-puts-all-of-iraq-at-risk/>, accessed 19 July 2020

Kaya, Z. N. and Luchtenberg, K. N., Displacement and Women's Economic Empowerment: Voices of Displaced Women in the Kurdistan Region of Iraq, 2018, <http://www.lse.ac.uk/women-peace-security/assets/documents/2018/LSE-WPS-DisplacementEcoEmpowerment-Report.pdf>, accessed 7 July 2020

Kirkuk Now, العراق ينفذ البطاقة الوطنية لأول مرة في نينوى [Unified National Card Enters into Force in Ninawa for the First Time], 1 November 2019, <http://kirkuknow.com/ar/news/60566>, accessed 4 June 2020

KRG (Kurdistan Regional Government), Ministry of Planning, Kurdistan Region of Iraq 2020: A Vision for the Future, n.d., http://www.mop.gov.krd/resources/MoP%20Files/Newsletter/KRG_2020_last_english.pdf, accessed 5 June 2020

Kurdistan 24, US hails Gulf Arab plan to supply electricity to Iraq, 17 July 2020, <https://www.kurdistan24.net/en/news/f87d920c-4da0-4e7e-b29c-adeb670eb779>, accessed 26 July 2020

LSE Middle East Centre Blog, url, 31 July 2018, <http://blogs.lse.ac.uk/mec/2018/07/31/analysing-growth-trends-in-public-sector-employment-in-iraq/>, accessed 18 June 2020

Meed, The 3,000MW Rumaila plant is being developed as an independent power project, Power Technology, 12 June 2020, <https://www.power-technology.com/comment/iraq-power-plant-second-phase/>, accessed 20 July 2020

Mirza, A. “The Rentier Trap in Iraq: Comments and Recommendations”, cited in: Atlantic council, Beyond Security: Stabilization, Governance, and Socioeconomic Challenges in Iraq, July 2018, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/beyond-security-stabilization-governance-and-socioeconomic-challenges-in-iraq/>, accessed 22 July 2020

Moore, M., Ross C. A. Lim, Y. W., Jones, S. S., Overton, A., and Yoong, J. K., The future of health care in the Kurdistan Region – Iraq, 2014, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/MG1100/MG1148-1/RAND_MG1148-1.pdf, accessed 26 July 2020

MRG (Minority Rights Group), Crossroads: The future of Iraq’s minorities after ISIS, 7 June 2017 https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2017/06/MRG_Rep_Iraq_ENG_May17_FINAL2.pdf, accessed 18 July 2020

MRG (Minority Rights Group), Iraq, May 2018, <https://minorityrights.org/country/iraq/>, accessed 18 July 2020

MRG Minority Rights Group), Mosul after the Battle: Reparations for civilian harm and the future of Ninewa, 22 January 2020, <https://reliefweb.int/report/iraq/mosul-after-battle-reparations-civilian-harm-and-future-ninewa>, accessed 4 July 2020

National (The), In Iraq’s oil-rich Basra, shanty towns flourish, 19 April 2018, <https://www.thenational.ae/in-iraq-s-oil-rich-basra-shanty-towns-flourish-1.722967>, accessed 29 June 2020

NCCI Iraq (NGO Coordination Committee for Iraq), Basrah Governorate Profile, December 2015, https://www.ncciraq.org/images/infobygov/NCCI_Basra_Governorate_Profile.pdf, accessed 2 June 2020

NCCI (NGO Coordination Committee for Iraq), Erbil Governorate Profile, December 2015, https://www.ncciraq.org/images/infobygov/NCCI_Erbil_Governorate_Profile.pdf, accessed 2 June 2020

NCCI (NGO Coordination Committee for Iraq), Baghdad Governorate Profile, December 2015, https://www.ncciraq.org/images/infobygov/NCCI_Baghdad_Governorate_Profile.pdf, accessed 2 June 2020

New Arab (The), In Iraqi Kurdistan, plunging oil prices raise fears of economic collapse, 28 May 2020, <https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2020/5/28/oil-price-crash-plunges-iraqi-kurdistan-into-crisis>, accessed 6 July 2020

New Arab (The), العراق: جدل حول خطوات إعادتهم إلى ديارهم [Iraq: Debate about the Steps of Returning IDPs to Their Towns/Cities], 16 September 2019, <https://www.alaraby.co.uk/society/2019/9/16/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%AC%D8%AF%D9%84-%D8%A8%D8%B4%D8%A3%D9%86-%D8%AE%D8%B7%D9%88%D8%A7%D8%AA-%D8%A5%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%A7%D8%B2%D8%AD%D9%8A%D9%86-%D8%A5%D9%84%D9%89-%D9%85%D8%AF%D9%86%D9%87%D9%85>, accessed 18 July 2020

New Humanitarian (The), Nowhere to go: Mosul residents in limbo as camps close, 11 March 2020, <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2020/03/11/mosul-iraq-residents-in-limbo-camps-close>, accessed 12 July 2020

New York Times (The), Oil Prices Crash, Virus Hits, Commerce Stops: Iraq Is in Trouble., 29 March 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/29/world/middleeast/virus-iraq-oil.html?auth=login-email&login=email>, accessed 15 July 2020

Niqash, Mister can you spare a dinar – life with the beggar mafia of Basra, 30 January 2014, <http://www.niqash.org/en/articles/economy/3373/mister-can-you-spare-a-dinar-life-with-the-beggar-mafia-of-basra.htm>, accessed 3 June 2020

Norway, Landinfo, Iraq: Travel documents and other identity documents, 16 December 2015, https://www.landinfo.no/asset/3369/1/3369_1.pdf, accessed 11 July 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Barriers from Birth: Undocumented children in Iraq sentenced to a life on the margins, April 2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/barriers-from-birth---report.pdf>, accessed 20 July 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Basra Fact Finding Mission Report #1, 9 September 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/NRC%20Basra%20Key%20Findings_FINAL_9Oct.pdf, accessed 21 July 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Basra Fact-Finding Mission Report #2, 22 September 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/NRC_2ndBasraMission%20Report_FINAL_9Oct.pdf, accessed 21 July 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Basra Livelihoods Technical Assessment, 21 October 2018, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Basra%20Livelihoods%20Technical%20Assessment%20FINAL.pdf>, accessed 12 June 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Broken Home: Women's housing, land and property rights in post-conflict Iraq, 11 May 2020, <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/broken-homes---iraq-report-may-2020/hlp-report-1.8.pdf>, accessed 18 June 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), DRC (Danish Refugee Council), and IRC (International Rescue Committee), Paperless people of post-conflict Iraq: Denied rights, barred from basic services and excluded from reconstruction efforts, 16 September 2019, https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/paperless-people-of-post-conflict-iraq/paperless_people_medium_single_pages.pdf, accessed 15 June 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Iraq: Basra's children face disease outbreak in rundown schools, 23 October 2018, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-basras-children-face-disease-outbreak-rundown-schools>, accessed 1 July 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Iraqi women denied their property by relatives, tribes and militias, 11 May 2020, <https://www.nrc.no/news/2020/may/iraqi-women-denied-their-property-by-relatives-tribes-and-militias/>, accessed 4 June 2020

NRC (Norwegian Refugee Council), Market Assessment Report: Basra City, November 2019, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/nrc_basra_market_assessment_report.pdf, accessed 20 July 2020

NRT, Iraq cuts benefits to families who sheltered in Rafha camp during gulf war, 22 June 2020. <https://nrttv.com/En/News.aspx?id=22047&MapID=2>, accessed 13 July 2020

OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights), End of Mission Statement by the United Nations Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Ms. Cecilia Jimenez-Damary, upon conclusion of her official visit to Iraq – 15 to 23 February 2020, 27 February 2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25608&LangID=E>, accessed 9 June 2020

Open Democracy, Corruption corrodes Kurdish education, 15 October 2018, <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/aras-ahmed-mhamad/corruption-corrodes-kurdish-education>, accessed 20 July 2020

OXFAM, Protection Landscapes in Diyala and Kirkuk, Iraq, March 2020, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/rr-protection-landscapes-diyala-kirkuk-iraq-050320-en.pdf>, accessed 8 June 2020

Phadera, L. Sharma, D., and Wai-Poi, M., Iraq's Universal Public Distribution System : Utilization and Impacts During Displacement, World Bank Group, February 2020, <http://documents.worldbank.org/curated/en/239031582135436157/pdf/Iraqs-Universal-Public-Distribution-System-Utilization-and-Impacts-During-Displacement.pdf>, accessed 12 July 2020

Protection Cluster Iraq, Psychosocial Support (PSS) Activities in Iraq: 2019 Achievements & 2020 Needs, 11 March 2020, https://www.ecoi.net/en/file/local/2026362/national_pss_analysis_-_fnl.pdf, accessed 27 June 2020

REACH, Comparative Multi-Cluster Assessment of IDPs Living in Camps, April 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/irq_report_comparative_multi-cluster_assessment_of_internally_displaced_people_in_camps_april_2018.pdf, accessed 14 June 2020

REACH, Iraq, Multi-Cluster Needs Assessment (MCNA), December 2017, https://www.impact-repository.org/document/reach/fa0d9456/reach_irq_report_multi-cluster_needs_assessment_december_2017.pdf, accessed 29 June 2020

REACH, Iraq: Assessment on employment and working conditions of conflict affected women across key sectors, November 2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Assessment%20on%20the%20Working%20Conditions%20of%20Women%20across%20Key%20Sectors%20-%20Final%20Report%20-%20Iraq.pdf>, accessed 3 July 2020

Reuters, As Baghdad life improves, some still seek refuge in its past, 9 April 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-anniversary/as-baghdad-life-improves-some-still-seek-refuge-in-its-past-idUSKBN1HG0YP>, accessed 12 June 2020

Reuters, Iran signs two-year contract with Iraq to export electricity: IRNA, 4 June 2020, <https://www.reuters.com/article/us-iran-iraq-electricity/iran-signs-two-year-contract-with-iraq-to-export-electricity-irna-idUSKBN23B131>, accessed 2 July 2020

Reuters, Iraqi Kurds gear up for elections hoping to end turmoil, 11 September 2018, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-kurds/iraqi-kurds-gear-up-for-elections-hoping-to-end-turmoil-idUSKCN1LR209>, accessed 30 June 2020

Reuters, The medical crisis that's aggravating Iraq's unrest, 2 March 2020, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/iraq-health/>, accessed 14 July 2020

Rudaw, Baghdad's Kurdish population sees dramatic decline, official data shows, 9 April 2016, <http://rudaw.net/english/middleeast/iraq/090420162>, accessed 11 June 2020

Rudaw, Erbil water shortages to be solved by new pipeline: governor, 8 July 2018, <http://www.rudaw.net/english/lifestyle/080720181>, accessed 11 June 2020

Rudaw, KRG cracks down on counterfeit medications worth millions, 27 August 2018, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/270820183>, accessed 9 June 2020

Rudaw, Seminar examines mental health challenges in post-conflict Iraq, 2 April 2018, <http://www.rudaw.net/english/lifestyle/020420181>, accessed 11 June 2020

RWG (Returns Working Group)/IOM Displacement Tracking Matrix, Areas of origin having witnessed no return, April 2020, <http://iraqrecovery.org/Files/38/2159.pdf>, accessed 15 June 2020

O'Driscoll, D., Women's participation in peacebuilding and reconciliation in Iraq. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 24 November 2017, <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/13437/239%20Women%27s%20Participation%20in%20Peacebuilding%20Iraq.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, accessed 20 July 2020

UN General Assembly and UN security General, Children and armed conflict [A/74/845-S/2020/525], 9 June 2020, https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/15-June-2020_Secretary-General_Report_on_CAAC_Eng.pdf, accessed 22 July 2020

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on her mission to Iraq [A_HRC_38_44_Add-4], 5 June 2018, <https://digitallibrary.un.org/record/1629762>, accessed 2 May 2020

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, [A/HRC/44/41/Add.1], 13 May 2020, <https://undocs.org/en/A/HRC/44/41/Add.1> ccessed 12 June 2020

UN Security Council, Implementation of resolution 2470 (2019): Report of the Secretary-General [S/2020/363], 6 May 2020, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2020_363.pdf, accessed 12 June 2020

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq)/ OHCHR (Office of the High Commissioner for Human Rights), The Right to Education in Iraq: Part One: the legacy of ISIL territorial control on access to education, February 2020, <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/2020-02IraqRightEducationreport.pdf>, accessed 12 June 2020

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq), Briefing to the Security Council by Special Representative of the United Nations Secretary-General for Iraq Jeanine Hennis-Plasschaert, 12 May 2020, http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=12316:briefing-to-the-security-council-by-special-representative-of-the-united-nations-secretary-general-for-iraq-jeanine-hennis-plasschaert-12-may-2020&Itemid=728&lang=en accessed 12 June 2020

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq), Country Profile, n. d., http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=941&Itemid=472&lang=en, accessed 9 June 2020

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq), Report on the Rights of Persons with Disabilities in Iraq, December 2017, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNAMI_OHCHR__Report_on_the_Rights_of_PWD_FINAL_2Jan2017.pdf, accessed 12 June 2020

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation), Iraq: General Information, n. d., <http://uis.unesco.org/en/country/iq?theme=education-and-literacy>, accessed 1 July 2020

UNFPA (United Nations Population Fund), GBV Sub-Cluster Iraq, Guidance Note on GBV Service Provision during the Time of COVID-19, 23 March 2020, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/gbv_sc-covid-19_guidance_note_-_iraq-march_2020.pdf, accessed 2 July 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Displacement as challenge and opportunity Urban profile: Refugees, internally displaced persons and host community Erbil Governorate, Kurdistan Region of Iraq, April 2016, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/43277>, accessed 19 July 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Iraq: Country of Origin Information on Access and Residency Requirements in Iraq: Ability of Persons Origination from Formerly ISIS-Held or Conflict-Affected Areas to Legally Access and Remain in Proposed Areas of Relocation (Update I), 6 November 2019, available at: <https://www.refworld.org/docid/5dc04ef74.html>, accessed 23 September 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), IRAQ | UNHCR COVID-19 UPDATE XII, 12 July 2020, <https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Iraq%20COVID-19%20Update%20-%2012JUL20.pdf>, accessed 22 July 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Iraq Protection Update, August 2019, available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Iraq%20Protection%20Update%20-%20August%202019.pdf>, accessed 19 July 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Iraq: UNHCR Civil Documentations for IDPs, 20 November 2019, available at: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FACTSHEET_UNHCR%20Civil%20documentation%20for%20IDPs%20%20October%202019.pdf, accessed 5 July 2020

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Press Release - With the support of UNHCR: Inauguration of the first National Identification Document Centre in Ninewa Governorate, 31 October 2019, available at: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/191030%20Press%20Release_Mosul%20Unified%20ID.pdf, accessed 14 July 2020

UNIAU (Inter-Agency Information and Analysis Unit), Basrah Governorate Profile, November 2010, available at: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/D0A91C75A9C5AEFFC12577EB004F81BB-Full_Report.pdf, accessed 5 June 2020

UNICEF (United Nations Children's Fund), 2020 Internal Displacement Crisis Humanitarian Situation Report, 23 April 2020, available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Iraq%20Humanitarian%20Situation%20Report%20%28IDP%29%20for%20January%20to%20March%202020.pdf>, accessed 20 July 2020

UNICEF (United Nations Children's Fund), The Cost and Benefits of Education in Iraq: An analysis of the education sector and strategies to maximize the benefits of education, 21 May 2017, available at: <https://reliefweb.int/report/iraq/cost-and-benefits-education-iraq-analysis-education-sector-and-strategies-maximize>, accessed 8 June 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Global Humanitarian Overview 2020, 4 December 2019, <https://www.unocha.org/global-humanitarian-overview-2020>, accessed 14 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Bulletin, April 2020, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-bulletin-april-2020>, accessed 14 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Bulletin, March 2020, 29 April 2020, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/march_2020_humanitarian_bulletin_v1.pdf, accessed 13 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian needs overview, January 2017, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/irq_2017_hno.pdf, accessed 16 June 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Needs Overview: Iraq, November 2019, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/iraq_hno_2020.pdf, accessed 14 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Response Plan: Iraq, January 2020, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/iraq_humanitarianresponseplan_2020.pdf, accessed 13 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Response Plan: Monitoring Report January – May 2019, 27 August 2019, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_iraq_mid_year_pmr.pdf, accessed 17 July 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Iraq: 2018 Humanitarian Response Plan, 14 February 2018, <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/iraq/document/iraq-2019-humanitarian-response-plan-january-december-2018>, accessed 11 June 2020

UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Iraq: Humanitarian Needs Overview - November 2018, 16 December 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/irq_2019_hno.pdf, accessed 9 June 2020

US, CIA, The World Factbook: Iraq, 17 June 2020, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, accessed 23 July 2020

US, CIA, The World Factbook; Iraq, Government, 17 June 2020, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, accessed 23 July 2020

US, CIA, The World Factbook; Iraq, People and Society 17 June 2020, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, accessed 23 July 2020

US, CIA, The World Factbook; Iraq; Economy, 17 June 2020, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, accessed 23 July 2020

USDOS – US Department of State: Country Report on Human Rights Practices 2019 - Iraq, 11 March 2020 <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/iraq/>, accessed 12 July 2020

USIP (United States Institute of Peace), Kurdistan Region's Debt Crisis Threatens Iraq's Economy, 9 May 2018, <https://www.usip.org/publications/2018/05/kurdistan-regions-debt-crisis-threatens-iraqs-economy>, accessed 21 June 2020

Washington Post (The), Protests are mounting in Iraq? Why?, 21 July 2018, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/07/21/protests-are-mounting-in-iraq-why/>, accessed 2 July 2020

WFP (World Food Programme), Iraq Market Monitor Report, Issue No. 30, April 2020, <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000115738/download/>, accessed 5 July 2020

WFP (World Food Programme), Iraq Socio-economic Atlas, 2019, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2020086/WFP-0000110173.pdf>, accessed 25 June 2020

WHO (World Health Organization), Iraq COVID-19 dashboard, n. d., <http://www.emro.who.int/irq/iraq-infocus/iraq-covid-19-dashboard.html>, accessed 24 July 2020

WHO (World Health Organization), Iraq Health Cluster Response Monitoring Interactive Dashboard 2018, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiMzRiMDA4ZDMtMjEwZi00YmJkLWJlZDMtMjJkOGlyZmUzZDNiliwidCI6ImY2MTBjMGI3LWJkMjQNGlZOS04MTBiLTNkYzI4MGFmYjU5MCIslmMiOjh9>, accessed 8 June 2020

WHO (World Health Organization), WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard: Iraq, 21 June 2020, <https://covid19.who.int/region/emro/country/iq>, accessed 14 July 2020

World Bank (The), Helping Women in Kurdistan region of Iraq to Find Jobs, 21 March 2019, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/03/21/helping-women-in-kurdistan-region-of-iraq-to-find-jobs>, accessed 26 June 2020

World Bank (The), Iraq Economic Monitor From War to Reconstruction and Economic Recovery, April 2018 <http://documents.worldbank.org/curated/en/771451524124058858/pdf/125406-WP-PUBLIC-P163016-Iraq-Economic-Monitor-text-Spring-2018-4-18-18web.pdf>, 7 June 2020

World Bank (The), Iraq Economic Monitor, October 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30563/130798-WP-P164676-Iraq-EcoMonitor-Fall-2018-10-12-18-web.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, accessed 7 June 2020

World Bank (The), Iraq systematic country diagnostic, 3 February 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/542811487277729890/pdf/IRAQ-SCD-FINAL-cleared-02132017.pdf>, accessed 6 June 2020

World Bank (The), Iraq: 5 Million Residents in Baghdad to Benefit from Improved Water Supply and Wastewater Services, 31 February 2018, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-5-million-residents-baghdad-benefit-improved-water-supply-and-wastewater-services>, accessed 7 June 2020

World Bank (The), Iraq: reconstruction and investment, part 2, January 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29438/123631.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, accessed 22 June 2020

World Bank (The), The Kurdistan region of Iraq - Reforming the economy for shared prosperity and protecting the vulnerable, 2016, <http://documents.worldbank.org/curated/en/229971468195834145/pdf/106109-WP-P159972-KRG-Economic-Reform-Roadmap-post-Decision-Review-PUBLIC-v1-05-29-16-2.pdf>, accessed 13 June 2020

World Bank (The), Unemployment, female (% of female labor force) (modeled ILO estimate) – Iraq, 1 July 2020, <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/SL.UEM.TOTL.FE.ZS?downloadformat=excel>, accessed 21 July 2020

World Bank (The), Unemployment, male (% of male labor force) (modeled ILO estimate), 21 June 2020, <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/SL.UEM.TOTL.MA.ZS?downloadformat=excel>, accessed 21 July 2020

World Bank (The), Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate), 21 June 2020, <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?downloadformat=excel>, accessed 21 July 2020

World Bank (The), Where are Iraq's Poor: Mapping Poverty in Iraq, 2015, <http://documents.worldbank.org/curated/en/889801468189231974/pdf/97644-WP-P148989-Box391477B-PUBLIC-Iraq-Poverty-Map-6-23-15-web.pdf>, accessed 5 June 2020

World Bank Data, Self-employed, total (% of total employment) (modelled ILO estimate), September 2018, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.SELF.ZS?locations=IQ>, accessed 9 July 2020

World Bank Group, Iraq Economic Monitor – Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunity for Iraq's Youth, Fall 2019, <http://documents.worldbank.org/curated/en/848371571505101026/pdf/Iraq-Economic-Monitor-Fall-2019-Turning-the-Corner-Sustaining-Growth-and-Creating-Opportunities-for-Iraq-s-Youth.pdf>, accessed 24 June 2020

World Bank, Iraq - Systematic Country Diagnostic, 3 February 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/542811487277729890/pdf/IRAQ-SCD-FINAL-cleared-02132017.pdf>, accessed 13 June 2020

World Bank, Iraq reconstruction & investment part 2 Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, January 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29438/123631.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, accessed 9 June 2020

Ek 2: Yetki Tanımı

Referans dönem: Ocak 2019 ila 6 Temmuz 2020.

1. Genel bakış

Bu rapor iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel bakış sunulmakta, ikinci bölümde ise Bağdat, Basra ve Erbil olmak üzere üç şehrin her birindeki durum bir dizi göstergeyle açıklanmaktadır.

Genel bakış bölümünde ÜYEK statüsündeki kişiler/geri dönenler, kadınlar, çocuklar ve bekarlar için ayrı alt bölümler bulunmaktadır.

ÜYEK statüsündeki kişiler/geri dönenler ile ilgili alt bölüm; barınma ve yaşam koşulları, eğitime erişim, sağlık hizmetleri, istihdam ve kayıp kimlik belgelerinin alınmasına (mevcut düzenlemeler ve yönetmelikler, IŞİD'den kurtarılan bölgelerdeki belge düzenleme ofislerinin durumu) odaklanmaktadır.

Kadınlarla ilgili bölüm; istihdam, çalışma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitime erişim/okulu bırakanların oranı ve kadınların dolaşım özgürlüğüne odaklanmaktadır.

Çocukların durumunu konu alan alt bölüm; çocuk işçiliği (mevzuat, istatistikler, eksik beyan, ÜYEK statüsündeki kişilerin/geri dönenlerin bulunduğu topluluklardaki yaygınlık, küçük yaşta askere alınma ve/veya silahlı aktörler (ör. PMU) tarafından kullanılmaya) odaklanmaktadır.

Bekarlara yönelik destek ağlarını konu alan bölüm hem kadınları hem de erkekleri kapsamaktadır. Bu bölümde aile ve topluluk ağlarına, politika ve himaye ağlarına ve wasta sistemine odaklanılmaktadır. Güvenlik açısından ağların öneminin yanı sıra ağı olmayan kişilere destek sağlayan örgütlerin/düzenlemelerin yaygınlığı ele alınacaktır.

2. Göstergeye göre Bağdat, Basra ve Erbil. Her şehirdeki duruma odaklanma.

Bu bölümde aşağıdaki göstergeler uygulanacaktır: Ekonomi, istihdam, yoksulluk, gıda güvenliği, sağlık hizmetleri, eğitim, barınma ve yaşam koşulları.

Her göstergenin altında, üç şehrin her biri için referans dönemi kapsayan ayrı paragraflar yer almaktadır.

Getting in touch with the EU

In person

All over the European Union there are hundreds of Europe Direct information centres. You can find the address of the centre nearest you at: https://europa.eu/european-union/contact_en

On the phone or by email

Europe Direct is a service that answers your questions about the European Union. You can contact this service:

- by freephone: 00 800 6 7 8 9 10 11 (certain operators may charge for these calls),
- at the following standard number: +32 22999696 or
- by email via: https://europa.eu/european-union/contact_en

Finding information about the EU

Online

Information about the European Union in all the official languages of the EU is available on the Europa website at: https://europa.eu/european-union/index_en

EU publications

You can download or order free and priced EU publications at: <https://op.europa.eu/en/publications>. Multiple copies of free publications may be obtained by contacting Europe Direct or your local information centre (see https://europa.eu/european-union/contact_en).

EU law and related documents

For access to legal information from the EU, including all EU law since 1952 in all the official language versions, go to EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data from the EU

The EU Open Data Portal (<http://data.europa.eu/euodp/en>) provides access to datasets from the EU. Data can be downloaded and reused for free, for both commercial and non-commercial purposes.

